

Göynük

EL SANATLARI PANELİ VE EL SANATLARININ

GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETİME
KAZANDIRILMASI ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ

(16-17 TEMMUZ 2010, BOLU - GÖYNÜK)

Editörler:

Azize Aktaş Yasa - Aysen Soysaldı

GÖYNÜK BELEDİYESİ YAYIN NO: 2
ŞUBAT 2013

GÖYNÜK
EL SANATLARI PANELİ VE EL SANATLARININ
GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETİME KAZANDIRILMASI
ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ
16-17 TEMMUZ 2010, BOLU-GÖYNÜK

Göynük Belediyesi Yayınları No: 2
Copyright/Yayın Hakları © Göynük Belediyesi

Basım Tarihi: Şubat 2013

Basım Adedi: 1000

ISBN: 978-605-87140-1-4

Editörler: Azize Aktaş Yasa- Aysen Soysaldı

Kapak Fotoğrafları:

Editörlerin Açıklaması:

Bu kitapta, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER), Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkezi ve Göynük Belediyesi İşbirliği ile 16-17 Temmuz 2010 tarihinde Bolu/Göynük'te düzenlenmiş olan "Göynük El Sanatları Paneli" ve "El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması Çalıştayı"nda sunulan bildiriler yer almaktadır. Bu kitapta yer alan yazılardaki bilgi, görüş, görsel malzeme kullanımıyla; çalışmaların araştırma ve yayın etiğine uygunluğundan yazarları sorumludur.

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

İçindekiler

Editörlerin Önsözü	5
Göynük Belediye Başkanı Kemal Kazan'ın Sunuşu	7
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hayri Coşkun'un Açış Konuşması	9
Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkez Müdürü Doç. Dr. H. Feriha Akpınarlı'nın Açış Konuşması	11
GÖYNÜK EL SANATLARI PANELİ BİLDİRİLERİ	
Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa	17
Kültürel Zenginlikleri ile Göynük	
Doç. Aysen Soysaldı	47
Göynük'te Tokalı Örtme ve Peşkir Dokumacılığı	
Yrd. Doç. Dr. Fatma Nur Başaran	65
Göynük İlçesinde Kirkitli Düz Dokuma Örnekleri	
Yrd. Doç. Dr. Hülya (Köklü) Kasaplı	75
Göynük El İşlemeleri	
Öğr. Gör. Nihal Ülger	89
Göynük İğne Oyaları	
Doç. Aysen Soysaldı - Dr. Tuba Bahar	105
Göynük'te Fes, Taç ve Dal (İğne) Oyaları	

Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa	117
Göynük'te Geleneksel Ahşap İşçiliği	
Yrd. Doç. Dr. Meral Büyükyazıcı	135
Göynük'te Kaşık Yapımı	
Doç. Aysen Soysaldı	147
Göynük'te Yazmacılık (Kabalar Basması)	
Dr. Tuba Bahar	159
Göynük İlçesinde Çorap-Patik Örücülüğü	
Yrd. Doç. Dr. Yasemin Ersoy	173
Göynük Mutfak Kültürü	
GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETİME KAZANDIRILMASI ÇALIŞTAYI	
Doç. Dr. H. Feriha Akpınarlı	201
El Sanatlarında Kalite ve Pazarlama Sorunları	
Doç. Aysen Soysaldı	207
El Sanatları Sergi ve Satış Merkezlerinin Kurulması	
Prof. Tevhide Özbağı	213
Göynük İğne Oyalarının Geliştirilmesi ve Pazarlanması	
Yrd. Doç. Dr. Lâle Özder	219
Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması Çerçevesinde Kolay Kitre Bebek Yapımı ve Üretimi	
Yaşar Şahin	231
Göynük'te El Sanatları ile Tarihe Yolculuk	
Sonuç Bildirgesi	235
FOTOĞRAFLARLA PANEL, ÇALIŞTAY AÇILIŞI, DEFİLE, SERGİ VE USTA PERFORMANSLARI	243

Editörlerin Önsözü

Bu çalışma, Göynük'ün maddi kültür varlıklarını ve el sanatlarını ana hatları ile anlatan bir başvuru kitabı niteliğindedir.

Kitapta 16-17 Temmuz 2010 tarihlerinde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER), Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkezi (TESAM) ve Göynük Belediyesi işbirliği ile gerçekleştirilen "Göynük El Sanatları Paneli" ve "El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması Çalıştayı"nda sunulan bildiriler yer almaktadır. Ancak Göynük'ün farklı yönleri ile tanıtılabilmesi amacı ile söz konusu programda bulunmayan birkaç konunun daha kitaba eklenmesi uygun görülmüştür. Bu çerçevede "Göynük'te Fes, Taç ve Dal (İğne) Oyaları" Doç. Aysen Sosyaldı - Dr. Tuba Bahar, "Göynük'te Geleneksel Ahşap İşçiliği" Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa, "Göynük'te Kaşık Yapımı" Yrd. Doç. Dr. Meral Büyükyazıcı, "Göynük'te Yazmacılık (Kabalar Basması)" Doç. Aysen Sosyaldı, "Göynük İlçesinde Çorap-Patik Örucülüğü" Dr. Tuba Bahar, "Göynük Mutfak Kültürü" Yrd. Doç. Dr. Yasemin Ersoy, konulu makaleler kaleme alınmıştır. Çalıştay bildirilerine ise Prof. Tevhide Özbaşı'nın "Göynük İğne Oyalarının Geliştirilmesi ve Pazarlanması" konulu bildirisi ilave edilmiştir.

Yerel yönetimlerin yakın çevrelerinde bulunan üniversiteler ile işbirliğine güzel bir örnek teşkil eden bu çalışma bilimin ekonomik kalkınmaya katkısı noktasında da büyük bir önem taşımaktadır. Panel sırasında sunulan bildiriler ile Göynük'te Kültürel zenginliklerin ve el sanatlarının bugünkü durumu tespit edilmiş, sorunlar belirlenmiş, Çalıştayda ise, bunları çözmeye yönelik tedbirler üzerinde durulmuştur. Elbette ki bu çalışmanın amacına ulaşması Sonuç Bildirgesinde alınan kararların hayata geçirilmesine bağlıdır. Söz konusu kararların uygulanması hem kültürel mi-

rasın korunarak yarınlara ulaştırılması, hem de buradaki zengin varlığın kültürel ekonomik değerinin kültür turizmi açısından değerlendirilebilmesi için gereklidir. Göynük Belediyesi kitabın basımını üstlenerek bu konuda ilk üzerine düşeni yapmıştır. Dileğimiz diğer karaların da belli bir plan çerçevesinde ve işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesidir.

Panel ve Çalıştaya bildirimleri ile destek veren tüm değerli akademisyenlere, bu çalışmanın organizasyonu konusunda büyük bir sorumluluk üstlenen başta Göynük Belediyesi olmak üzere, Göynük Kaymakamlığına, Göynük Halk Eğitim Müdürlüğüne, Kent Konseyi Kadınlar Komitesi üyelerine, Göynük Kadınları Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyelerine, canlı performansları ile bu etkinliği daha da anlamlı kılan ve renklendiren tüm el sanatları ustalarına, Göynük Halk Oyunları Ekibine, BAMAER Türk Halk Müziği Topluluğuna ve sandıklarındakileri çıkararak sergilenmesine izin veren ve etkinlikleri ilgi ile takip eden tüm Göynük halkına müteşekkirimiz.

Bu etkinliği destekleyen ve Göynük'te de bizleri yalnız bırakmayan Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Hayri Çoşkun'a, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Mehmet Bahar'a, Gazi Üniversitesi Rektör Danışmanı Sayın Prof. Dr. Orhan Aslan'a, Göynük Kaymakam Vekili Sayın Bekir Kartal ve Göynük Belediye Başkanı Sayın Kemal Kazan'a ayrıca teşekkürlerimizi sunarız.

Bundan başka, kitabın basımı aşamasında yardımları için Sezer Yerlikaya ve özenli tasarımları ve baskıları için Grafiker Ajans'a da teşekkür ederiz.

Editörler

Doç. Aysen Soysaldı

Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa

Sunuş

Coğrafi konumu nedeniyle geçmişten bugüne 'sürekli yerleşim yeri' olan Göynük hem İpek Yolu üzerinde yer alması, hem de farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması açısından son derece zengin bir kültürel mirasa sahiptir.

Müzikten el sanatlarına, mimariden giyime, dokumadan yemek kültürüne kadar birçok medeniyetin özelliğini ve en canlı halini bize hatırlatan Göynük, mutluyuz ki, kültürel mirasına sahip çıkmakta, çok önemli bir 'Osmanlı Kasabası' olarak, Anadolu kültürünü hâlâ yaşatmakta ve yaşatmaktadır...

Ancak bu zenginliklerimizin tam anlamıyla keşfedildiğini ne yazık ki söyleyemiyoruz. Kültürel yolculukların en önemli duraklarından biri olan Göynük, bu yolculukların izlerini hâlâ çok taze bir şekilde taşımasına rağmen, şunu biliyoruz ki, bu potansiyelimiz yeterince tanınmamaktadır. Bu yüzden, 'yolculukların izlerini' geleceğe aktarmanın bizlerin ve bugün yaşayan herkesin sorumluluğunda olduğuna inanıyoruz.

'Hem korumak hem de geleceğe aktarmak' diye tanımlayabileceğimiz bu sorumluluğun en önemli bileşenleri ise 'bilmek ve bildirmektir'... Bunun yolu ise bilimsel araştırmalardan geçmektedir...

Bu çok özel çalışma, Göynük'ün kültürel hazinelerini hem bugüne tanıtacak, hem de geleceğe iletme konusunda çok büyük katkılar sağlayacaktır...

Başta proje sorumluları olmak üzere bu başarılı çalışmada emeğe geçen ve desteğini esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Kemal Kazan
Göynük Belediye Başkanı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hayri Coşkun'un Açış Konuşması

Sayın Vali Yardımcısı, Sayın Kaymakam Vekili, Sayın Belediye Başkanı, Sayın Rektör Yardımcısı, Sayın Gazi Üniversitesi Rektör Danışmanı, Değerli Akademisyenler, Saygıdeğer Göynük Halkı, Basınıımızın Değerli Mensupları ve Sevgili öğrenciler,

Hâlâ orijinal özelliklerini koruyabilen tipik bir Osmanlı kasabasında, iki vadi arasına yerleşmiş, ahşap pencere ve kapı kanatları ile renklenmiş bembeyaz evler arasında, Milletimizin büyük manevî güç kaynaklarından biri olan ve adı Göynük'le birlikte anılan Akşemseddin Hazretlerinin ruhanî ikliminde, "Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Ekonomiye Kazandırılması Çalıştayı"nın açılışını yapmaktan ve bu güzide toplulukla bir arada olmaktan büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek isterim.

Tarihi İpek Yolu üzerinde yer alan ve çeşitli dönemlerde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Göynük, bu dönemlerin izlerini maddi tanıkları ile yaşatmaya devam ediyor. Göynük'ün bu güne ulaşan mimari ve el sanatları ürünleri buradaki kültürel alt yapıya işaret ediyor ve aynı zamanda ciddi bir turizm potansiyelinin varlığını gözler önüne seriyor. İlçe ve çevresinin tabii güzellikleri de bütün bu kültürel zenginliği yemyeşil ormanları ve yaylaları, masmavi gölleri ve nehirleriyle taçlandırıyor. Ayrıca alternatif turizm imkanları, zamanın ve insanın hoyratlığına karşı direnmiş doğallığı ve folklorik özellikleri ile Göynük mutlaka gezilmesi, gö-

rülmesi ve hatta manevî havasının teneffüs edilmesi gereken bir Anadolu köşesi olarak karşımıza çıkıyor. Yani her şey var. Bundan sonrası bize kalmış. Yapmamız gereken Göynük kültürünü ticarileştirmeden, sıradanlaştırmadan korumak, tanıtmak ve yarınlara ulaştırmak ve en önemlisi bunu elbirliği, güç birliği ile başarmak.

İki gündür burada gerçekleştirilen etkinlikler de, bu birlikteliğin güzel bir örneği. Dün Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) ve Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TESAM)nin Göynük Belediyesi işbirliği ile düzenlediği, çalıştaya altlık teşkil edecek bir panel yapıldı. Bugün ise, el sanatlarının geliştirilmesi ve ekonomiye kazandırılması konusunun ele alınacağı çalıştay başlayacak. Bu arada Göynük'lü ustaların canlı performanslarını izleyeceğiz. Şu anda etrafıma baktığımda gördüklerim bile yörede el sanatlarının çeşitliliğini ve zenginliğini ortaya koymaya kafi. Böylesine büyük bir kültürel varlığı tabii ki ekonomiye kazandırmak, bu alanda belli bir pazar payına sahip olmak şart. Ancak bunu yaparken gözden uzak tutmamamız gereken önemli bir husus da orijinallerine sadık kalmak yani yozlaştırmamak. Çağdaş tasarımlarla yeniden üreterek canlandırmak, yerelden ulusala ve hatta ulusaldan küresele açabilmek. Bu noktada da yerel yönetimler ile üniversitelerin işbirliğinin önemi büyük.

Biz Üniversite olarak elemanlarımız ve imkanlarımız çerçevesinde sizlere her türlü desteği, her zaman vermeye hazırız. Göynük'te, Mudurnu'da, Seben'de, Gerede'de yani bütün Bolu'da. Bolu'yu ilgilendiren her konu bizim de ilgi alanımıza giriyor ve Abant İzzet Baysal Üniversitesinin ışığını ilimizin her köşesine yaymaya çalışıyoruz. Bu panel ve çalıştayda Gazi Üniversitesi ile daha sonra yine sizler için doğal boyamacılık konusunda Marmara Üniversitesi ile işbirliği yapacağız. Bunu çok önemsiyoruz ve bundan sonra da bu işbirliklerine devam edeceğiz.

Ben sözlerimi bitirirken bu şölene yeniden hoş geldiniz diyor, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatlarını Araştırma ve Uygulama Merkezine, Göynük Belediyesine, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezine ve bu organizasyonun gerçekleştirilmesinde emeği geçen, destek veren tüm kurum ve kişilere çok teşekkür ediyorum. Bu vesile ile Çalıştayı verimli geçeceğine inanıyor, başarılar diliyorum.

Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. H. Feriha Akpınarlı'nın Açış Konuşması

Sayın Rektörüm, Değerli Hocalarım, Değerli Göynük halkı, Değerli Misafirler, Değerli Basın mensupları ve sevgili öğrenciler; “Göynük El Sanatları ve Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması” Panel ve çalıştay programımıza hoş geldiniz diyor hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Kültür; bir ulusun hayat tarzı, yaşam biçimidir ve insanın ekonomik ilişkilerini yaşama biçimini oluşturur. Kültürün evrenselliği bilim, deney, gözlem, yaratıcılık ile kazanılabilir. Bir toplumun kendine özgü olarak yarattığı her nesne kültürünü oluşturur. Uygarlık kavramı ise; bir toplumun yükselebildiği kültür düzeyini gösterir, anlatır. Ulu önder Atatürk onuncu yıl söylevinde “Ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız” sözüyle ulusumuza evrensel hedefi göstermiştir.

Ulusal kültürümüzün temel unsuru elbette ki halk kültürüdür. Türk kültürünün zenginliği ulusumuzun yaşadığı coğrafyalardan ve büyük tarihsel olaylardan ortaya çıkmıştır. Türk halk kültürü yüzyılların deneyimi ile süzülerek biçimlenmiş kuşaktan kuşağa geçerek bir değerler bütünü oluşturmuştur. Halk kültürünün en önemli unsuru olan El sanatları ürünleri; yaşadıkları yörenin özelliklerini yansıtmaktadır. El sanatları ürünlerinin biçimlenmesinde tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü bulunmaktadır. El sanatları ürünleri halkın içinde mayalanmış, halkın kültürel yapı-

sını belirlemiş, yaşadığı toplumun dokusunu meydana getirmiştir. Böylece el sanatları, bir ulusun kültürel kimliğinin ve kişiliğinin en canlı ve anlamlı maddî belgeleridir.

El sanatları, bireylerin bilgi ve becerisine dayanan özellikle doğal hammaddelerin kullanıldığı elle ve basit araçlarla yapılan ve toplum kültürünü, gelenek ve göreneklerini taşıyan ayrıca üretimini yapan bireylerin duygu, düşünce ve becerisini yansıtan, gelir getirici üretime yönelik ürünlerdir. Maddî kültürümüzün en güzel örnekleri olan el sanatları, Türk halk kültürünü tanımlaması, çeşitliliği ve sanat değeri ile geçmişten geleceğe taşınması özellikleri ile dünya el sanatları içinde seçkin bir yere sahiptir.

Kültür, tarih, doğa vb. birçok özelliği ve güzelliği barındıran Göynük ilçesi çok zengin el sanatları ürünlerine sahiptir. Bu nedenle Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Göynük Belediyesi Tarafından **Göynük El Sanatları Paneli ve Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Ekonomiye Kazandırılması Çalıştayı** düzenlenmiştir.

Göynük El Sanatlarının araştırılması ve bu programın oluşturulmasına öncelik sağlayan "Göynük Yöresi El Sanatlarını Araştırma, İnceleme ve Tanıtım" projesi Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma Uygulama Merkezi BAP projesi olarak Yrd. Doç. Dr. Hülya Kasaplı Yürütücülüğünde Prof. Tevhide Özbağı, Prof. Dr. Vildan Çetintaş, Yrd. Doç. Dr. Fatmanur Başaran, Öğr. Gör. Nihal Ülger, Araş. Gör. Dr. Tuba Bahar, Araş. Gör. Dr. Pınar Toktaş ekibi tarafından 2007-2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve proje sonucunda "Göynük El Sanatları" kitabı yayınlanmıştır.

Bu projenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve Göynük geleneksel el sanatlarını tanıma, tanıtma, araştırma, geliştirme, üretme, pazarlama konularında yörede araştırmalar sürdürmüş bilim adamlarının görüşleri, Göynük ve çevresi el sanatları ustalarını tanıtma ve halk katılımı ile yaygın eğitim çerçevesinde yeni kuşaklarca sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bir çalıştay düzenlenmiştir.

İki gün süren etkinliğin 1. günündeki panelde bilim insanları tarafından bildiriler sunulmuş, katılımcılarla tartışmalar yapıla-

rak olumlu sonuçlar alınmıştır. 2. gün olan bu gün çalıştayda el sanatları ustaları tarafından sergiler açılmıştır. Bu eşsiz güzellikleri görmek oldukça mutluluk vericidir. Öğleden sonra çalıştay ile ilgili sunumlar ve tartışmalar yapılarak sonuçlar elde edilecektir.

Bu kapsamlı çalışmanın oluşmasında bizlere her aşamada desteğini sunan ve açılışımıza teşrif eden Gazi Üniversitesi rektör danışmanı Sayın Prof. Dr. Orhan Aslan, İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Hayri Coşkun, İzzet Baysal Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Mehmet Bahar, Göynük Kaymakam Vekili Sayın Bekir Kartal ve Göynük Belediye Başkanı Sayın Kemal Kazan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca Sempozyum Düzenleme Kurulu Doç. Aysen Soysaldı, Yrd. Doç. Dr. Azize Yasa ve Sempozyum Sekreteryası Görevini yürüten Yrd. Doç. Dr. Meral Büyükyazıcı, Yrd. Doç. Dr. Nuray Özdemir'e, Programın sunuculuğunu yapan Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kıbrıs'a, Değerli katılımcılara, sergi ve usta performanslarının düzenlenmesindeki katkıları için Halk Eğitim Müdürlüğüne, Göynük Kadınları Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyelerini temsilen Ayten Aksoy'a ve Kent Konseyi Kadınlar Komitesi üyelerini temsilen Sibel Alcan'a, Göynüklü ustalara ve tüm Göynük halkına sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

GÖYNÜK EL
SANATLARI
PANELİ
BİLDİRİLER

Kültürel Zenginlikleri ile Göynük*

Göynük with Cultural Wealth

■ Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
(BAMER)

- * A.İ.B.Ü. Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezince desteklenen bu bildiride kullanılan fotoğraflar, Yrd. Doç. Dr. Azize Yasa'nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen ve C.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Turgay Yazar, A.İ.B.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Bilge Kaya Yiğit, A.İ.B.Ü. Yapı İşleri Dairesi'nden Mimar Pınar Doğan, Hacettepe ve Pamukkale Üniversiteleri, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü öğrencileri Begüm Eldemir, Gülgün Bostancı ile Serpil Pınarlı'nın katıldığı "Bolu ve İlçelerinde Geleneksel Konut Mimarisi" ve "Bolu Merkez İlçe ve Köylerinde Osmanlı Dönemi Mezar Taşları" Projelerinin arazi çalışmaları sırasında çekilmiştir. Bu çalışmalar esnasında bize evlerini açan ve yardımcı olan tüm Göynüklülere teşekkür ederiz.

Özet

Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan Bolu'nun şirin ilçesi Göynük, yüksek tepeler arasında, akarsuların geçtiği vadilerde, karşılıklı yamaçların tabanına ve eteklerine kurulmuş tipik bir Osmanlı kasabasıdır.

İlkçağda "Bitinya" bölgesi içinde yer alan Göynük, Roma egemenliğinden sonra Bizans döneminde başkent Konstantinopolis'e giden yol üzerindedir. Kasaba, Osmanlıların ilk yerleşim alanlarından biri olması bakımından önem taşır. Söz konusu dönemde Osmanlı yol sisteminde orta kolu oluşturan güzergâhtadır. Bu sistem içindeki konumu ve bağlı olarak Anadolu ile İstanbul arasında bir geçiş sahası oluşturması, ayrıca 14. yüzyılda yapılan safran ticareti ekonomik açıdan da gelişmesine sebep olmuştur. Günümüzde, üzerinde bulunduğu Ankara-İstanbul yolunun güzergâh değiştirmesi ve coğrafî sınırlılıkları nedeniyle fazla büyümemiş, istenilen ölçüde gelişme göstermemiştir. Ancak bu durum Göynük'e bir şans olarak dönmüş, tarihi ve kültürel dokusunu koruyabilen ender Anadolu kasabalarından biri olarak kalmasını sağlamıştır.

Geçirdiği tarihi dönemlerin maddî izlerini büyük ölçüde bugüne taşıyabilen ve Erken Osmanlı dönemi mimarisinin ilk örneklerine ev sahipliği yapan Göynük, el sanatları yönünden de oldukça zengindir.

Bu bildiride sahip olduğu kültürel miras ile bir kültür turizmi markasına dönüşmesi mümkün olan Göynük'ün özellikle maddî kültür unsurları üzerinde durulacak, bu çerçevede Göynük'teki dini ve sivil mimari örnekleri ile geleneksel konut mimarisi ve her biri küçük birer anıt niteliği taşıyan mezar taşları ana hatları ile tanıtılacaktır.

Anahtar

Kelimeler:

Göynük, kültürel miras, kültür turizmi, konut mimarisi, mezar taşı.

Abstract

Göynük is a typical Ottoman town, is the sweet county of Bolu in the Western Black Sea Region, has situated between high hills, at the valleys where the rivers flow over there, on the bottom of the reciprocating slopes and booms.

In the first age Göynük used to be placed in "Bithynia" region, but after Roman domination in Byzantium age, was above the way to capital Constantinople. The town has an importance with regard to being the first settlement of Ottoman. At the relevant age, the town is at the route where composing the middle arm on the Ottoman Postal Road System. Because of the situation of the town in this system and correspondingly constituting a cross-way between Anatolia and İstanbul, also saffron trade made at the 14th century, is caused economical development. In the present, because of the change in route of the roadway between Ankara and İstanbul, and of geographical limitations, the town has not grown a lot, and not developed at desired size. However, this case is returned as an advantage over Göynük, as a rarely Anatolian town where could preserved its historical and cultural texture, is remained unchanged.

Göynük, where the substantial traces of the historical periods underwent could be relayed to the present time in the great scale, and where the place making householder of the first samples of the Early Ottoman Age Architecture, is also that the rich of hand-craft arts.

By this memorandum, in particular, substantial culture elements of Göynük, where the place which is possible to transform into a cultural tourism trademark because of the its own cultural heritage, is to be referred; in this context, the examples of the religious and civil architecture, and domestic architecture and tombstones those carrying a little monumental nature each, at Göynük, will be introduced.

Key Words:
Göynük, cultural heritage, cultural tourism, domestic architecture, architecture, tombstone.

Y arın “Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması” konusunda bir çalıştay yapacağız. Bu çalıştayda, el sanatlarının kalite ve pazarlama sorunları, sergi ve satış merkezlerinin kurulması, bunun için Üniversite ile yerel yönetimin ne tür bir işbirliği yapabileceği, nihayet turizmde sürdürülebilirlik açısından el sanatlarının önemi gibi pek çok konu üzerinde duracağız.

Bugün, bu paneli gerçekleştirmemizin amacı da çalıştaya zemin hazırlamak üzere bir durum tespiti yapmak, sorunları belirlemek ve bu konudaki görüşlerinizi almak. Ben de ilk konuşmacı olarak, geçmiş kültürlerin tanınmasında önemli bir rolü olan mimariden el sanatlarına¹, Göynük’ün, kültürel zenginliklerinden söz etmek, her biri çok yönlü bir belge niteliği taşıyan bu zenginlikleri yaşatmak ve geleceğe taşımak zorunda olduğumuzun, onlardan pek çok mesaj aldığımızın altını çizmek istiyorum. Yine Göynük’ün bu birikiminin kültürel ekonomik bir değerinin bulunduğunu ve özellikle kültür turizmi açısından büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamadan geçmemem gerekiyor.

←
F.1
Hesap işi tekniği ile işlenmiş bir peşkir.

←
F.2
Dival işi tekniği ile işlenmiş bir bindallıdan ayrıntı.

←
F.3
Sarma işi tekniği ile işlenmiş bir peşkir.

¹ Panel esnasında Göynük el sanatları konunun uzmanları tarafından tek tek ele alınıp incelendiği için ayrıca bu konu üzerinde durulmamış, özellikle maddi kültür unsurları olan tarihî yapılar, geleneksel konut mimarisi ve mezar taşları değerlendirilmiştir.

→

F.4

Yeşil kadifeden yapılmış hırka.

←

F.5

Geçmişte genç hanımların kullandığı ipek çarşaf.

→

F.6

Yöresel örtüsü içinde Göynüklü bir teyze.

F.7

Yöresel örtüleri ile pazarda ürettiklerini satan Göynüklü hanımlar.

→

F.8

Emirler Konağından bir halı örneği.

F.9

Müdürlükler Evi kapı tokmağı.

→

F.10-11

Yöresel ürünlerin satıldığı hediyelik eşya dükkanları.

Kültürel zenginlikler açısından baktığımızda, Göynük'ün, hem tarihi hem de kültürel dokusunu koruyabilmiş Anadolu'nun ender ve tabii ki şanslı bölgelerinden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Şehrin topografisi, buna bağlı olarak şekillenen ve tarih içinde gelişen görsel zenginliği, adeta seyrine doyum olmaz bir tablo görüntüsü yaratıyor. Değişik tarihlere ait olan, malzemeleri, teknikleri ve biçimlenişleri ile inşa edildikleri dönemlerin tanıklığını yapan eserler bu bütünlüğü tamamlıyor. Bu tablo, Göynük'ü daha da

F.12

İki vadi ve beş
tepe üzerine
kurulan
Göynük'ün
genel görünümü.

güzelleştiren ve cazibesini artıran yeşil doku ile taçlanıyor. Böylece kültürel ve doğal değerleri bir arada sunabilen, biraz daha tanıtilbilse, kabuğunu bir kırabilse, en önemlisi yolları bir yapılsa insanların daha çok ilgi gösterecekleri, taşıdığı değerlerle, orada solunan, gönülleri şenlendiren manevi havasıyla, bu havayı teneffüs etmemizi sağlayan Akşemseddin'i, Ömer Sekkin'i, Tabak Dedesi ile, birbirinden güzel birbirinden renkli el işlemleri ve tokalı örtmeleri ile aslında marka olabilecek bir şehir çıkıyor karşımıza.

Kentin bilinen en eski ismi "Kainon Gallicanon"dur. Osmanlılar Döneminde "Torbalı", "Torbalı Göynük", "Torbalı Gölyük", "Türbeli Köylük" adları ile anılmıştır (Erdem, 1999: 58).

Göynük ve çevresinde yapılan araştırmalar bölgenin erken dönemlerden itibaren bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymakla birlikte kuruluşu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Bitinya Bölgesi içinde yer alan kente ait en eski yazılı belge, Germenos (Soğukçam) Köyü'nde bulunan Frig dönemine ait Türbe önu kayasıdır. Kilciler ve Narzanlar köylerinde Roma ve Bizans dönemlerine ait kilise kalıntılarının yanı sıra son derece kaliteli bir işçiliğe işaret eden, mimari öğelere ve mimari plastik parçalara çokça rastlanır. Bizanslılar Döneminde Göynük'te Bursa Tekfurları tarafından inşa ettirildiği ve "Aleksandr Anos" adıyla anıldığı Evliya Çelebi tarafından yazılan kaleye ait günümüzde herhangi bir kalıntı mevcut değildir (Günel, 1993: 40; Erdem, 1999: 58).

←

F.13-17
Narzanlar ve
Kilciler köylerinde
bulunan Roma ve
Bizans dönemi
kalıntıları.

Göynük'ün Türklerin eline geçiş tarihi hakkında farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte Osman Gazi Döneminde, Samsa Çavuş tarafından alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. Göynük, bu dönemde orduların doğu ve güneydoğuya yaptıkları seferlerde bir ikmal ve konaklama yeri olarak kullanılmış, Bağdat yolu üzerinde bulunmasından dolayı önem kazanmıştır. 14. Yüzyılda safran ticareti yapıldığı için tüccarların uğrak yeri olmuş, ekonomik açıdan da gelişme kaydetmiştir (Özüdoğru, 1999: 4; Erdem, 1999: 58).

→

F.18

Cuma
Mahallesinden
bir görünüm.

→

F.19

Kebkebir
Mahallesinden
bir görünüm.

Vakıf kayıtlarına göre Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından 1331-1335 yıllarında inşa ettirilen Cami ve Hamam, günümüze ulaşmış önemli eserlerdir. Ahşap olduğu sanılan ilk yapı 1875'de meydana gelen büyük selde yıkılmıştır. Caminin yerine Sultan II. Abdülhamit'in emriyle 1878'de bugünkü camii yapılmıştır. Yüksek bir su basman katı üzerinde yer alan, dikdörtgen planlı olan ve kuzey kısmında iki katlı, kapalı bir son cemaat yeri bulunan camiinin cephelerinde kesme taş kullanılmıştır. Üzeri ahşap bir tavanla örtülü olan camiinin minaresi kuzeybatıdadır. Yapı Geç Devir Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. 1948 ve 1960 yıllarında restore edilen camii, 1999 yılında geçirdiği büyük yangın sonrasında yeni bir restorasyonla kullanıma açılmıştır.

←

F.20
Gazi Süleyman Paşa Camii, Akşemseddin Türbesi ve Gazi Süleyman Paşa Hamamı (Cuma Mahallesi).

←

F.21
Gazi Süleyman Paşa Camii, Akşemseddin Türbesi ve haziresi.

→

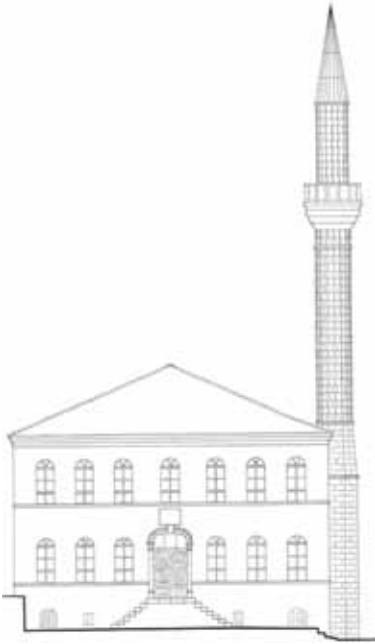
F.22

Gazi Süleyman
Paşa Camii
kuzey cephe.

←

F.23
Gazi Süleyman
Paşa Camii
harem kısmı,
mihrap ve
minber.

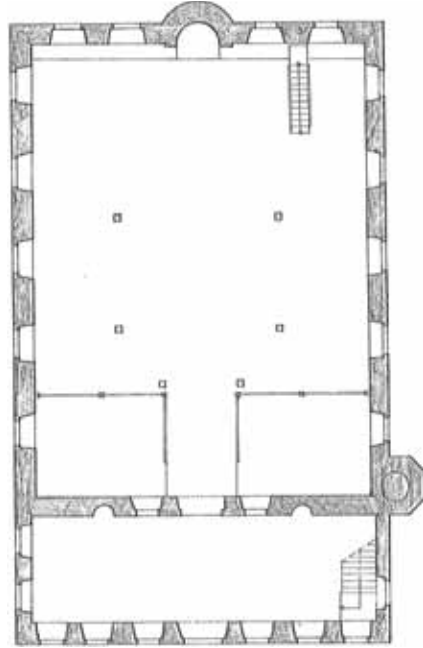
→

Ç.1

Gazi Süleyman
Paşa Camii kuzey
cephe (VGM
Arşivi).

P.1

Gazi Süleyman
Paşa Camii planı
(VGM Arşivi).

Göynük
El Sanatları Paneli

27

Bildiriler
Kültürel Zenginlikleri ile
Göynük

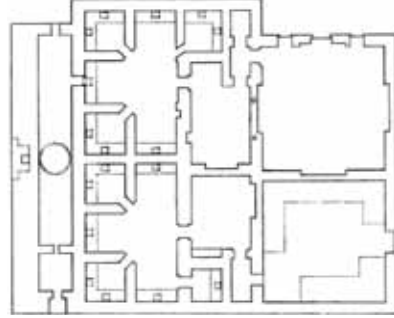
Gazi Süleyman Paşa Camiinin ve Akşemseddin Türbesinin batısında bulunan ve adı geçen yapılardan Göynük suyu ile ayrılan Gazi Süleyman Paşa Hamamı birkaç kez restore edilmesine karşılık orijinal boyutlarını ve planını bugüne kadar muhafaza etmiştir. Günümüzde hâlen kullanılmaya devam en erken tarihli Osmanlı hamamlarından biridir. 1950'li yıllarda önemli bir onarım geçiren yapının cephe taşları, kat silmeleri, döşeme taşları ve soğukluk kısmındaki havuzu yenilenmiştir (Ayverdi, 1966: 146). Yapının cephelerinde kesme taş, kubbe kasnaklarında ise yer yer moloz taş kullanılmıştır.

Yapı, kadınlar ve erkekler bölümlerinden meydana gelen bir çift hamam şeklinde inşa edilmiştir. Soğukluk, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan gibi Türk hamamlarında olması gereken bölümlere sahiptir. Sıcaklık kısmı üç eyvan ve üç köşe hücreli tipte olup, plan tipi her iki bölümde birbirini tekrarlar.

→

F.24

Gazi Süleyman
Paşa Hamamı,
Kadınlar Bölümü.

←

P.2

Gazi Süleyman
Paşa Hamamı
Planı
(VGM Arşivi).

Göynük
El Sanatları Paneli

28

Bildiriler
Azize Aktaş Yasa

←

F.25

Gazi Süleyman
Paşa Hamamı,
Erkekler Bölümü.

Göynük'ün sahip olduğu önemli kültür zenginliklerinden biri de 1464 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırıldığı kabul edilen ve Osmanlı türbe mimarisine geçişin zarif örneklerinden biri olan Akşemseddin Türbesidir. Fatih Sultan Mehmed'in manevi hocası olan Akşemseddin Hazretleri'nin 15. yüzyılın ilk ya-

rısında Göynük'e gelmesi ve burada yaşaması, bu tarihlerde bir kaza merkezi olan Göynük'ün önemli bir yerleşme olduğuna işaret eder. İstanbul'un fethinden sonra Göynük'e dönen ve 1459 yılında burada vefat eden Akşemseddin Hazretleri'nin az önce de belirttiğimiz gibi Göynük'te yaşaması ve türbesinin burada bulunması kentin gelişmesinde önemli bir rol oynamış olmalıdır.

Gazi Süleyman Paşa Camii avlusunda bulunan türbe, altıgen planlı olup kesme taştan inşa edilmiştir. Üzeri kasnaksız, kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Her cephede alt sırada sivri kemerli niş içinde dikdörtgen ve ahşap söveli, üst sırada ise sivri kemerli, geç devre ait renkli camlı, alçı şebekeli pencereler yer alır. Türbe-ye giriş kuzeydoğu cephede yer alan sivri kemerli bir niş içindedir. Türbede ceviz ağacından yapılmış, Osmanlı ahşap işçiliğinin en güzel örneklerinden olan Akşemseddin ile oğulları Sadullah ve Nurullah Çelebilerin sandukaları bulunmaktadır (Uzun, 1989: 11). Karısı ve kızları Mahbûbe, Fahrunnisâ ve Zeyneb'in mezarları ise hemen türbenin yanında bulunan etrafı demir parmaklıklar ile çevrilmiş hazirede yer almaktadır.

Akşemseddin Hazretleri her yıl Mayıs ayında düzenlenen törenler ile anılmakta ve çok sayıda insanı buraya çekerek yörenin kültür turizminin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

→

F.26
Akşemseddin'in
karısı ve kızlarının
mezarları.

←

F.27
Akşemseddin
Türbesi.

→

F.29
Gazi Süleyman
Paşa Camii,
Akşemsetdin
Türbesi ve
Haziresi.

→

F.29
Akşemsetdin
Türbesi kitabesi.

←

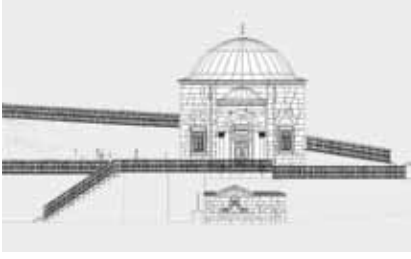
F.30
Ömer Sekkin
Türbesi
giriş cephesi.

Yine adları etrafında bir takım menkıbeler geliştirilen Bıçakçı Ömer Dede (Ömer Sekkin) ve Tabak Dede (Debbağ Dede) türbeleri de Göynük'tedir. Bu iki şahsiyetin de yörenin kültür turizmini geliştirecek kültürel-ekonomik imgelere dönüştürülmesi ve ulusal ölçekte tanıtılması yararlı olacaktır. Bu şahsiyetlerden, Akşemseddin'in arkadaşı ve Hacı Bayram Veli'nin müridi olan Ömer Sekkin için 1449 yılında inşa ettirildiği öne sürülen Türbe, Klasik Osmanlı Dönemi türbelerinin sade örneklerinden biridir. Yüksek bir kaide üzerinde bulunan ve sekizgen planlı olan türbe kesme taştan inşa edilmiştir. Üzeri kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin giriş cephesinde, mukarnas başlıklı iki mermer sütun üzerine oturan, kubbeli bir revak bölümü vardır. Dikdörtgen çerçeveli, sivri kemer alınlıklı pencereler, türbe cephelerinde atlamalı olarak yer almaktadır. Yapıya giriş sivri kemer alınlıklı, basık kemerli kapı ile sağlanmaktadır. Kapı kemiği üzerinde yer alan kitabelik boştur. Türbe içindeki sanduka Ömer Sekkin'e aittir.

Ç.2
Ömer Sekkin
Türbesi
Cephesi ve
Türbenin
altındaki çeşme.

F.31
Tabak Dede
Türbesi
giriş cephesi.

Göynük bu devirde, farklı eğilimli iki tarıkata; Bayramiliğe ve onun içinden çıkan Melamiliği ev sahipliği yapmış bir yerleşim yeri olarak da, yani çok renkli düşünsel yapısıyla da dikkatleri üzerine çekmektedir. Nitekim, "cezbe ve hal ehli, kayıtlardan azade bir derviş" olan Ömer Sekkin, insanların eşitliğini benimseyen Melâmi tarikatına bağlıdır (Göynük, 1983: 11).

Bu yapılar dışında, daha geç devre ait olan Sofu Ali Camii, Yayabaşı Camii, Çeşme Camii, Hacı Kadın Camii, Hacı Abdi Camii, Kebekir Camii, Çarşı (Mahmut Efendi) Camii ile köşe başı çeşmeleri; Behram Ağa Çeşmesi, Çetin Çıkmazı Çeşmesi, sivil mimari örnekleri; kitabesine göre 1889-1890 yıllarında Göynük kaymakamı

F.32
Hacı Kadın
Camii.

→

F.33
Çarşı
(Mahmut Efendi)
Camii.

El Sanatları Paneli
Göynük

34

Bildiriler
Azize Aktaş Yasa

←

F.34
Hükümet
Konağı ve
kitabesi.

Kami Efendi tarafından dönemin padişahı Abdülhamid Han'a armağan olarak yaptırılan Hükümet Konağı (Çapar, 1998: 22), Eski Halk Eğitim Merkezi binası, Tekel Müdürlüğü Binası ve Zafer Kulesi Göynük'ün tescilli sivil mimari örnekleridir.

Kente hakim bir tepede, Sela kayalarının üzerine 1923-24 yılında, kaymakam Hurşit Bey tarafından Sakarya Zaferi'nin anısına yaptırılan Zafer Kulesi şehre gelenlerin ilk gözüne çarpan ve Göynük'ün simgesi haline gelmiş bir eserdir. Aynı zamanda Saat Kulesi olarak da kullanılan bu anıt, sekizgen bir kaide üzerine üç katlı olarak inşa edilmiştir. Her katta cephelerde yuvarlak kemerli, ahşap söveli pencereler ve ahşap balkon korkulukları yer alır. 1960 yılında restore edilen bu anıt 1999 yılında da önemli bir onarım geçirmiştir. Ancak bu onarım sırasında yanan kule aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Bu görkemli Kule'nin etrafı düzenlenmiş ancak henüz oturma alanları oluşturulmamıştır. Buranın seyir tepesi olarak değerlendirilmesinin ilçeye artı bir değer kazandıracığı muhakkaktır.

F.35
Zafer
Kulesi'nin
aşağıdan
görünüşü.

F.36
Zafer
Kulesi'nden
Göynük'e
bakış.

2010 yılı itibariyle 158 tane tescilli esere sahip olan Göynük, aynı zamanda kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Anadolu'da Türk yaşayışının, yerleşme kültürünün önemli örneklerinden biri olan Göynük, Osmanlı Dönemi kent dokusunu ve geleneksel konut mimarisini korumayı başarmış ender yerleşimlerden biridir. İki vadi ve beş tepe üzerine yayılan ilçenin fiziksel biçimlenmesinde Gubaylar ve Göynük çayları belirleyici olmuştur. Konutlar bölgenin topografyasına uygun olarak vadilerin eteklerine, zaman zaman % 40'ı bulan eğim üzerine yerleşmiştir. Söz konusu eğim, evlerin planlarının biçimlenmesinde de etkili olmuş, eğimin yoğun olduğu yerlerde alçak tavanlı bir ara kat oluşmuştur. Evlerin önleri açık olup bir biri üzerinden ileriye görmektedir. Sokaklar arazinin oluşumuna göre biçimlenmiş, bahçeler içersinde yer alan evler, dar sokakların iki yanına dizilmiştir. Yamaçlarda yer alan evlere Arnavut kaldırımı rampalarla, taş veya ahşap basamaklı merdivenlerle ulaşılmaktadır (Göynük, 1983: 12).

F.37

Kepkebir
Mahallesi
Dik Sokak.

F.38
Bayındırlar
Konağı.

Evler, geleneksel Türk evi plan anlayışının yerel özelliklerle kaynaşmasından meydana gelmiş, arazi koşulları, coğrafi yapı, ailelerin kendilerine özgü ihtiyaçları ve ekonomik durumları planların oluşmasında belirleyici olmuştur. Göynük konut mimarisinin en belirgin özelliği, yaşama, doğaya, iklime uygun ve esnek olarak inşa edilmeleridir.

F.39

Gürcüler
Konağı.

F.40

Hikmet
Yerlikaya
Evi.

Göynük evleri genellikle zemin kat üzerine, bir veya iki katlı olarak inşa edilmiş, zemin kat, hizmet ve üretim eylemleri için ayrılmıştır. Bu kat, çoğunlukla hayat, ahır, samanlık, odunluk, ambar, arabalık, kiler, fırın evi gibi ihtiyaçların karşılandığı mekânlardan oluşmaktadır. Bazı evlerin bahçe katında bu mekânların tamamı bulunmakta, bazı evlerde ise bu mekânlardan bir kısmı bahçede yer almaktadır. Bahçe katlarında, bir üst kat plan düzeninin uygulanmasına imkân sağlayacak şekilde düşünüldüğü tasarımlar taşınabilir duvarlar ve ahşap dikmeler yer alır.

F.41
Pembe Köşk
arka ve
yan cephesi.

Zemin katın üstünde, özellikle eğimli arazide inşa edilen evlerde bir ara kat oluşmuştur. Orta kat, sokak veya cadde seviyesinde ise giriş katı olarak kullanılmakta ve esas yaşam katı ile benzerliğinden dolayı gündelik yaşam katı olarak da adlandırılabilir. Üst kat, plan tipinin uygulandığı asıl yaşama katıdır. Orta sofa-
lı plan tiplerinde, sofanın çoğunlukla dışa bir uzantı oluşturduğu, pencerelerine ayrı bir özen gösterildiği görülmektedir. Bu kat, evli çocuklara ve konuklara ayrılmakta eğer orta kat yoksa gündelik yaşam da bu katta geçmektedir.

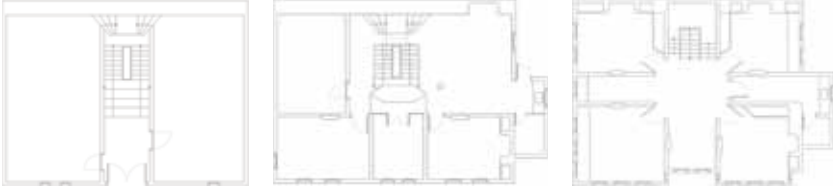

F.42
Konyalılar
Evi.

Orta kat ve üst kat (ya da esas yaşam katı) benzer plan düzeni içinde ortak özellikler gösterirler. Bu katlarda bu çevrede çardak olarak da adlandırılan sofalar planının belirleyicisi olarak görülmektedir. Sofanın odalar arasındaki konumuna, biçimine ve diğer birimlerle ilişkisine göre "esas yaşam katı" düzeni oluşmuştur. İç sofalı, orta sofalı ve nadiren köşe sofalı olarak gelişen plan düzenlerinden en çok uygulananı iç sofalı tasarımlardır (Erdem, 1999: 60).

→

P.3-4-5
Konyalılar Evi
Giriş kat planı
Ara kat planı
Üst kat planı.

Evler gösteriştten uzak, sade, insani boyutlarda ve işlevseldir. Genelde kare ya da dikdörtgen planlı olan odaların oluşturulmasında temel ilkeler, insan ölçüleriyle işlevselliğin uyumu ve yaşama tarzının gerektirdiği sedir, yüklük, ocak, boş oda (gusulhane) gibi elemanlara yer verilmiş olmasıdır. Ocağın iki yanında yer alan dolaplardan biri mutfak diğeri gusülhane olarak kullanılır. Boş oda olarak da adlandırılan gusülhane üzerinde bulunan kapak kapandıktan sonra yüklük olmakta, toplanan yataklar buraya konulmaktadır. Yani odanın değişik işlevleri taşınabilir eşya ile sağlanmaktadır. İş biten eşyalar dolaplara kaldırılır. Oturmak için kullanılan sedirler duvar diplerindedir.

→

F.43
Emirler Konağı
oda.

←

F.44
Emirler Konağı
sofa.

Avlu ya da bahçe, evlerin sokakla bağlantısını sağlaması açısından önemlidir. Topraktan kopmak istemeyen insan, büyük ya da küçük bir bahçe ile yeşile olan özlemini giderir. Tandır, kuyu, çeşme, havuz, ocak gibi öğelerin bulunduğu bahçe ya da avlular evin en renkli ve fonksiyonel bölümleridir.

→
F.45
Muzaffer Man Evi.

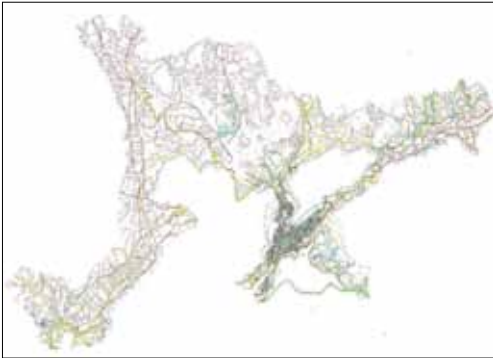
←
F.46
Köse Kadılar Evi.

1951 yılında hazırlanan ilk imar planı doğrultusunda, İstanbul-Ankara yolunun şehrin içinden geçirilmesi yani Gazi Süleyman Paşa Bulvarının açılması, geleneksel dokuyu büyük ölçüde tahrip etmiş, bu sırada 85 ev yıkılmış ve evlerin yıkılmasına halkın tepkisinin büyük olması söz konusu imar planının tam olarak uygulanmasını engellemiştir. Cumhuriyet Döneminden günümüze Göynük için 3 ayrı imar planı hazırlanmış ve 3 koruma kararı alınmıştır. Göynük Koruma İmar Planını da içeren Göynük imar planı 1991 yılından beri yürürlüktedir (Hasekioğlu, 1951: 33-37; Erdem, 1999: 58).

Göynük
El Sanatları Paneli

40

Bildiriler
Azize Aktaş Yasa

→
Ç.3
Göynük sayısal haritası.

←
Ç.4
(Erdem, 1999: 58)

Göynük'ün sahip olduğu bir başka zenginlik de mezar taşlarıdır. Bu mezar taşları sanatsal olarak taşıdıkları değerlerin yanında tarihî bir belge niteliğindedir. Ölen kişiye ait verilerin yanı sıra mezar taşlarından yola çıkılarak döneme ilişkin pek çok bilgiye ulaşmak da mümkündür. Mezar taşları sahip oldukları kişinin cinsiyeti, kimliği, toplum içindeki statüsü ve inançları ile ilgili fikir verdiği gibi dönemin sosyal tarihi, beğeni ve zevkleri, giyim-

kuşam modası, dil konusundaki tercihleri için de kaynak teşkil eder. Ancak Göynük'teki mezar taşlarının tam anlamıyla korunmuşunu söylemek mümkün değildir. Bu taşların bulunduğu hazine ve mezarlıkların bir kısmı tarihi eserleri dikkate almadan yapılan imar planları neticesinde ortadan kalkmıştır. Bir kısmının ise yeri değiştirilmiştir.

→

F.47-48

Gazi Süleyman Paşa Camii avlusunda bulunan kadın ve erkek baş taşları ayrıntı.

Bugün Göynük merkezde Gazi Süleyman Paşa Camiinin bahçesinde bulunan Akşemseddin Türbesi Haziresi'nde 130,² Gazi Süleyman Paşa Camii deposunda 21, Hacı Abdi Mahallesi Salmanlar Mezarlığında 9, Sofualı Mahallesi Gülbahçesi Mezarlığında 4 adet mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca Belediyeye ait bir depoda 1, iki evde ise farklı amaçlarla kullanılan Osmanlı Dönemine ait 2 adet mezar taşı bulunmaktadır. Merkez dışında bugünkü tespitlerimize göre Boyacılar Köyü Niğit Mahallesi Mezarlığında 1, Gerişler Köyü Mezarlığı'nda 10, Hilaller Köyü Mezarlığı'nda 2, Hisarözü Köyü Mezarlığı'nda 12, Kilciler Köyü Mezarlığı'nda 57, Narzanlar Köyü Recepler Mahallesi Mezarlığı'nda 1 adet mezar taşı vardır.³

² Gazi Süleyman Paşa Camii avlusunda bulunan bu mezar taşlarının çoğu yapılan imar planları sonunda ortadan kaldırılan mezarlıklardan buraya getirilmiştir.

³ Göynük mezar taşları konusunda, yürütücülüğü tarafımızdan yapılan "Bolu'daki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları (Bolu Merkez, Göynük, Mudurnu, Dörtdivan)" konulu Bilimsel Araştırma Projesi çerçevesinde çalışılmış, merkez ve köylerdeki mezar taşlarının sayıları bu çalışma esnasında tespit edilmiştir.

←

F.49
Reşide Hanımın
1903 tarihli
ayak taşı.

F.50

Hatice Hanımın
1905-1906
tarihli ayak taşı.

Göynük merkezdeki mezar taşlarının en erken tarihli Akşemseddin Haziresinde bulunan bir taş olup tarihi Orhan Gazi dönemine kadar gitmektedir (Yardım 1989: 135). Göynük mezar taşlarının genel bir değerlendirmesi yapıldığında, bu taşların 14. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıl başına kadar uzanan 600 yıllık bir sürece yayıldığı görülür. Yani sadece Gazi Süleyman Paşa Camiinin haziresinden bile Osmanlı İmparatorluğunun bütün yüzyıllarına ait örnekleri takip etmek mümkündür.

Mezar taşlarının özellikle yerel tarih ekseninde çok önemli bilgiler verdiği de unutulmamalıdır. Örneğin bu mezar taşlarına dayanılarak Göynük'te yaşayan sülaleler tespit edilebilmektedir. Bunlar arasında Akşemseddin nesli, Şatiroğulları, Boyacızadeler, Çapkinzadeler sayılabilir. Yine sadece bu mezartaşlarının başlıklarından yola çıkarak Göynük'te yeniçerilerin bulunduğu tespit edilebilmekte, bunların görevleri, akrabalık ilişkileri ortaya konabilmektedir.

Bu taşlar, plastik özellikleri ile de dönemin estetik zevki ve beğenisi konusunda bilgi verirler. Yine, mezar taşlarının süsleme üsluplarına dayanılarak aynı atölyede yapılmış olabilecekleri, boyutlarından yola çıkarak seri üretime geçilmiş olabileceği öne sürülebilir (Barışta, 2001: 118).

Erken Osmanlı ile Klasik Osmanlı Dönemi türbe mimarisine geçişin ilk örneklerine sahip olan Göynük, geleneksel konut mimarisiyle de yörenin malzemesini ve teknik özelliklerini, yöre insanının estetik beğenilerini, yaşama biçimlerini, ihtiyaçlarını ve bunları karşılamak için yarattıkları çözüm yollarını gözler önüne serer. Göynük, el sanatları konusunda da zengin bir birikime sahiptir. Renk renk, desen desen işlenmiş peşkirler, çevreler, yağlıklar, her biri diğerinden güzel olan örtmeler, anlam yüklü oylar, hem gözlere hitap eden hem de ihtiyaçları karşılayan ahşap işleri, kirkitli dokumalar ilçenin kültürel zenginliğinin bir göstergesidir. Göynük, mimari ve el sanatlarında olduğu gibi, giyim-kuşam kültürü bakımından da pek çok özel örneğe sahiptir. Halk oyunları Göynüğün köklü ve zengin kültürel belleğini ve yöresel kimliğini sergilemektedir. Aynı şekilde Göynük'te yaratılan sözlü kültür de buraya özgü özellikler taşımakta ve hepsi birlikte topluca bir Göynük kimliği oluşturmaktadır. Yapılması gereken bu kimliğin devamlılığını sağlayarak geleceğe taşımak ve kültür turizmi açısından doğru değerlendirmektir.

Kaynaklar

- Ayverdi, E. Hakkı (1966): **Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I**, Baha Matbaası, İstanbul.
- Barışta, H. Örcün (2002): "Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları", **19. Araştırma Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-01 Haziran 2001)**, 1. Cilt, Ankara, 117-124.
- Barışta, H. Örcün (2002): "Göynük Akşemseddin Türbesi Haziresi'ndeki Bitkisel Bezemeli Kadın Mezartaşları", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002)**, Bildiriler, Ed.: M. Denktaş-Y. Özbek- A.Sağıroğlu Arslan, Kayseri, 123-135.
- Bolu 1998 Yıllığı**, Bolu Valiliği, Ankara.
- Çal, Halit (2007): "Göynük (Bolu) Şehri Mezar Taşları", Vakıflar Dergisi, Sayı: XXX (2007), 307-395.
- Çapar, Selim (1998): **Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük**, Göynük Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Yayın No: 1, Ankara.
- Diker, Hasan (1976): "Göynük", **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, 56/335 (Kasım-Aralık 1976), 3-6.
- Erdem, Ayten (1999): "Göynük Kenti Geleneksel Konut Mimarisi", **Mimarlık**, Sayı: 289, 58-62.
- Erken, Sabih (1977): "Bolu", **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, II.
- Evliya Çelebi (2005): **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: [2.c 1.k] Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit**, Editör: M. Sabri Koz, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı- S. Ali Kahraman, 1. baskı, (Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 304 Numaralı Yazmadan Hazırlanmıştır) İstanbul.
- Göynük. A Town in Timber Region** (1970): Middle East Technical University Faculty of Architecture Department of Restoration.
- Göynük, Tarihle Doğanın Kucaklaştığı Belde** (2005).
- Günel, Gökçe (1993): "Göynük'te Tarih ve Sivil Mimari", **Kültür**, Sayı: 97 (Ocak-Şubat 1993), 40-49.
- Hasekioğlu, Nihat (1951): "Göynük İmar Plâni", **Mimarlık**, Yıl: VIII, Sayı: 1-2 (1951), 25-37.
- Kahraman, Banu (1997): **Geleneksel Türk Evi Odasında Ahşap İç Mimari Elemanları**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul.
- Öğüt, Hande (1998): "Hüzünlü Bir Dönüşümün Mekânı", **Gezi Traveler**, Fotoğraflar: Erdal Yazıcı, 6/ Mart 1998, 108-123.
- Özbaşı, T.- V. Çetintaş- H. Kasaplı- F. N. Başaran- N. Ülger- T. Bahar- P. Toktaş

(2010): **Göynük El Sanatları**, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara: Sistem Ofset.

Özdemir, Nebi (2011): "Kültür Turizmi ve Köroğlu", **21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri (17-18 Ekim 2009, Bolu, Dörtdivan)**, Editörler: Ali Yaman-Azize Aktaş Yasa- Erol Öztürk- Bilge Kaya Yiğit, Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9, Bolu, 494-505.

Özüdoğru, Şerife (1999): **Göynük ve Taraklı'da Türk Mimari Eserleri (14-16. Yüzyıl)**, Eskişehir.

Türkiye'de Turizm Beldeler: Göynük (1983): Yıl: 3, Sayı: 38/ 15 Nisan 1983.

Uzun, Mustafa (1989): "Akşemseddin Hayatı, Eserleri Hakkında Bazı Meseleler", **Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri, (25-27 Mayıs 1988, Göynük)**, İstanbul, 1989, Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayını No:1, s. 7-16.

Yardım, Ali (1989): "Akşemseddin Türbesi ve Hazîresindeki Târihî Kitâbeler", **Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri, (25-27 Mayıs 1988, Göynük)**, İstanbul, 1989, Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayını No:1, s. 133-143.

Göynük'te Tokalı Örtme ve Peşkir Dokumacılığı

Peşkir and Buckled Scarf
Handweaving in Göynük

■ **Doç. Aysen Soysaldı**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Özet

Göynük zengin etnografyası ile 100 yıl öncesinde yaşayan bir Osmanlı şehri görünümündedir. Yörede kadınlar tarafından kendi ihtiyaçları olan peşkir, örtme, bükülü bez (göyneklik pamuklu kumaş) ve alaca denilen (şalvarlık) kumaşlar dokunmaktadır.

Tokalı örtme kadınların dışarı çıkarken kullandıkları örtüdür. Bu örtüler iki parça, ince pamuklu bez dokumanın birleşmesinden meydana gelir. Örtmelerin kısa kenarları ve baş üstü desenlidir. Yörede örtülerin kenarlarına bağlanan kırmızı püsküllere toka denildiği için bu örtülere de tokalı örtme denir.

Peşkirler eskiden el havlusu ve peçete yerine kullanılan pamuklu bez dokuma örnekleridir. Bu dokumalarda kalın pamuk ipliği atkılar kullanılarak, zeminde fitilli dokuma efekti oluşturulmuştur. Kısa kenarlar bezemelidir. Eski sandıklardan çıkan hediyelik örneklerde ipek kullanıldığı da görülmektedir.

Göynükte oldukça zengin bezemeli örtme ve peşkir örneklerine rastlanmıştır.

Abstract

With a rich ethnography of Göynük is appearance an Ottoman city, lived 100 years before. In the region which their needs towel (peşkir), thin cotton (örtme, bükülü bez) and alaca (shalwar) fabrics are woven by women. Buckled headscarf worn on outside by women. This scarf is made of two parts fine cotton cloth. The head and short edges of the scarf is patterned. For connected to the edges of the buckle is called red bobbles, in the region these scarf are called the buckled scarf.

Peşkir are the examples of cotton cloth, instead of hand towels and napkins used in the past. Using weft of bold cotton yarn are created wick effects on woven ground, short edges are decorated. Silk had used on the gift samples from old crates.

There are examples of very rich decorated scarves and towel encountered in Göynük.

Anahtar Kelimeler:

Göynük, el dokuması, tokalı örtme, peşkir.

Key Words:

Göynük, hand weaving, buckled scarf, peşkir.

Göynük Osmanlı şehir kültürüne sahip olan köklü bir yerleşim merkezidir. Şehir dokusu, sivil mimarisi, gelenek görenekleri ve etnografyası bunu açıkça göstermektedir. Günümüze kalan etnografik tekstil eserler arasında bindallılar, üçetek entariler, çevreler, göynekler, iğne oyaları, keseler, çoraplar, peşkirler ve tokalı örtmeler hemen sayabileceğimiz tekstil eserleridir.

Yöre kadınları kendi ihtiyaçları olan peşkir, örtme, göyneklik pamuklu kumaş ve şalvarlık alaca denilen çizgili ya da kareli kumaşlar; çıbık alaca, zengin alacası, ayıtlı mavili (hayıt ağacı filizi ile şap kullanılarak nefti yeşile boyanarak elde edilir) çift kırmızılı (boya otu kökünden elde edilir) gibi adlarla dokumaktadırlar. Bu ürünler hem satış amaçlı, hem de çeyizlik olarak kızları için sandıklarda saklanmaktadır.

F.1

Göynükte yapılan el dokuması kumaş örnekleri.

F.2a

Örtmeli kadınlar ve dokuma tezgâhi (düzen).

F.2b

Çıkırcık ve kecire ile masuraya atkı ipliği sarma.

mekikli tezgâh olarak da isimlendirilir. İstenilen dokuma sıklığına ve kullanılan iplik inceliğinin göre değiştirilen tarakların takıldığı tefe aynı zamanda çözgü ve atkı sıklığını da ayarlamaya yarar.

Örtü terimi eski Türkçe'de örtüg veya örtük olarak kullanılır (Ögel, 1978: 239). XI. Yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divanü Lûgat-it Türk'te **Örtük**: Bir şeyin örtüsü, **Örtüdi**: Örtünür, örtünmek olarak geçmektedir (Atalay, 1992: C.1, 250).

Örtme terimi ise örtünme eyleminden türetilmiş, yörede örtünmek için kullanılan başörtüsü anlamındadır. **Tokalı Örtme**: kısa kenarları ve baş üstüne gelen kısmı desenli, iki parça, ince pamuklu bez dokumanın birleşmesinden meydana gelen, kadınların dışarı çıkarken kullandıkları örtüdür. Kısa kenar saçaklarına bağlanan kırmızı püsküllere yörede toka denildiği için bu örtüleme tokalı örtme denir.

Göynük'te yaşlılar sade desenli yani az motifli ve az renkli, gençler ise daha çok motifli ve çok renkli örtmeler kullanır. Bu örtmeler Alan, Sifyanlar, Hasanlar, Tepebaşı, Dağhacılar, Dağşeyhler, Tekirler, Susuz, Umurlar, Bulanık, Değirmenözü ve Hisarözü köylerinde dokunur ve kullanılır. Ayrıca çeyiz olarak da çok sayıda hazırlanan örtmeler gelin tarafından kayıncıvalide, görümce, yenge, hala, teyze gibi damat yakınlarına hediye verilir.

←

F.3
Göynük
Merkezden ipek
atkılı eski bir
örtme örneği.

Örtünme şekli ise; örtmenin uzun kenar ortasındaki alın deseni baş üstüne gelecek şekilde örtülür. Sağ yanda sarkan uç sol taraftan arkaya alınır. Arkadan baş etrafında dolanan kısa kenar ucu yüz açıklığının sol alt kenarına sıkıştırılır (Fotoğraf 2a-b).

Yöredeki el dokumacılığı Ankara-Nallıhan örtme ve peşkirleri ile yakın benzerlik göstermektedir (Sarıoğlu, 1999: 576; Onuk ve ark., 2005: 394-395; Ortaç, 2008: 969-980; Soysaldı, 2010: 150-163).

Örtmelerin Teknik ve Malzeme Özellikleri

Örtmeler genellikle 173x (46x2) ile 200x(50x2) ebatlarındadır. Örtmeler birbirinin aynı olan, sadece uzun kenardaki baş üstü deseni farklı olan iki parça halinde dokunur. Parçalar desensiz uzun kenarından süslü dikişle birleştirilerek kullanılır. Zemin bezayağı dokuma örgüsüne sahiptir. Dokuma sıklığı ortalama olarak cm'de 20x20, fitilli çözümlerde ise 13-14 çözümlü arasındadır. Atkı ve çözümlü iplikleri 20/1 Nu., **kıvrak** denilen tek kat bükümlü pamuk ipliğidir. Bu iplik tezgâhtan çıkan dokumanın kendiliğinden kıvrılmasını (bükülü bez) sağlar. Çözümlü ve atkı aralarına fitil şeklinde iki-üç katlı kalın beyaz ya da renkli pamuk veya ipek iplikler kullanılır. Sadece çözümlüde fitil kullanılırsa **çibıklı** veya **fitilli**, hem atkıda hem çözümlüde kullanılırsa **çatkılı örtme** adını alır. Son 30 yıldır nakış orlonu denilen sentetik iplikler desenlerde ve çözümlü aralarındaki fitillerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum hem renklerde hem de genel dokuma karakterinde yozlaşmaya neden olmaktadır.

Bezeme Özellikleri

Örtmelerdeki bezemeleri teknik ve motif özellikleri bakımından temelde 1- Baş bezemeleri, 2- Zemin ve alın bezemeleri olarak iki grupta incelemek gerekir.

Baş Bezemeleri; Örtmelerin kısa kenarlarında uygulanan ve **baş örneği** olarak bilinen bordürlerde, genellikle **atkı yüzlü** ve **atkı bezemeli dokuma tekniği** uygulanmaktadır. Yani her motif için farklı renkte atkı, kendi motif sınırları içinde elle geçirilerek doku ve desen meydana getirilmektedir. Ayrıca bu bordürlerde, yatay yönde sınıra yakın iç hat olarak, üç katlı siyah ya da lacivert iplikle oyulgama tekniğinde atkı şerit geçirilmiştir.

Bordürlerindeki küçük motiflerde çalışma kolaylığı sağlamak için dokuma tersinde motif çevresindeki renkli iplik atlamaları yapılmaktadır. Bu nedenle dokumanın tersi ile yüzü benzer olmakla birlikte, tersinde dağınık bir görüntü oluşmaktadır (Bkz. Fotoğraf 4).

←

F.4
Göynük Merkez, kelebek nakışlı baş (kısa kenar) deseni tersi, yüzü ve toka (püskül) detayı.

Baş (kısa kenar) bezemeleri; Yörede tespit edilebilen baş desenleri: 1-Gayıklı Baş (Kayık), 2-Göz, 3-Kilim Başı-Yarım Kilim Başı, 4-Uzun Baş (Mezar Taşı), 5-Makascık, 6-Kelebek, 7-Gaydırak, 8-Çaprazcık (Çengel), 9-Koyun Gözü, 10- Mekik baş olarak sıralanabilir (Fotoğraf 5-6).

- 1- Gayıklı Baş (Kayık): Yatık altıgen içinde kum saati biçimli motif ve yan boşluklarında yer alan gözlerden meydana gelmiştir.
- 2- Göz: İç içe geçmiş eşkenar dörtgen biçimli renk halkalarından oluşmaktadır. Göz motiflerinin ara boşluklarında dörtlü benekler görülmektedir.

- 3- Kilim Başı-Yarım Kilim Başı: Ortasında göz şeklini çevreleyen basamaklı üçgenlerin üst üste sıralanmasından meydana gelen altıgen çerçevelidir. Bu motif bazen tam simetrik düzende tamamlanmış, bazen de altıgen oluşmadan asimetrik biçimli, yarım uygulanmaktadır.
- 4- Uzun Baş (Mezar Taşı): Enine geniş bir altıgen içinde, ortada yer alan bir eşkenar dörtgenin iki yan köşesinden çıkan yatay orta eksene bağlı, içe kıvrılan iki koldan meydana gelmiştir. Motif sınırları içinde kalan üçgen boşluklar da farklı renkle doldurulmuştur.
- 5- Makasçık: Diyagonal yönde birbirini kesen iki çubuk ve ara boşluklarında yer alan göz motiflerinden meydana gelmiştir.

→

F.5

Göynük
Merkezden
örtme başı
örnekleri.
Aşağıdan
yukarıya doğru;
1- Kilim Başı,
2- Uzun Baş
(Mezar Taşı), 3-
Makasçık,
4- Kelebek.

- 6- Kelebek: Diyagonal yönde birbirini kesen iki çubuğun meydana getirdiği üçgen dolgular kanat, yatay yönde meydana gelen eşkenar dörtgen biçimli, kelebeklerin ara boşluklarında göz motifleri yer almıştır.
- 7- Gaydırak (Kaydırak): Birbiri üzerine diyagonal yönde kayan basamaklı üç hattan meydana gelmiştir.
- 8- Çaprazcık (Çengel): Enine geniş bir altıgen içinde yatık "S" biçimli bir motiftir.

9- Koyun Gözü: Birbirine ekli göz motiflerinden meydana gelmiştir.

10- Mekik Baş: Şematik bir mekik biçimindeki motiftir.

Yörede tespit edilebilen bordür motifleri incelendiğinde ufak tefek farklılıklarla benzer motiflere farklı isimler verildiği anlaşılmaktadır. İlişkili dokuma tekniğinin elverdiği ölçüde Türk kilim vb. do-

←

F.6

Tepebeşi
Köyü çibıklı ve
çatkılı örtme
başı örnekleri.
Aşağıdan
yukarıya doğru;
1- Gaydırak,
2- Yarım Kilim
Başı,
3- Çaprazcık.

kuma sanatlarında mümkün olduğu kadar biçimlerin sade, geometrik şekillerle ifade edilişi Göynük örtmelerinin baş desenlerinde de görülmektedir.

Bu optik bakış açısı ile sadeleştirme Türk köylü çoraplarında da kendini açıkça göstermektedir. Bu ifadeyi bir Fransız eleştirmen şöyle dile getirmiştir; “Op-art sanat akımının gerçek öncülerinin Anadolu kadınları olduğunu bize gösteren çorap sergisini açan iki çorap boyunda bir adam (Y. Kenan Özbel)dir” (Soysaldı, 1995).

Zemin ve Alın Bezemeleri

Kısa kenar bordür sınırının hemen üstünde ve uzun kenarlarda, bazen kenar boyunca ince bir hat şeklinde alın deseni ile bağlantılı olarak, bazen sadece baş üstüne gelen **alın deseni** olarak bi-

→

F.7

Örtme alın (baş üstü) ilave atkılı (brokar) bezeme detayı.

linen bordürlerde, bazen de orta zeminde bulunan küçük motifler şeklinde uygulanır. Bu motiflerde **dokumanın kendi atkılarını arasına ilave atkı (kalın ve renkli, bezeme-nakış atkısı) geçirme (brokar) tekniği** uygulanır. Bu bezemeli dokuma tekniğinde desen atkısı motif sınırları içindeki çözgü aralığında bez ayağı bağlama ile gidiş-dönüş yaparak fazladan bir atkı sırası oluşturur.

Bu desen tekniği Bayburt, Erzurum, Erzincan ehram dokumalarında, Marmara ve Karadeniz Bölgesi peşkir, uçkur dokumaları ile Muğla-Fethiye-Üzümlü, Burdur-Gölhisar-İbecik dastar doku-

malarında, Balkanlarda, Kırım ve Kazan Tatarlarının benzer dokumalarında da karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Akpınarlı, 2004; Soy-saldı, 2011: 214-218).

Alın deseni örtmenin uzun kenarının tam ortasına yerleştirilir. Her iki uzun kenarda da alın deseni vardır ve farklıdır. Böylece farklı ve her iki tarafı değişerek kullanım imkânı vardır. Bu, örtmenin daha uzun zaman dayanması ve kullanımı için kolaylık sağlar. Zemin ve alın deseninde kullanılan motifler arasında en öne çıkanları **1-Goguk, 2-Para, 3-Kelebek, 4-Gaydırak** motifleridir.

1- Goguk: Dokumanın boyu yönünde alın kısmında sıralanan V harfi şeklindedir. Bazen birleşen uçlarda farklı renk kullanılmış, bazen içleri farklı renkte doldurulmuş, bazen de iç içe geçmiş, biçimlerde uygulanmıştır. Göynük'ün güney komşusu Nallıhan'da da aynı motif tespit edilmiştir (Onuk ve ark., 2005: 394). TDK. Bitki Adları Sözlüğünde Gügük: yabancı lüle olarak verilmiştir. Bu bilgi gügük ile goguk arasında aksan farkı olduğunu düşündürmektedir (Baytop, 1994: 123). Goguk yabancı lalesi olsa gerektir.

2- Para: Yuvarlak bir top ya da daire biçimindedir. Bu motif de gogukta olduğu gibi bazen ortasında farklı renk kullanılarak bir çiçeğe benzetilmiş, bazen de yarım daire veya oval biçimlerde isimlendirilemeyen süsleme unsurları şeklinde yapılmıştır.

←

F.8

Göynük örtmelerinin alın bezeme örnekleri. Soldan sağa doğru; 2. sırada kelebekli, 6. sırada paralı ve hepsinde goguklu motifleri görülmektedir.

→

F.9

Hasanlar Köyü
kilim ve koyun
gözü baş desenli
örtmeler.

- 3- Kelebek: İki üçgen kanadın birleşiminden meydana gelmiştir.
- 4- Gaydırak (Kaydırak): Hem zeminde hem de baş desenlerinde görülmektedir. Ancak uygulama tekniği farklıdır.

Biçimlendirme Özellikleri

Örtmelerin kısa kenarlarında uygulanan bordür şeklindeki desenlerde bir motifin tekrarı ile oluşturulan bağlantılı ya da bağlantısız sıralamalı kompozisyonlar görülmektedir. Kısa kenar bordür üstü ve uzun kenar desenlerinde ise bağlantısız sıralamalı kompozisyonlar görülmektedir. Örtme desenlerinde 30 yıl öncesine kadar oldukça detaylı desenler uygulanırken son yıllarda, özellikle son 10 yılda baş desenlerinin azaldığı, renk sıralamaları ile çizgili-çubuklu bordürler tercih edildiği söylenebilir. Alın desenlerinde ise çok renkli ve sadece alın üzerine gelen yerde desen uygulandığı görülmektedir.

Renk Özellikleri

Göynük örtmelerinin zemin renkleri genellikle beyazdır. Fitillerde ise çoğunlukla beyaz, bordo, yeşil ve sarı renkler kullanılmıştır. Kısa kenar bordür zemini genellikle bordo ya da koyu kırmızıdır. Desen renkleri ise beyaz, koyu ve açık yeşil, parlak sarı ve saman sarısı, açık kiremit kırmızısı, koyu mavi ve siyahtır. Bordür

←

F. 10
Hasanalı
Köyü. Son 20
yılı dokunan
örtmelerden
örnekler. Soldan
sağa doğru;
1-goguk,
2-burma baş
ve alın deseni
kelebek,
3-gaydrak.

dışındaki desenlerde beyaz hariç bütün renkler kullanılır. Ancak son yıllardaki örtmelerde desen ve fitil ipliklerinde orlon kullanıldığından çeşitli renkler dikkati çekmektedir.

Kısa Kenar Toka Bağlamaları

Örtmelerde yörede tokalı adı verilen kenar süsleme yöntemi uygulanmaktadır. Bu aslında basit bir püskül bağlama yöntemidir. Kısa kenarda fazla bırakılan çözümlerden 5-6 adet alınıp bükülür, aynı yönde bükülen bir diğeri ile birleştirilir ve ters yönde bükülerek çift katlı bükümlü saçak oluşturulur. 1-1,5 cm'lik bükümlü saçak düğümlenerek sabitlenir. 3-3,5 cm boyunda az bükümlü kırmızı desen ipliğinden hazırlanan püskül ortasından bükümlü saçak ucuna bağlanır. Tokalar (püsküller) mutlaka kırmızıdır. Alan, Sifyanlar, Hasanalı, Tepebaşı, Dağhacılar, Dağşeyhler ve Tekirler köylerinde örtmeler **tokalı** yani kısa kenarları püsküllüdür. Susuz, Umurlar, Bulanık, Değirmenözü ve Hisarözü köylerinde ise **tokasız** yani kısa kenarları püskülsüz bükümlü saçaklıdır. Ancak son dönemde yapılan örtmelerin kenar süslemeleri sadece saçaklıdır.

Peşkirler

Günümüzdeki el havlusu ve peçete yerine eski dönemlerde kullanılan kısa kenarları bezemeli, pamuklu bez dokuma örnekleridir. Ancak peşkirlerde su emici özelliği kazandırmak için zeminde ka-

lın pamuk ipliği atkılar kullanılarak fitilli dokuma efekti oluşturulmuştur. Eski sandıklardan çıkan hediyelik örneklerde ipek kullanıldığı da görülmektedir. Göynük'te oldukça zengin bezemeli peşkir örneklerine rastlanmıştır. Müslüman Türklerde temizliğe verilen önem bu peşkirlerde ifade bulmaktadır. Gerek şehir gerekse köy kültüründe yemek öncesi ve sonrası el yıkama veya namaz için abdest alma sırasında bu peşkirlerin kurulanma için kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle misafirler için özel hazırlanmış, zengin bezemeli örnekler kullanılır. Gelen misafirin leğen ve ibrikle su dökülerek el yıkama veya abdest almasına yardımcı olunur. Bu tamamlandıktan sonra yardımcı kişinin kolunda hazır bulunan peşkir sunularak kurulanması sağlanır (Bkz. Fotoğraf 11-15).

→

F.11

Göynük Merkezde tespit edilen ipek bezemeli peşkir.

Peşkir ebatları ortalama 40-45 cm eninde, 80-90 cm boyundadır. Peçete yerine sofraya çevresini dolanacak uzunlukta olanları da vardır. Ancak böyle uzun örneklerin bezemeleri genellikle sonradan kasnakta yapılan işleme tekniğindedir.

Örtmelerde uygulanan bezeme teknikleri peşkirlerde de uygulanmıştır. Peşkirlerin bezemeleri iki kısa kenardadır ve örtmelere göre daha geniş bordürler meydana getirir. Bu bordürlerde çoğunlukla **yaba ve gaydırak** motiflerinin sınır çubuğu olarak **goraf, göz, koç boynuzu, sekiz köşeli yıldız ve dört yapraklı yonca** motiflerinin de ana bezeme elemanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Renk özellikleri de örtmelerden farklı değildir. Beyaz zemin üzerine kırmızı, mavi ve lacivert en çok kullanılan renklerdir. Peşkirlerde ince ve kalın pamuk ipliği kullanılır. Bazı 19. Yüzyıl örneklerinde ipek ipliğin zeminde enine çizgi efektleri ve bezeme ipliği olarak kullanıldığı görülmüştür. İpek renklerinde kırmızı, pembe, yeşil, hardal sarısı ve beyaz kullanılmıştır. Peşkirlerin kenarlarında çözümlerden kalan saçaklar büküp bağlanarak veya renkli püskül (toka) takılarak ek süslemeler yapılmıştır.

←

F.12
Göynük Merkez,
peşkirlerin kısa
kenar bezemeleri.
Soldan sağa
1. yaba
2. goraf
3. göz motifi.

←

F.13
Göynük Merkez,
ipek bezemeli,
yaba ve koç
boynuzu motifli
peşkir bezeme
detayı.

→

F.14

Göynük Merkez,
yıldız motifli
peşkir bezeme
detayı.

→

F.15

Göynük Merkez,
pamuk-ipek
iplikli, dört göz
motifli peşkir
detayı.

←

F.16
Göynük Merkez,
El Sanatları
Çalıştay
Sergisinde,
Göynük
Halk Eğitim
Merkezi'nin açtığı
dokuma (Tokalı
Örtü) kurslarında
üretilen dokuma
örnekleri.

Sonuç olarak; Burada şunu hatırlamadan geçmek olmaz. Rahmetli Y. Kenan Özbel; Paris'te "Türk Köylü Çorapları Sergisi"ni açtığı zaman sanat eleştirmeni Piere Mazars sergi hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getiriyordu. "Op-art sanat akımının gerçek öncülerinin Türk kadınları olduğunu anladığım çorap medeniyetini bize iki çorap boyunda bir adam tanıtmıştır" (Soysaldı, 1995: 60). Bu ifadenin bir benzerini Göyüklü örtme ve peşkir dokuyan kadınlar için söylemek sanırım mübalağa olmaz.

Bolu ili Göynük ilçesi çevre köylerinde dokunan örtmeler ve peşkirler beyaz pamuklu ve bezayağı örgülü aynı zamanda fitilli veya çatkılı zemin dokusuna sahiptir. Kısa kenarlarda atkı yüzü ve atkı desenli dokuma tekniğindeki bordürlerde geometrik biçimli desenler, alın ve bazen de uzun kenarlarda atkı aralarına fazladan desen atkısı geçirme tekniğinde bezemeler yer almaktadır.

Örtmelerde 30 yıl öncesine kadar **renkli ipek ve pamuk iplikler** kullanılırken bugün desenlerde ve fitillerde orlon kullanılmaktadır. 1999'da yapılan araştırma sırasında desenlerde az motif kullanımı ve baş bezemelerinde yozlaşma olduğu tespit edilmişti. Günümüzde dağ köylerinde bu dokumalar nadiren yapılmakta ancak düz pamuklu bez ve alaca dokumalar daha yaygın üretilmektedir.

Bugün (2010 yılında) Göynük Belediyesi desteğinde, Göynük Halk Eğitim Merkezi'nin açtığı dokuma (Tokalı Örtü) kursları ve Göynüklü kadınlar tarafından kurulan "Göynük Kadınlarını Kalkındırma Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği"nin de katkılarıyla el emeği göz nuru bu dokuma örnekleri yeniden üretilmektedir. Yeni üretilen örneklerde eski bezemeler başarılı şekilde yozlaşmadan uygulanmaktadır. Bu değerli dokumalar sehpa örtüleri olarak üretilmekle birlikte yeni tasarımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Eski örneklerinde olduğu gibi doğal boyalı pamuk ve ipek ipliği kullanılarak geliştirilmeli ve tüketiciye alternatif ürün tipleri sunulmalıdır.

Bir proje kapsamında Göynüklü kadınlar kooperatifleşmeye teşvik edilerek, fuarlara katılarak, sergiler düzenlenerek, internet yayınları ve büyük firmaların ürünlerinde kullanımı sağlanarak tanıtım yapılmalıdır. Böylece yöre köylerinde iş imkânları yaratılabilir. ■

Kaynaklar

- Akpınarlı, H. F. (2004): **Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü**, AKDITYK., Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Baytop, T. (1994): **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü**, AKDITYK., Türk Dil Kurumu Yayınları 578, Ankara.
- Onuk, T.- Akpınarlı, H. F.- Ortaç, H. S. - Ayda, D.- Küçükkömürler, S.- Köklü, H. (2005): **Ankara İli El Sanatları ve Beslenme Kültürü**, AKDITYK., Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Ortaç, S. (2008): "Ankara İli Nallıhan İlçesi Örtme Dokumaları", **38. ICANAS, 10-15/09/2007 Bildiriler, Maddi Kültür**, II. Cilt, AKDITYK.Yay., Ankara-Türkiye.
- Ögel, B. (1978): **Türk Kültür Tarihine Giriş III**, Kültür Bakanlığı Yay.: 244, Ankara.
- Sarioğlu, H. (1999): "Nallıhan ve Göynük Yöresi Mekikli El Dokumacılığı", **Erdem**, AKDITYK., Atatürk Kültür Merkezi Yay., Sayı: 30 (Halı Özel Sayısı-III), Cilt: 10, Ankara.
- Soysaldı, A. (1995): "Prof. Y. Kenen Özbel ve Koleksiyonu", **Sanat**, Kültür Bakanlığı Yay., Sayı: 8, Ankara.
- Soysaldı, A. (2010): "Bolu-Göynük Tokalı Örtmeleri", **Motif Akademi** Halkbilim Dergisi, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Yay., Sayı: 2010/1, İstanbul.
- Soysaldı, A. (2011): "Ehram (İhram) Dokumacılığı ve Şanlıurfa Ehramlarının Güncel Tasarımlarda Kullanılması", **Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu Bildirileri**, 14-16 Ekim 2010. Şanlıurfa Valiliği ve Gazi Üniversitesi TESAM, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yay: 1, Şanlıurfa.

Göynük İlçesinde Kirkitli Düz Dokuma Örnekleri*

Samples of Flat Woven
With Kirkit in Göynük District

■ **Yrd. Doç. Dr. Fatma Nur Başaran**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

* Bu bildiri, Gazi Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projelerinin
42/2007-01 kodlu projesinden üretilmiştir.

Özet

Gazi Üniversitesi Türk El Sanatlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından "Göynük Yöresi Geleneksel Değerlerinin Korunması, El Sanatı Çeşitlerinin ve Özelliklerinin Araştırılması, İncelenmesi, Belgelenmesi ve Tanıtımının Sağlanması"na yönelik yürütülen proje sonucunda hazırlanan bu çalışmada, Göynük yöresinde çeyiz veya kullanım amacıyla dokumacılık teknikleri ile üretilen ürünler konu alınmıştır.

Bolu iline bağlı Göynük ve çevresinde kirkittli ve mekikli dokuma tekniklerinin kullanıldığı, günlük kullanım eşyaları ve çeyizlik ürünlerde önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu çalışma, yörede kirkittli düz dokuma teknikleri ile üretilen ürünler ile sınırlandırılmıştır. İlçe merkezi ve köylerinde tespit edilen, cicim, zili ve kilim tekniklerinin yer yer bir arada, yer yer tek başına kullanıldığı örneklerle yer verilmiştir.

Abstract

The subject of this study is the woven products that are produced at Göynük District in the town of Bolu, which are produced either for çeyiz (marriage portion) or daily use. The study is based on the Project named 'Protecting Traditional Assets of Göynük district: researching, studying, documenting, protecting and introducing varieties and features of handcrafts, which is carried out by Center of Research and Application of Turkish Handcrafts at Gazi University.

Woven techniques with kirkitt and shuttle are widely applied in the products for daily use and çeyiz in Göynük and its district, in Bolu. This study is kept limited with the products that are made with flat woven techniques. In this study, the examples of cicim, zili and kilim techniques, which are gathered in the town centre and in the villages, are given sometimes all applied in one product. However, the examples of the products separately applied with the above mentioned techniques can be seen as well.

Anahtar

Kelimeler:

Göynük, kirkittli düz dokuma, düz dokuma, dokuma, el sanatları.

Key Words:

Göynük, flat woven with kirkitt, flat woven, weaving, handcrafts.

Göynük ilçesi el sanatları açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Eskiden çok yaygın olmasına ve kadınlar, genç kızlar tarafından bez dokumalar, saf yün veya kıldan kilimler, süslü heybe ve torbalar, çuvallar üretilmesine rağmen sayısı ne yazık ki günümüzde oldukça azalmıştır.

Gazi Üniversitesi Türk El Sanatlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından "Göynük Yöresi Geleneksel Değerlerinin Korunması, El Sanatı Çeşitlerinin ve Özelliklerinin Araştırılması, İncelenmesi, Belgelenmesi ve Tanıtımının Sağlanması"na yönelik yürütülen proje çerçevesinde; Göynük merkez ve köylerinde tespit edilen el sanatı ürünlerinde en çok dokuma, işleme ve örgü tekniklerinin uygulandığı görülmüştür.

ÜRÜN ÇEŞİDİ	DOKUMA		İŞLEME		ÖRGÜ		AHŞAP	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Çorap	-	-	-	-	21	18.4	-	-
Patik	-	-	-	-	40	35.1	-	-
Başörtüsü	45	31.7	-	-	52	45.6	-	-
Sehpa Örtüsü	16	11.3	-	-	-	-	-	-
Çarşaf	11	7.7	-	-	-	-	-	-
Yer Yagısı	14	9.8	-	-	-	-	-	-
Heybe	10	7.1	-	-	-	-	-	-
Çuval	2	1.4	-	-	-	-	-	-
Çanta	1	0.7	-	-	-	-	-	-
Seccade	4	2.8	1	0.9	-	-	-	-
Peşkir	18	12.7	28	25.9	-	-	-	-
Çevre	-	-	52	48.1	-	-	-	-
Uçkur	-	-	12	11.1	-	-	-	-
Örtü	-	-	1	0.9	-	-	-	-
Bindallı	-	-	5	4.6	-	-	-	-
Bindallı ceket	-	-	2	1.9	-	-	-	-
Bohça	-	-	3	2.8	-	-	-	-
Duvak	-	-	1	0.9	-	-	-	-
Kırlent	1	0.7	3	2.8	-	-	-	-
Kese	-	-	-	-	1	0.9	-	-
Kumaş	15	10.6	-	-	-	-	-	-
Perde	3	2.1	-	-	-	-	-	-
Paçalı İç don	2	1.4	-	-	-	-	-	-
Kaşık	-	-	-	-	-	-	-	-
Baston	-	-	-	-	-	-	6	100
Toplam	142	100	108	100	114	100	6	100

Proje esnasında yörede toplam 142 dokuma örneği incelenmiştir. Göynük ilçesinde tespit edilen dokuma ürünlerinin büyük çoğunluğunun bezayağı olduğu, bunu kilim, cicim ve zili tekniklerinin izlediği belirlenmiştir.

TEKNİKLER	DOKUMA		İŞLEME		ÖRGÜ		AHŞAP	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Tiğ oyası	-	-	-	-	24	21.1	-	-
İğne oyası	-	-	-	-	15	13.1	-	-
Boncuklu iğne oyası + tiğ oyası	-	-	-	-	2	1.7	-	-
Mekik oyası	-	-	-	-	2	1.7	-	-
Firkete oyası	-	-	-	-	1	0.9	-	-
Tiğ oyası + iğne oyası	-	-	-	-	6	5.3	-	-
Tiğ oyası + mekik oyası	-	-	-	-	1	0.9	-	-
İğne oyası + mekik oyası	-	-	-	-	1	0.9	-	-
İğne oyası + firke-te oyası	-	-	-	-	1	0.9	-	-
Şiş örgü	-	-	-	-	60	52.6	-	-
Tiğ örgüsü	-	-	-	-	1	0.9	-	-
Kilim	13	9.1	-	-	-	-	-	-
Cicim	10	7.1	-	-	-	-	-	-
Zili	3	2.1	-	-	-	-	-	-
Mekikli dokuma (bezayağı)	116	81.7	-	-	-	-	-	-
Türk işi	-	-	-	6	5.6	-	-	-
Hesep işi	-	-	-	79	73.1	-	-	-
Dival işi	-	-	-	7	6.5	-	-	-
Sarma	-	-	-	9	8.3	-	-	-
Kırkyama	-	-	-	2	1.9	-	-	-
Pul-boncuk tutturma	-	-	-	1	0.9	-	-	-
Kanaviçe	-	-	-	4	3.7	-	-	-
Oyma	-	-	-	-	-	1	16.7	-
Yakma + oyma	-	-	-	-	-	5	83.3	-
Toplam	142	100	108	100	114	100	6	100

←

Ç.2
Göynük el sanatlarında kullanılan tekniklerin dağılımı. (Özbağı ve ark., 2010: 16).

Kirkitli dokumalar genel olarak, kirkitli düz dokumalar (kilim, cicim, zili, sumak) ve kirkitli havlı (ilmeli) dokumalar (halı ve tülü) olarak gruplandırılmaktadır.

Göynük ve çevresinde genellikle kirkitli düz dokuma tekniklerinden kilim, zili, cicim türleri uygulanmaktadır. Araştırma esnasında havlı kirkitli dokuma örneklerine rastlanmamıştır.

→

F.1

Göynük ilçesinde tespit edilen kilim, cicim ve zili örnekleri.

Kilim; Ters ve yüzü aynı görüntüde olan atkı yüzlü dokumadır. Motiflere göre renkli atkı iplikleri çözümlerin bir altından, bir üstünden geçerek motifin sınırları içinde gidip döndükten sonra kirkit ile dövülerek ve çözümler görülmeyecek şekilde sıkıştırılarak dokunmaktadır.

Cicim; Çözgü ve atkı ipliğinin dışında üçüncü bir iplik kullanılarak dokuma esnasında kabarık motiflerin oluşturulduğu dokuma çeşididir. Zemini oluşturan atkı ve çözgüde aynı renk ve incelikte, motiflerde ise zeminden farklı renklerde ve inceliklerde veya farklı türde iplikler kullanılır.

Zili; İlk bakışta sık motifli cicimlere benzetilmekle beraber, aslında cicim dokumalardan tamamen ayrı bir dokuma türüdür. Zilileri cicimlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, çözgü çiftlerinin bozularak üç veya beş üstten, bir alttan geçen değişik renkteki desen ipliklerinin, kendi alanlarında bir boydan bir boya gitmesi ve tüm zeminin 2-1, 3-1 veya 5-1 atlamalarla doldurulmasıdır.

Göynük yöresine ait kirkitli dokuma ürünlerin çözgü, atkı ve bezeme ipliklerinde yün iplik kullanılmıştır. Yer yaygısı olarak kullanılan çul dokumaların ve erzak çuvallarının atkı ve çözgüsünde yün ve keçi kılı kullanıldığı saptanmıştır.

Yörede incelemeye alınan dokuma örneklerinde, en çok beyaz renk kullanıldığı tespit edilmiş, bunu sırasıyla sarı, yeşil, kırmızı, siyah, lacivert, bordo, turuncu, mavi vb. renklerinin takip ettiği görülmüştür. Renklendirmede, ya birbirine kontrast renkler ya da aynı renklerin açık-koyu değerleri bir arada uyumlu ve dengeli biçimde kullanılmıştır.

←

F.2
Yöre
incelemelerinden
bir örnek
[Aksaklar Köyü].

←

F.3
Renk ve motif
özelliklerine
örnekler.

Dokumaların yüzey süslemelerinde çoğunlukla üçgen, kare, çizgi, zikzak ve eşkenar dörtgen formlu motiflerle düzenlenen geometrik bezemeler kullanılmıştır. Bu motiflerin yöresel isimlendirilmesiyle oluşan anlam yüklü bezemeler de kullanılmıştır. Yer yaygılarından kilimlerin, kısa kenarları bordürle sınırlandırılmış, yüzey süslemesi ise aynı motiflerin tekrarlı dağılımıyla oluşturulmuştur.

Aksaklar Köyü'nde incelenen kilimin yüzeyinde iki adet zikzak bantlar içinde bağlantılı eşkenar dörtgen motifler yer almaktadır. Kilimin karşılıklı iki kısa kenarında daha küçük ölçülerde zikzak bantlar içinde eşkenar dörtgen motifleri görülmektedir. Tek parça halinde dokunmuş olan kilimin saçaklarında düğüm tekniği kullanılmıştır.

→

F.4

Kilim örneği
ve detay

(Aksaklar Köyü).

İlikli dokunan kilime yörede "İlmekli kilim" adı verilmektedir. Kilimin iki kısa kenarında 2,5 cm genişliğinde renkli ipliklerle sumak tekniğine benzer, yörede çift burma adı verilen, atkı ipliklerinin çözgü ipliklerine dolanmasıyla oluşan kenar süslemesi yer almaktadır.

Kilimdeki ipliklerin kirman ile eğrildiği ve doğal boya ile boyandığı ifade edilmekle birlikte pembe, mavi vb. gibi bazı renklerin anilinli boyalarla elde edildiği görülmektedir. Kilimin toplam ağırlığı 5 kg'dır. Kaynak kişi 47 yaşında olduğunu, 17 yaşında dokumaya başladığını ve artık dokuma yapmadığını ifade etmiştir.

Aksaklar Köyü'nde incelenen kilimin yüzeyinde basamaklı eşkenar dörtgenler etrafında dikey zikzak şeklinde basamaklı bantlar yer almaktadır. Kilimin iki tarafında ve eşkenar dörtgenlerin içinde yörede "tarak" adı verilen motif görülmektedir.

→

F.5

Hıra göbek
[sol] ve taraklı
adlarıyla anılan
iki kilim örneği
(Aksaklar Köyü).

Yaygının karşılıklı kısa kenarlarında ise dörtgen ve yörede “baş” adı verilen sırt sırta üçgen motifleri bulunmaktadır. Tek parça halinde dokunmuş olan kilimin saçaklarında düğüm teknikleri kullanılmıştır. Ağırlığı 3200 gr’dır.

←

F.6
Zili örneği ve
detay
(Aksaklar Köyü).

Aksaklar Köyü’ne ait zilin yüzeyi, ortalarında kare motiflerin bulunduğu iç içe eşkenar dörtgenler ile doldurulmuştur. Zili dokumanın dörtkenarı, kısa kenarlarda üçgen, uzun kenarlarda birbirini dikey yönde takip eden ‘Y’ motiflerinden oluşmuş bordür ile tamamlanmıştır. Atkı ve çözgüsünde kıl kullanılan ve tek parça halinde dokunmuş olan yaygının saçaklarında düğüm tekniği kullanılmıştır. Ürünün ağırlığı 3 kg’dır.

←

F.7
Heybe örneği ve
detay
(Dağşeyhler
Köyü).

Dağşeyhler Köyü’nde incelenen heybenin iki yan kenarı karelerden oluşturulmuş tek bordür ile alt ve üst kenarı ise farklı renklerin kullanıldığı “V”lerden oluşturulmuş iki bordürle çevrelenmiştir.

Atkı ve çözüğünde kıl kullanılan ve cicim tekniği ile dokunan heybenin iç yüzeyinde iç içe tekrarlanmış kesik eşkenar dörtgenler yer almaktadır. Heybe renkli püsküllerle süslenmiştir.

Sonuç olarak; Gazi Üniversitesi Türk El Sanatlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından "Göynük Yöresi Geleneksel Değerlerinin Korunması, El Sanatı Çeşitlerinin ve Özelliklerinin Araştırılması, İncelenmesi, Belgelenmesi ve Tanıtımının Sağlanması" amacıyla yürütülen projenin alan çalışmasında, yörede pek çok kirkittli düz dokuma örneği tespit edilmesine rağmen, günümüzde üretiminin oldukça azaldığı, özellikle genç kuşaklar tarafından yeterince önemsenmediği gözlenmiştir. Yörede orta ve ileri yaşlardaki bayanlardan, örnek dokumalara veya motiflerine verilen yöresel anlam ve isimler çoğunlukla tespit edilememiştir. Dolayısıyla büyüklerin gençlere bu isimleri aktarmadığı belirlenmiştir. Günümüzde dokuma geleneğinin yöredeki üretim durumu göz önüne alındığında, hem bu kültürel değerlerin hem de Göynük yöresine ait olan fakat unutulmuş aktarılmayan motif adlarının zamanla yok olacağı üzücü bir gerçektir. Bilimsel araştırmalar yoluyla yapılan belgelemeler bu durumu belli oranda telafi etmeye çalışmakla birlikte, yörenin içinde, özünde, kendi bireyleri tarafından geleneksel yöntemleriyle, unutulmadan ve bozulmadan yaşatılabilmesinin en büyük kazanç olacağı düşünülmektedir. ■

Kaynaklar

Özbaşı, T.- V. Çetintaş- H. Kasaplı- F. N. Başaran- N. Ülger- T. Bahar- P. Toktaş (2010): **Göynük El Sanatları**, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara: Sistem Ofset.

Göynük El İşlemeleri*

Hand Embroidery of Göynük Region

■ Yrd. Doç. Dr. Hülya (Köklü) Kasaplı

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Nakış Eğitimi Anabilim Dalı

* Bu bildiri, Gazi Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projelerinin
42/2007-01 kodlu projesi tarafından
desteklenmiştir.

Özet

Orta Asya ve Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasının sentezi ile günümüze ulaşan Türk işlemleri, Türk kültürünün en değerli maddî ürünlerinden biridir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte hızlı üretim tekniklerinin tercih edilmesi, işlemlerin; teknik, özgünlük ve estetik değerleri açısından önemini büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu çalışma, Anadolu'nun zengin maddî kültür değerlerinin yoğun olarak bulunduğu Göynük yöresinde tespit edilen ve geçmişten günümüze gelen işlemlerin; çeşit, gereç, teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerinin belirlenmesi amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür.

Abstract

The Turkish embroidery, which has reached our times as a synthesis of cultural heritage coming from thousands of years of history from the various civilizations of Central Asia and Anatolia, is one of the most important products of the Turkish culture.

The uniqueness and aesthetic values of embroidery has become affected negatively to a great degree, with the advancement in technology, with mass production techniques becoming preferred.

This study was conducted to specify the tools, techniques, patterns, and composition features of the embroidery which has reached our times from history and observed in the Göynük region where there is a concentration of the rich cultural values of Anatolia.

Anahtar Kelimeler:
Bolu, Göynük, el sanatları, işleme.

Key Words:
Bolu, Göynük, handicrafts, embroidery.

Giriş

İlk işlemenin ne zaman ve nerede yapıldığını söylemek mümkün değildir. Buna rağmen Hitit, Mısır, Mezopotamya, Asur, İran, Yunan ve Anadolu Uygarlıklarının kaynağını oluşturan Orta Asya'da bulunan işlemeli ürünler, işleme sanatının tarihçesi hakkında çok az da olsa bilgi vermektedir.

Hun, Göktürk, Uygur, Selçuklu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden elde edilen veriler, Türk işleme sanatının ulaştığı düzeyi ve Türk kültüründeki önemini göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında tarihi eserlerinin yanı sıra el sanatları ve gelenek-göreneklere ile Anadolu'nun kültür değerlerinin yoğun olarak bulunduğu Göynük yöresine ait geçmişten günümüze ulaşan işlemeli ürünlerin; çeşit, gereç, teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir.

Göynük El İşlemeleri

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Göynük'te yaşayan kadınlar da duygu, düşünce, istek ve hayallerini kumaşlar üzerine çeşitli motif ve işleme teknikleri ile aktarmışlardır. Bu nedenledir ki Göynük işlemlerinde kullanılan motif ve renklerin zenginliği hemen göze çarpmaktadır.

Göynük'te geleneksel işleme teknikleri birçok ürün üzerinde uygulanmıştır. Bunların içerisinde seccade, örtü, kırlent, bohça gibi ev eşyası olarak kullanılan ürünlerin yanı sıra giyim ve giyimi tamamlayan parçalar olarak kullanılan bindallı, bindallı üçetek, bindallı hırka (ceket), peşkir, çevre, uçkur ve duvak gibi ürünler de bulunmaktadır. İşlemler içinde çevre ve peşkirlerin yoğunluğu ise dikkati çekmektedir (Özbağı vd. 2010).

İşlemeli ürünlerin dokuma örgüsünde çok az oranlarda olmak üzere; saten ve panama dokumaya rastlanırken, ürünlerin büyük bir bölümünde ise bezayağı dokuma örgüsü kullanılmıştır (Özbağı vd. 2010).

←

F.2
Hesap işi
tekniki ile
işlenmiş
çevre.

→
F.3
Hesap işi
teknîği ile
işlenmiş
çevreden detay.

Göynük işlemlerinde yoğun olarak hesap işi tekniğinin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Hesap işi tekniğini sarma, dival işi, Türk işi, kanaviçe, kırkyama ve pul-boncuk tutturma teknikleri izlemektedir (Özbağı vd. 2010).

→
F.4
Türk işi
teknîği ile
işlenmiş
peşkir.

Yörede Türk işi ve hesap işi tekniği; yoğun olarak peşkir, çevre ve uçkurlarda, sarma tekniği; çevre ve peşkirlerde, dival işi tekniği; bohça, bindallı, bindallı üçetek, bindallı hırkalarda, kırkyama tekniği; seccade ve bohçalarda, kanaviçe tekniği; çeşitli örtü, kırlent, bohça ve yatak takımlarında, pul-boncuk tutturma tekniği ise duvak süslemelerinde ve dival işi tekniği ile birlikte bindallı, bindallı üçetek ve bindallı hırka (ceket) süslemelerinde uygulanmıştır (Özbağı vd. 2010).

İşlemelerin kenar süslemelerinde ise yoğunlukla kıvrarak çırpma dikişi tercih edilmiştir. Bu tercih, işlemeli ürünlerin büyük bir bölümünün peşkir, uçkur ve çevre olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca iğne oyası, hazır harç dikimi (dantel, saçak, sutaşı vb.), tığ oyası, makinede makine dikişi, baskı dikişi, saçak bırakma, köşe çevirme, rişliyö, oyulgama teknikleri de kullanılmıştır. Kıyafetlerde ise astarlama tekniği uygulanmıştır (Özbağı vd. 2010).

←

F.5
Sarma tekniği
ile işlenmiş
peşkir.

Göynük yöresi işlemeli ürünlerin zeminlerinde büyük bir çoğunlukla pamuklu dokumalar tercih edilmiştir. Bununla birlikte kullanım alanına uygun olarak ipek, yün, keten ve sentetik ipek de kullanılmıştır (Özbağı vd. 2010).

→
F.6
Hesap işi
teknîği ile
işlenmiş
peşkir.

Ürünlerin işlemelerinde yoğun olarak ipek iplik tek başına ya da farklı gereçlerle bir arada kullanılmıştır. İpek iplik kadar yoğun olmamakla birlikte pamuk iplik, yassı tel, kılıptan ve floş iplik de kullanılmıştır. Kırkıyama tekniğinde ise pamuklu ve ipekli kumaş parçaları tercih edilmiştir (Özbağı vd. 2010).

→
F.7
Hesap işi
teknîği ile
işlenmiş
uçkur.

İşlemeye hareket kazandırmak amacı ile metal ve sentetik pul, tırtıl, yuvarlak boncuk vb. yardımcı gereçler kullanılmıştır.

Ürünlerin kenar süslemelerinde ise zemin ve işlemlerde kullanılan gereçlerle uyumlu olarak pamuk ve ipek iplik yanı sıra sentetik iplik tercih edilmiştir.

İşlemlerde yoğun olarak siyah, mavi, yeşil, altın sarısı ve turuncu rengi kullanılmıştır. Daha az yoğunlukta olmakla birlikte sarı, hardal, pembe, güvez, eflatun, sabun yeşili, çingene pembesi, gümüş beyazı, kırmızı, çivit mavi, kiremit rengi, mercan rengi, mor, yavruağzı, kahverengi, sıklemen, türkuaz, yağ yeşili, petrol mavisi, saman sarısı, koyu mavi, açık mavi, sütlü kahverengi, gülkurusu, açık ve koyu yeşil, yaprak yeşili, fıstık yeşili, bordo, lacivert, leylak rengi, taba rengi, koyu sarı, krem, nil yeşili, nefti yeşil, çimen yeşili, koyu pembe, açık sarı, limon sarısı, bej, bakır rengi, gri, açık pembe, ametist moru, kanarya sarısı, kavuniçi, koyu hardal, tirşe rengi, füme, açık petrol mavisi, koyu leylak, açık gülkurusu, açık yavruağzı, koyu yavruağzı, kayısı ve toprak rengi kullanılmıştır (Özbağı vd. 2010).

←

F.8
Dival işi
teknîği ile
işlenmiş
bindallı.

İşlemelerde çok renkli uygulamaların yanı sıra tek renkli uygulamaların da kullanıldığı dikkati çekmektedir. Tek renkli uygulamalar özellikle dival işi tekniği ile süslenen bindallı, bindallı üçetek, bohça vb. ürünlerde tercih edilmiş, diğer işlemeli ürünlerde ise çok renkli uygulamalar tercih edilmiştir.

İşlemelerin kenar süslemelerinin ise zemin ve işlemelerde kullanılan renklerle uyumlu olduğu dikkati çekmektedir.

→

F.9

Dival işi tekniği ile işlenmiş bindallı hırka.

İşlemeli ürünlerin zemininde yoğun olarak krem rengi kullanılmıştır. Bununla birlikte kullanım alanına uygun olarak pembe, ef-latun, bordo, lacivert, mavi vb. renkler de yer almıştır.

Ürünlerin zemininde çok az oranda geometrik bezeme bulunmaktadır. İşlemelerin tamamında ise bitkisel bezemeler yer almaktadır. Bitkisel bezemelerin tek başına ya da diğer bezemelerle birlikte kullanıldığı fark edilmektedir (Özbağı vd. 2010).

←

F.10
Dival işi
teknîği ile
işlenmiş
üç etek
bindallı.

Bitkisel bezemeler kadar yoğun olmamakla birlikte geometrik ve nesnel bezemeler de işlemlerde önemli bir yer tutmaktadır. Geometrik ve nesnel bezemeler bitkisel bezemelerle birlikte kullanılmıştır. Çok az olmakla birlikte diğer bezemelerle birlikte figürlü ve kozmik bezemeler de kullanılmıştır. İşlemlerde yaprak, çiçek ve tomurcuklar “C” ve “S” kıvrımlı dallar üzerine yerleştirilmiştir. Bazı çiçekli dallar ise fiyonklarla toplanmıştır. Çiçeklerin yer aldığı bazı motifler ise saksı gibi nesnelere içinde düzenlenmiştir. Ayrıca bitkisel bezemelerle birlikte mimari motifler de kullanılmıştır (Özbağı vd. 2010).

İşlemlerde yer alan ana motifler çeşitli kompozisyon teknikleri ile düzenlenmiş ve motiflerin altında kenarsuyu motifi kullanılmıştır.

Motiflerin dengeli ve uyumlu yerleştirildiği işlemlerde, süslemeyi oluşturan motifler kadar gözün dinlenmesini sağlayan boşluklara da önem verilmiştir.

→
F.11
Dival işi
teknîği ile
işlenmiş
bohçadan
detay.

→
F.12
Dival işi
teknîği ile
işlenmiş
bohçadan
detay.

←

F.13
Pul-boncuk
tutturma
teknîği ile
işlenmiş
duvak.

Sonuç ve Öneriler

Geçmişten günümüze ulaşan işlemeli ürünlerin evlerde dekorasyon amaçlı kullanımı, düğün vb. özel günlerde giyimi, bilimsel yöntemlerden uzak koruma biçimlerinin uygulanması ve zamanın işlemeli ürünler üzerindeki olumsuz etkileri sonucu; çoğu lekelenmiş, yıpranmış ve bir kısmının işlemeleri zarar görmüştür.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bir zamanlar el ile işlenen ürünlerin günümüzde makine ile işlenmesi; işlemeleri teknik, özgünlük ve estetik değerleri açısından olumsuz etkilemektedir.

Araştırma sonucunda şu önerileri sunmak mümkündür;

Yörede el işlemelerinin ekonomiye katkısı dikkate alınarak geleneksel el işlemelerine yeni boyutlar kazandıracak çalışmaların yapılması ve üretim merkezlerinin oluşturulması gerekmektedir. Çok az bir sermaye ile üretilebilen, sanat eserleri yaratılabilen el işlemelerini yaşatmaya ve üretmeye teşvik edip, işsiz insan gücünün üretici haline getirilmesine öncülük edilmelidir. Devlet kurumları, özel kurum ve kuruluşların bu konuda yapacakları çeşitli çalışmalar Göynük el işlemeleri ve Türk kültürü açısından büyük önem taşımaktadır.

→

F.14

Kanaviçe
teknîği ile
işlenmiş
yatak takımı.

Göynük'ün birçok evinde gizli kalmış geleneksel el işlemlerinin araştırılarak tespit edilmesi, ulaşılan ürünlerin incelenerek tanımlanması, işlemlerde kullanılan motiflerin yozlaştırılmadan çağdaş bir anlayışla yorumlanmasına özen gösterilmelidir.

Ayrıca Göynük el işlemlerini tanıtmak amacı ile bilimsel toplantıların yanı sıra çeşitli sergi, festival ve yarışmaların düzenlenmesine önem verilmeli ve bu etkinliklerin gelenekselleştirilmesi sağlanmalıdır. ■

Kaynaklar

Özbaşı, T.- V. Çetintaş- H. (Köklü) Kasaplı- F. N. Başaran- N. Ülger- T. (Çıttır) Bahar- P. Toktaş (2010): **Göynük El Sanatları**, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara: Sistem Ofset.

Göynük Oyaları

Laces on Göynük

■ **Öğr. Gör. Nihal Ülger**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Özet

Örme sanatı, insan yaşamının her döneminde el sanatları içinde, özellikle kadın el sanatlarımızın ve çeyiz geleneğimizin vazgeçilmez çeşitlerinden olmuştur.

Oya; Türk el sanatları içerisinde, tabiat güzelliklerinin, doğa ve canlıların örnek alınarak büyük bir ustalıkla aktarılan, ayrıca duygu ve düşüncelerin renklerle şekillere döküldüğü, iki veya üç boyutlu yapısı ile başlı başına bir süsleyici unsurdur.

Oyacılık, ailede kızların büyüklerinden öğrenerek sürdürdüğü zevkli bir uğraş alanı olmuştur. Oya gerek fonksiyonel, gerekse süsleyici özelliği ve sanat eseri değerindeki örnekleri ile insanların özellikle kadınların hayatında önemli bir yer tutmuştur. Oyalarda, doğa, canlılar ve nesnelere; Türk kadınına en zengin motif kaynağını oluşturmuştur.

Oyalar bölgeden bölgeye değişen zevke göre biçimlenmekte ve özgün isimler almaktadır. Ancak Anadolu'nun birçok yerinde aynı isimde oyaya rastlamak mümkündür. Oyalar yapımında kullanılan araçlara göre, "İğne Oyaları, Tığ Oyaları, Mekik Oyaları, Firkete Oyaları" gibi, isimler almakla birlikte bazı örneklerde birden fazla araç ve gereç kullanıldığı gözlenmektedir.

Anadolu'da oya yapan kişilerin genellikle yaşlı ve az sayıda oldukları, genç kuşakların konuya yeterince ilgi göstermedikleri gerçeği, bu güzel halk sanatının giderek unutulmakta olduğu endişesini doğurmaktadır.

Abstract

The art of crocheting is one of the entrenched types of handicrafts in every period of human life, especially women's handicrafts and dowry.

Oya; is a decorative element itself in Turkish handicrafts, with its two or three-dimensional structure that transmits the inspiration of the beauty of the nature and the living with great mastery and transfers emotions and thoughts with colors and motifs.

Anahtar Kelimeler:
Oya, Göynük.

Key Words:
Lace, Göynük.

Knitting 'Oya's has become a delightful occupation for young girls to learn from the elders and carry on. Its functional and decorative features beside the samples of artwork value has been important in people's, especially women's lives.

Oya is shaped and named according to regional taste. However it is til possible to find 'oya's with the same name. According to the tools used in production, 'oya's are classified as; Needle Oya, Awl Oya, Shuttle Oya, Bodkin Oya and such. Also more than one tools is seen to be used in some cases.

Oya, being a part of our material culture, has been able to brought to today by the traditional ways of master-apprentice relationship. Yet, the fact that people producing Oya in Anatolia are mainly the old and young generation is not interested enough, brings out the concern of disappearance of this beautiful folk art in the future.

İnsanların yeme, içme, korunma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra en önemli gereksinimi süslenme ihtiyacı olmuştur. Kadın olsun erkek olsun süslenmek ve daha güzel görünmek için çok farklı unsurlar kullanmıştır. Bunlardan birisi de şüphesiz oyalardır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan örme sanatı, insan yaşamının her döneminde el sanatları içinde, özellikle kadın el sanatlarımızın ve çeyiz geleneğimizin vazgeçilmez çeşitlerinden olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle farklılıklar gösterse de ev ve giyim süs eşyalarının yapımında kullanılan bu teknik, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir yer tutmaktadır (Özbaşı, 1997: 125).

Oya; İğne, tıg, mekik veya firkete gibi basit el aleti kullanarak, ipek, pamuk, metal (sim) gibi çeşitli ince ipliklerden tek ipliğin kendi üzerine bükülüp kıvrılması, ilmeklerin bir araya getirilmesi, birbiri içinden geçirilmesi, tutturulması veya düğümlendirilmesi işlemidir (Özbaşı, 2008: 332).

Oya, Türk el sanatları içerisinde kadınlarımızın tabiat güzelliklerini, doğayı ve canlıyı örnek alarak büyük bir ustalıkla aktaran, ayrıca duygu ve düşünceleri renklerle şekillere döken, bazen bir objeyi oluşturan ve genellikle de eşyaya dikilmek üzere yapılan iki veya üç boyutlu yapısı ile başlı başına bir süsleyici unsurudur.

Oya sözcüğünün başka dillerde karşılığının bulunmaması, bu sanatın Türklere özellikle Türk kadınına özgü bir sanat olduğunu düşündürülebilir. 1905'te Menfis kazılarında bulunan örneklerden, özellikle balık ağlarından bu tekniğin M.Ö. 2000 yılları ötesinde bulunduğu tahmin edilmektedir (Onuk, 1988: 5).

Halk biliminin de önemli bir parçası olan oyacılık, ailede küçüklerin büyüklerden öğrenerek sürdürdüğü zevkli bir uğraş alanı olmuş, gerek fonksiyonel, gerekse süsleyici özelliği sanat eseri değerindeki örnekleri insanların özellikle kadınların hayatında önemli bir yer tutmuştur. Oyalarda, doğa, canlılar ve nesnelere; Türk kadınına en zengin motif kaynağını oluşturmuştur. Bitkilerden çiçek, yaprak, meyve, sebze ve ağaçlar doğada ustaca stilize edilerek yalın bir ifade ile ya iki boyutlu ya da üç boyutlu biçimde dile getirilmiştir. Sebze ve meyve çiçekleri ile menekşe, mine, papatya ve ka-

ranfil gibi çiçekler Anadolu'nun bütün yörelerinde yapılan oyalarda gözlenmektedir (Özbaşı, 1996: 266).

Oyalar, kaya, kesme kaya, dağ, tepe gibi isimler almıştır. Dağ ve tepelerin üstüne yapılan küçük ilaveler ağaç ve güneşi simgelemektedir. Ayrıca kelime ve cümleyi ifade eden oylar plastik değerlerinin yanı sıra ifade ettikleri anlamları açısından da önem taşırlar. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse "yandım varamadım", "engel çayırları", "meclis kuruldu", "elti eltiye küstü" gibi örnekler hikâyeci yaklaşımıyla anlam taşırlar. Bunların yanı sıra yaratıcısının ismini alan oylar da yer almaktadır. "Sütçü Emine'nin karanfili", "Şeker Hoca Fatma'nın gülü", "Şehver Hanım'ın kakülü" gibi (Barışta, 1985: 241).

Ayrıca kelime ve cümleyi ifade eden oylar başlıkları altında kümelenebilecek, plastik değerlerinin yanı sıra çözemediğimiz anlam yükleriyle ilgi çeken oylarımız da yer almaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse; "Yandım Varamadım", "engel çayırları", "meclis kuruldu", "elti eltiye küstü" gibi örnekler hikayeci espritu-el yaklaşımla enteresan mesajlar aktarmaktadır (Özbel, 1979: 7).

Bir örtü üzerine oya yapılırken aynı motif tekrarlanarak devam edilir. Ancak bu iki oyayı birbirine bağlayan farklı bir oya veya oya grubu daha uygulanır. Bu uygulama bütün yörelerimizde hemen hemen aynıdır. Çeşitli çiçek, yaprak, meyve, sebze gibi bitkisel; kuş, kelebek gibi figürlü; tabak, tarak gibi nesneli bezemelerle birlikte anlam yüklü bezemelerin yer aldığı ve çeşitli isimlerle anılan motiflere '**ana motif**', ana motifleri birbirine bağlayan oyalara ise '**ara motif**' denilmektedir. Ara motifler, yörelere göre değişik şekillerde ve değişik isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Köprü, kaya gibi.

İğne oylarının örtüye tutturulmasında da farklılıklar görülmektedir. Bunlardan birincisi; yazmanın kenarları kıvrılarak züraafa veya sıçan dişi denilen ilmekler yapıldıktan sonra, oylar üzerine oturtulmakta, diğeri ise, bazı yörelerde zemin firkete ile örülmede daha sonra ana ve ara motifler zemin üzerinde oluşturulmaktadır. Bazen oya istenilen boyda kendi ipliği ile veya at kılı ya da mesina gibi sert malzeme üzerine yapılmakta, istenildiği zaman örtüye dikilmektedir. Aslında ikinci uygulama şekli diğere göre daha ekonomiktir. Çünkü örtü yıprandığı takdirde oya sökülüp rahatlıkla başka bir örtüye dikilebilmektedir.

Oyalar bölgeden bölgeye değişen zevke göre biçimlenmekte ve özgün isimler almaktadır. Ancak isimler yöreden yöreye değişmekle birlikte Anadolu'nun birçok yerinde aynı isimde oyaya rastlamak mümkündür. Oyalar yapımında kullanılan araç ve gerece göre de çeşitli isimler alırlar. Oyaları her ne kadar bu şekilde gruplara ayırsak da, bazı oyalara yapımında birden fazla araç ve birden fazla gereç kullanılmaktadır. Örneğin; boncuk oyalara yapımında hem iğne hem de tiğ kullanılmaktadır.

Yapımında kullanılan araçlara göre oyalara;

- İğne Oyaları -Tiğ Oyaları -Mekik Oyaları -Firkete Oyaları olarak gruplanmaktadır.

İğne Oyası (Fotoğraf 1): Yazma, mendil, tülbent, namaz örtüsü, para ve tütün keseleri ile kadın ve erkek eşyaları üzerine ince ipliklerle yapılan veya yapıldıktan sonra dikilen, iğne ile düğüm atılarak oluşturulmuş bir tür düğüm sanatıdır. Süslemek ve süslenmek için kullanılan iğne oyalara, insanın konuşamadığı zaman duygu ve düşüncelerini ifade eden, adet, gelenek görenek ve inançlarını yansıtarak doğayı özellikle de çiçekleri çeşitli üsluplarla sergileyen, estetik yapıya sahip en güzel el sanatları örneklerimizdendir (Barışta, 1985: 307).

←

F.1
İğne oyası,
Bolu-Göynük.

İğne oyaları görünüm olarak dantele benzetilse de dantelden çok farklı özellik göstermektedir. Oyalarda malzeme olarak genellikle ipek kullanılmasına karşın günümüzde ipeğin yanı sıra pamuk ve sentetik ipliğin yaygın olarak kullanımına rastlanmaktadır. İğne oyaları, krep yazma, tülbent, namaz örtüsü; giyim-kuşamda gömleğin kol ve yaka kısımlarında, mendil kenarlarında uygulanmakla beraber, para ve tütün keselerinde de görülmektedir.

Tığ Oyası (Fotoğraf 2): Tığ aracılığıyla önce zincir örülmektedir. İplikle bir ilmek (halka) oluşturulmakta sonra tığa sarılan iplik bu ilmeğin içinden geçirilerek çekilmektedir. Böylece oluşturulan ilmeklerden zincir adı verilen ilmek sıraları meydana getirilir. Zincirden oluşan ilmekler, sıralar biçiminde üst üste örülerek motifler oluşturulmaktadır. Bazı örneklerde ilmeklerin araları ve iç kısmı farklı sayı ve dolamalarla boş bırakılmakta ya da doldurulmaktadır. Böylelikle boş ilmekler ve dolu yüzeyler yanı sıra farklı atlamalar ve farklı boyutta delikler yoluyla değişik motifler oluşturulmaktadır. Tığ oyalarda çoğunlukla pamuk iplik kullanılmakla beraber sağlamlığı ve formunun koruduğu için sentetik iplik tercih edilmektedir (Anonim1, 2001: 8).

→

F.2

Tığ oyası,
Bolu-Göynük.

Mekik Oyası (Fotoğraf 3): Belirli uzunlukta ipliğe istenen motifin şekli verilerek mekikteki iplikler halkalanmak yoluyla işlenir. Uygulama tekniği açısından hacimli motiflerin örülmesine elverişli değildir. Dolayısıyla mekik oyarlarında, tığ ve iğne oyarlarında olduğu kadar çeşit görülmez. Kullanılan malzemeler tığ oyarlarıyla aynıdır (Anonim2, 1993; 152).

←

F.3
Mekik oyası,
Bolu-Göynük.

Firkete Oyası: Firkete adı verilen alet aracılığıyla firketenin her iki yanına dolanan ipliğin ortadan tığ ile birleştirilmesiyle oluşturulur. Oyanın genişliği firketenin genişliğine göre değişir. Oya yapılacak ipliğe boncuk, pul, tırtıl, geçirilerek farklı görünüm elde edilmeye çalışılır (Toplu, 1988: 42). Firkete oyarlarında pamuk ve sentetik iplikler kullanılmaktadır. Göynük yöresinde iğne oyarlarının ara motifleri genellikle firkete ile yapılmaktadır.

Göynük ve çevresinde iğne oyarları, **objeyi süsleyen** ve **objeyi oluşturan** oyarlar olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Objeyi oluşturan iğne oyarları genellikle yuvarlak (Fotoğraf 4) ve oval biçimde masa ve sehpa örtüsü olarak uygulanmaktadır. Objeyi süsleyen iğne oyarları ise ya dikdörtgen formlu namaz örtülerini ya da kare formlu yazma (çevre) veya tül bent kenarlarını süslemektedir. Ayrıca bunların dışında buket halinde uygulanmış taç, fes ve yaka oyarları da bulunmaktadır (Fotoğraf 5).

→

F.4

İğne oyası,
Bolu-Göynük.

→

F.5

Fese takılan
oya buketi,
Bolu-Göynük.

Yörede yazmaları süsleyen iğne oyalarında çok farklı uygulama dikkati çekmektedir. Ana motifler için tığ ile zincir çekilip belli aralıklarla boşluk bırakılarak örtünün dörtkenarına dikilecek kadar firkete ile örülmekte, daha sonra firkete ile örülen bölümlerde ara motifler, bırakılan boşluklarda ise ana motifler oluşturulmaktadır. Ara motif olarak belirlenen bölümlerin bazen tüm, bazen ise farklı gruplar halinde üzerlerine iğne ile yörede 'filiz dökmek' denilen düğümler ilave edilmektedir (Fotoğraf 6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18). Oyalar bazen iki veya üç boyutlu bazen ise şematik olmakta, kullanılan renkler ise ya yazmanın renginde ya da farklı renklerden seçilmektedir. Yörede çoğunlukla iğne, daha sonra tığ, çok az sayıda ise mekik oyasına rastlanmıştır. Firkete oyası ise başlı başına uygulanmamakta, çoğunlukla iğne oyası ile uygulanmasına rastlanmaktadır.

←

F.6
Limon çiçeği
(tığ, firkete ve
iğne kullanarak
oluşturulmuş
oya) Bolu-Göynük.

←

F.7
Karanfil oya,
Bolu-Göynük.

→

F.8

Çapkın bıyığı,
Bolu-Göynük.

→

F.9

Biber oya,
Bolu-Göynük.

→

F.10

Sümbül oya,
Bolu-Göynük.

→

F.11

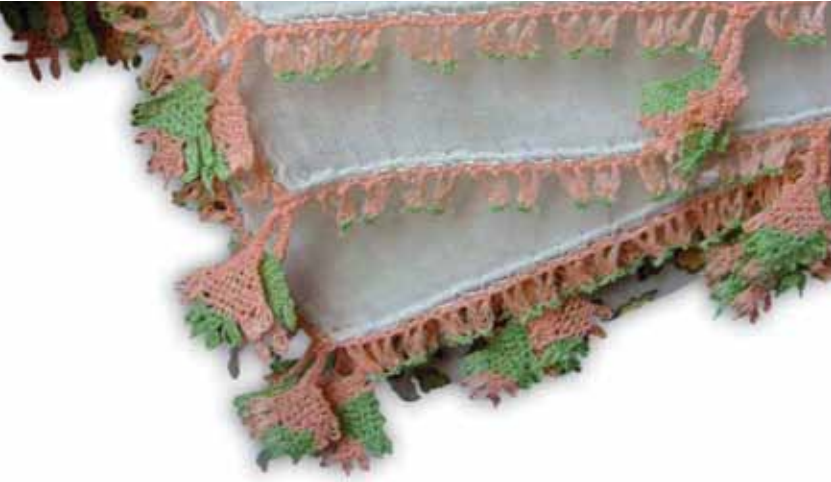
Vişne oya,
Bolu-Göynük.

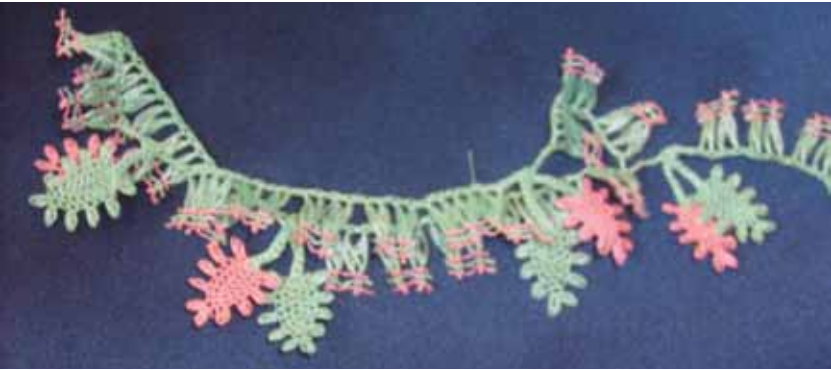
←

F.12
Üzüm oya,
Bolu-Göynük.

←

F.13
Karanfil oya,
Bolu-Göynük.

←

F.14
Çalıyaprağı oya,
Bolu-Göynük.

→
F.15
Dut oya,
Bolu-Göynük.

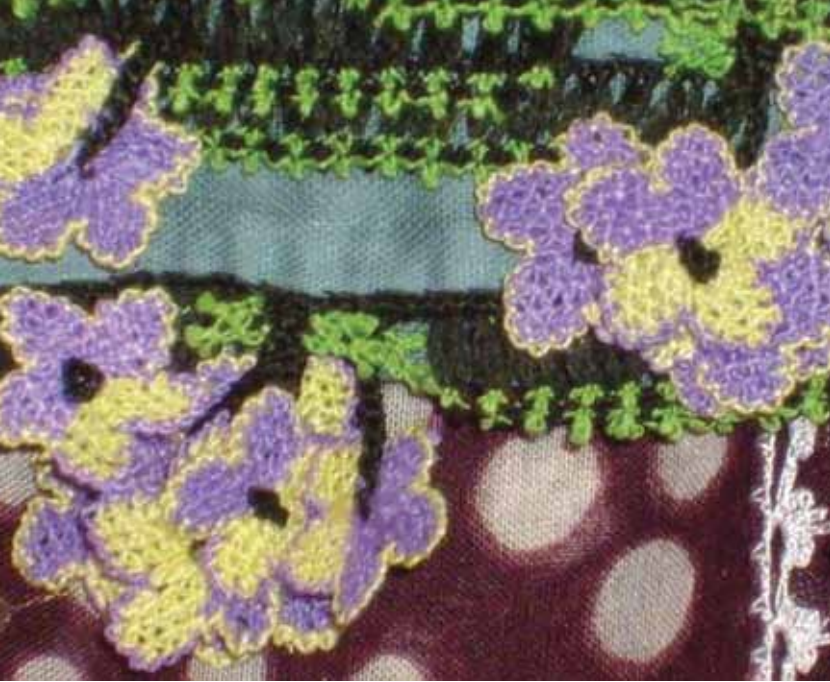

→
F.16
Papatya oya,
Bolu-Göynük.

←

F.17
Papatya oya,
Bolu-Göynük.

←

F.18
Menekşe oya,
Bolu-Göynük.

Sonuç Olarak; Oyalar, Osmanlı döneminden günümüze geleneksel yollarla, usta çırak ilişkisi, çeyiz geleneği başta olmak üzere kültürel, toplumsal, estetik ve ekonomik sebeplerle gelebilmişlerdir. Ancak Anadolu’da oya yapan kişilerin genellikle yaşlı ve az sayıda oldukları, genç kuşakların konuya yeterince ilgi göstermedikleri dikkate alındığında, bu güzel halk sanatının giderek unutulmakta olduğu endişesi ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir ifade ile her geçen gün gelişme gösteren teknolojiye rağmen, el sanatları, sahip oldukları değerleri koruyarak milletlerin kültür ve zevklerini açıklayan, toplulukların geleneklerini, duygularını yansıtan önemli alanlardan biri olmaya devam etmektedir.

Günümüzde Türk Folklorik giyiminde Anadolu’nun birçok yöresinde çeşitli stillerde, yemenilerde, baş bağlamalarında, fes süslemelerinde sıklıkla karşımıza çıkan ve zengin Anadolu kültürünün, diğer sanat dallarında olduğu gibi oya sanatında da yol gösterici ve paha biçilmez bir kaynak olduğu inkâr edilemez. Bu eşsiz hazineden faydalanarak çağımıza uygun, orijinaline sadık kalınarak, zevkli ve modern ürünler ortaya çıkmasını sağlayacak, hem de Türk sanatının dünyaya tanıtılmasında büyük bir rol oynayacaktır.

Ciddi anlamda değer bulur ve gereken önem verilirse, hepsinden önemlisi kadınların el emekleri kazanca dönüşerek, Türk ekonomisine katkı sağlayacağı gerçeği ele alınır ve pazarlanabilmesi sağlanabilirse; bireylere ve ülkemize ekonomik yönden daha yararlı olabilecek ve oya yapan kişilerin sayısında artış sağlanabilecektir. Böylece iğne oyaları kaderine terk edilmeyerek, sürekliliğini ve güncelliğini koruyacaktır.

Bu konularda yapılmış olan bilimsel araştırmalardan yararlanarak, farklı bir yaklaşımla, uygulamalı çalışmalara yönlendirilen projeler planlanmalıdır. Bu projeler çerçevesinde; günümüz ihtiyaçları doğrultusunda, çağdaş tasarımlarla güncelleştirilebilmelerinin yanında, iğne oyalılarının devam etmesini sağlamak, bu alanda üretim yapan yöre halkının çağdaş ve geleneksel üretime yönlendirilmesi konularında gerekli organizasyon yapılarak sağlanabilir. Elde edilen ürünlerin yurt içi ve yurt dışında tanıtım ve pazarlamasına katkıda bulunmak üzere sergi, fuar vb. etkinliklere katılmak, sanal ortamda sunumunu gerçekleştirmek ve böy-

lece boş işgücünü değerlendirerek yöre halkının ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak gerekmektedir. Dolayısıyla kadın işgücünün geliştirilmesi açısından da son derece yararlı olacaktır.

Maddî kültür unsurlarımızı daha geniş kitlelere duyurmak, tanıtmak ve bu konuda bilgi ve görüş alışverişinde bulunmak biz eğitimciler ile kamu kurum ve kuruluşlarının görevi olmalıdır. ■

Kaynaklar

- Anonim (1993): **Türk El Sanatları**. T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Anonim (2001): **Türk Oyaları Kataloğu**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt I.
- Barışta, H. Ö. (1985): "XX. Yüzyıl Türk Oyalarında Seçilen Belli Başlı Konular, Gözlenen Estetik Değerler ve Plastik Özellikler", **Milletler Arası Türk Folkloru ve Halk Edebiyatından Yeni Görüşler**, Ankara.
- Onuk, T. (1988): **İğne Oyaları**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbaşı, T. (1997): "Geleneksel Türk El Sanatlarımızdan Oyaların Dünü Bugünü Geleceğin Sorunları", **El Sanatları Dergisi**, 1, 125-139.
- Özbaşı, T. (2008): "Adana Boncuk Oyalarında Uygulanan Motiflerin Değerlendirilmesi", **Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Etkinleri Sempozyum Bildiriler**, 05 -15 Mayıs, 331-335, Antalya.
- Özbel, K. (1979): "İğne ve Tığ İşi Oyalar", **Türkiyemiz**, 10, 7.
- Toplu, A. (1988): **Oya ve Bartın İşi**, İstanbul: Dilem Yayınevi.

Göynük'te Fes, Taç ve Dal (İğne) Oyaları

The Fez, Crown and Branch
Needlework in Göynük

■ **Doç. Aysen Soysaldı**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Nakış Eğitimi Anabilim Dalı

■ **Dr. Tuba Bahar**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Nakış Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

İğne oyaları süslemek ve süslenmek amacıyla kullanılan, ince, zarif iki veya üç boyutlu el örgü işleridir.

Göynük'te düğün ve kına gecesi giysilerinin baş süslemeleri, iğne oyalı fes, taç veya dal oyalarıdır. Bu oylar doğal çiçek ölçülerinde, yapılmaktadır. Yörede bu fes, taç ve dal oylarına özel bir değer verilerek, aile yadigarı olarak saklanmakta ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Yörede taç oyları 'gül oya' olarak bilinmektedir.

Bu iğne oyları gerek ince işçiliği, gerek renklerinin ve ipeğin parlaklığı ile adeta gül bahçesinden yeni koparılmış bir gül dalı kadar canlı, zarif ve estetik unsurlara sahiptir.

Fes, taç ve dal oylarında önce oya çiçek ve yapraklar tek tek örülmektedir. Daha sonra bu oya motifler tel yardımıyla dallanarak birleştirilmektedir.

Abstract

Needlework lace (iğne oyları) are hand knitting, a fine, elegant, two or three-dimensional, used to decorate and smarten up.

In Göynük wedding and henna dress's head is decorated with needlework lace (oya), such as fez, crown or branches. This lace is made in the dimensions of natural flowers. in this region is given a special value to fez and crown or branch oya. Stored and transmitted to new generations as a family heirloom they are. The 'rose oya' is known as a crown.

Those had an elegant and aesthetic elements that with fine workmanship, the silk brightness and the colors almost is live up a rose of branch cut off from rose garden.

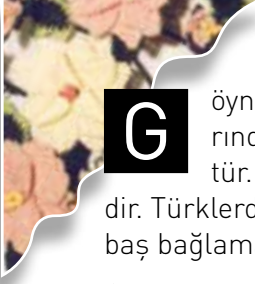
Fez, crown or branches lace made before knitted lace flowers and leaves separately. Then, lace patterns are combined that branching with the help of wire.

Anahtar Kelimeler:

Göynük, iğne oyları, fes, taç ve dal oyları.

Key Words:

Göynük, needlework lace, fez, crown or branches lace.

Göynük geçmişte bir Osmanlı Türk şehridir. Türk kadınlarında fes kullanımı 20. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür. Ninelerimizin fesli halleri hâlâ gözlerimizin önündedir. Türklerde fes evli kadın başının simgesidir. Evlenirken yapılan baş bağlama töreni bunun bir göstergesidir.

Oya Türkçe kelime anlamı olarak ince, zarif süs demektir. Türkler kız ismi olarak da kullanır. Oyalar süslemek veya süslenmek amacıyla kullanılan, ince, zarif, iki veya üç boyutlu örgülerdir. Oyaya sanat eseri niteliği kazandıran üçüncü boyutun Türklere has bir özellik olması anlam bakımından çok önemlidir. Başka dildeki karşılıkları iki boyutlu dantel (lace) anlamındadır. Bu bakımdan başka dilde "Oya" sözcüğünün tam karşılığı bulunmamaktadır.

Oyaların kullanıldığı araç ve üretim tekniğine göre; iğne, tığ, mekik, firkete gibi, kullanılan malzemeye göre; boncuk, pul, koza gibi çeşitleri vardır (Onuk, 2005: 14).

Şehir ve kasaba hayatında Türk kadınları işleme, oya, dantel vb. el işleriyle hem sanat zevklerini geliştirmiş, hem de evlerini ve kendilerini süslemişlerdir. El emeği, göz nuru ile üretilen iğne oyaları iğne ile kuyu kazmanın zorluk ifadesini, adeta iğne ile çiçek açtırmak olarak mümkün ve anlamlı kılmıştır. İpek iğne oyaları gerek ince işçiliği, gerek renklerinin ve ipeğin parlaklığı ile adeta gül bahçesinden yeni koparılmış bir gül dalı kadar canlı, zarif ve estetik unsurlara sahiptir.

Anadolu'nun Güney, Batı, Orta, Kuzey ve Doğu bölgelerindeki birçok yörede iğne oyaları üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalar yüksek lisans, doktora, makaleler ve kitaplar şeklinde yayınlanmıştır.

Kadınlar tarafından üretilen bu oyaların kadın ve erkek oyaları olarak iki grupta ele alındığı, kadın oyalarının ise; dal, fes, taç, krep, yazma oyaları olarak çeşitleri bulunduğu tespit edilmiştir (Önge, 1996).

Bu çalışmada Bolu-Göynük merkez ilçede tespit edilen dal, fes ve taç oyaları üzerinde çalışılmıştır.

←

F.1
Göynük merkez,
geleneksel
fes ve taç oyası
(20. yüzyıl sonu).

Göynük'te düğün, kına gecesi gıysilerinin baş süslemelerinde ve çeyiz geleneğinde iğne oyarının önemli bir yeri vardır. Hemen her çeyizde hediye olarak hazırlanan yaklaşık 40-50 adet oyalı krep ve yazma ile 5-10 adet iğne oyalı tülbent başörtüsü bulunmaktadır. Evlenen genç kızın kına kıyafeti olan bindallı entari, iğne oyalı fes veya tamamen iğne oyası ile hazırlanan gül dalı taçlarla zenginleştirilmektedir. Evlenecek genç kızın yakın çevresi de dival (sim-sırma) işlemeli bindallı veya sevayi kumaşından, kenarları kaytan süslemeli, üç etek entari kıyafetini fes ve taçlarla süsleyerek kına gecesine katılmaktadır. Bazen fes, taç ya da dal oya dan biri bazen de ikisi bir arada genç kız ve gelinlerin başını süslemektedir. Yörede bu fes, taç ve dal oyalarına özel bir değer verilmektedir. Her genç kızın mutlaka fes veya taç oyası bulunmaktadır. Günümüzde genellikle taç oya tercih edilmektedir. Bu oylar aile yadigarı olarak saklanmakta ve özenle yeni nesillere aktarılmaktadır (Fotoğraf 1, 2, 3).

Yörede kadınlar geleneğe bağlı olarak öncelikle çeyiz için, boş zamanı değerlendirmek, aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla günümüzde de oya üretmektedir. Onlar bu oyalara duygularını, düşüncelerini, düşlerini de aktarmaktadırlar. Kadın ve genç kızla-

rın hayal dünyalarının zenginliği, sanatkârlığı, eski oya örnekleri ve Göynük'ün tabiat ve kültürel güzellikleri de bu oyalarda dile gelmektedir. Genç kızlar bu oyaların yapımını aile çevresindeki yakınlarından öğrenmektedir.

→

F.2
Başında fes
oyalı yöresel
kadın kıyafeti
(20. yüzyıl başı).

←

F.3
Göynük'te
çeyizlerdeki iğne
oyalı şifon ve
yazma başörtü
örnekleri
(21. yüzyıl başı).

Kullanılan malzeme: Fes ve taç oyalarında yörede “çekme ipek” tabir edilen el yapımı ipek iplik kullanılmıştır. Oya ipeği yörede yetiştirilen ipek böceği kozalarından çekilerek, bükümü yapılan flütür (kopuksuz) ham ipektir. Oyalara kola sertliği veren pişirilmiş (serizini alınmamış) ipek ipliği, kelepler (çileler) halinde boyanarak oya için özel hazırlanmaktadır. Ham ipeğin sertliği, hem oyaların üç boyutlu doğal çiçek görünümünü korumakta, hem de zamanla yıpranmasını önlemektedir. Ancak günümüzde ipek yetiştiriciliği bırakılmış olduğundan piyasada bulunan ipek kullanılmaktadır. Ayrıca oyaların bu boyutlu duruşlarını desteklemek için kenar ilmeklerinin içinden at kılı yürütüldüğü de bilinmektedir. Göynük'te ise günümüzde oyaların dik durmasını ve hareketini sağlamak için kenar ilmekleri içinden ince çiçek teli veya misina yürütülmektedir. Çiçek saplarını oluşturma ve birleştirme amaçlı yine birkaç kat çiçek teli kullanılmaktadır.

←

F.4
Göynük, gelinlik ve tören giysileri içinde, başlarına oyalı fes takmış bir grup genç kız (21. yüzyıl başı).

İğne oyası örme tekniği: İğne oyasında ipliğin iğne çevresinde dolanarak meydana getirdiği düğüm şekline ilmek denmektedir. Bir önceki ilmek içinden gelen iğneyle yapılan ilmeklerin üst üste eklenerek çoğalmasıyla oya dokuları meydana gelmektedir. İğne oyasını meydana getiren zürefa, kök, bıyık, boru, fiskil, trabzan, çirtik gibi uygulamalar iğne oyasının ilmek varyasyonlarıdır. İğne oyasının ilk işlemi olan zürefa, hem oya ile süslenecek kumaş kenarını temizleme amaçlı, hem de çok katlı bir tutturma ipliği üzerine oyanın motiflerine zemin oluşturma amacıyla yapılmaktadır. Kök, ana motifin başlangıç bölümü olup, ana motif ile zemini bağlar. Bıyık, ana motifin boru ve kökünün birleştiği yerde yapılan fiskillerdir. Boru, kökle ana motifi birleştiren ve boruya benzeyen bölümdür. Fiskil, ana motifin orta ve kenarlarında, ipliklerin bol bırakılarak yapılmasından meydana getirilir. Trabzan, geometrik şekilli iğne oyarında zürefa ile ana motifi birleştiren ayaklı bağlantıdır. Çirtik, ana motifin kenarlarını süsleyen basamak şekli verilen ilmeklerdir.

Yörede fes ve taç oyarında üçgen ilmek uygulanmaktadır. Her ilmek sırası tamamlanınca iplik geri atlatılarak başa dönülür. Atlayan iplik ilmek düğümleri arasında tutturularak üçgen ilmek meydana gelir. Bu şekilde örülen oyarlar sık dokulu ve mukave-

metli olmaktadır. Oyaların dik durmasını ve hareketini sağlamak için kenar ilmekleri içinden ince tel yürütülmektedir.

Fes, taç ve dal oyalarında motif ve kompozisyon özelliği: Fes, taç ve dal oyalarında motifler bitkisel kökenlidir. Bu oyarlar üç boyutlu (katmerli) ve tabiattaki gerçek ölçüsüne yakın büyüklüktedir. Çiçeklerden gül, karanfil ve goncaları ile yapraklar stilize edilerek kullanılmıştır. Fes oyalarının çiçek ve yaprak geçişlerinde çeşitli geometrik biçimlerden yararlanılmıştır. Yörede taç oyaları katmerli güldür ve 'gül oya' olarak isimlendirilir. Fes oyelerına başka bir ad verilmemekle birlikte motif üslubu Türk süsleme sanatlarında oldukça yaygın kullanılan karanfil motifi ile yakın benzerlik göstermektedir. Gonca ve yapraklar her ikisinde de zenginleştirilen unsurlar olarak kullanılmıştır.

Fes ve taç oyelerında önce oya çiçek ve yapraklar tek tek örülmektedir. Bu oya motifler, daha sonra tanzimi yapan bireyin zevkine göre ince çiçek teli yardımıyla dallanarak birleştirilmektedir.

Fes oyaları yörede genelde İstanbul'dan hazır alınan bordo fes üzerine tutturulur. Fes önce acı erik pestili sulandırılarak hazırlanan eriyik ile ıslatılıp küp tabanına geçirilerek kalıplanır (Kayaalp). Fes oyaları kalın bir ipliğin üzerine, yeşil veya çiçekte kullanılan renklerde örülen zemin oyası üzerine dal tanzimi yapılarak hazırlanır. Oya fes yüksekliğinin tam orta hattı eksen tayin edilerek, yukarı ve aşağı yönde iki taraflı yerleştirilir. Böylece fesin çevresi oyalarla kaplanmış olur (Fotoğraf 1).

Taç ve dal oyalarda ise gül oya orta eksende, tomurcuk ve yapraklar kenarlarda olmak üzere, katlanarak kalınlaştırılan bir tel üzerine tutturularak dallanır. Kalın telin üzeri siyah ipek iplikle sarılarak kapatılır.

Oyaların renklendirilmesinde: doğadaki renklerden ilham alınarak, natüralist bir yaklaşım benimsenmiştir. Çiçeklerde beyaz, gülkurusu, pembe tonları, sarı, kırmızı, türkuaz ve bordo; yapraklarda yeşilin tonları kullanılmıştır. Tel kaplaması olarak siyah renk tercih edilmiştir. Boyamalar kadınlar tarafından yapılmakta, 20. yy.da hazır toz boya alınmakla birlikte yeşil tonları için ceviz kabuğu kullanıldığı da bilinmektedir.

←

F.5
Göynük, oyalı
şifon örtü ve gül
ve sümbüllerle
bezenmiş taç
(21. yüzyıl başı).

←

F.6
Metal broş
ile süslenmiş
oyalı fes
(21. yüzyıl başı).

Fes oyları kullanımında; kimi zaman parlak taşlı bir broş, başka bir dal oya (iğne oyası çiçek dalı veya buketi) ile fese ek süsleme yapılır, kimi zaman da fes ve taç oya birlikte başa takılır. Bazen de taç oyanın altına giysi renginde iğne oyalı bir krep bağlanarak giysi ile baş süslemesi tamamlanmış olur (Fotoğraf 6-10).

→
F.7-8
Göynük
geleneksel
fes ve taç
oyanın birlikte
kullanımı
(21. yüzyıl başı).

→
F.9
Göynük,
geleneksel oyalı
fes ve ucuna
tutturulmuş
zambak dal oyası
(21. yüzyıl başı).

←

F.10
Göynük,
taç oyalı baş
süslemesi
(21. yüzyıl başı).

Sonuç olarak; Fes, taç ve dal oyalalarının üretimi ve kullanımı Türk şehir hayatında köklü bir gelenektir. Bu ham ipekten, iğne ile örülmüş oyalarda (yüksek ve orta halli) Türk ailelerin medeni ve zarafet dolu geleneksel yaşantısı açıkça yansımaktadır. Nitekim taç oya örmeye vakti ve imkânı olmayan Toroslardaki Yörük ve köylülerin de gelinlerin başına canlı çiçekler taktıkları bizzat tarafımızca gözlemlenmiştir.

Göynük'te yeni kuşaklar bu fes veya taç oya geleneğini kendi üreterek, piyasadan satın alarak ya da aileden intikal yoluyla sürdürmektedir. Yörede halen özel gün ve gecelerde fes, taç ve dal oyası kullanımı yaygın bir uygulamadır. Böylelikle Göynük halkı kendi kültürünü korumakta, tanıtmakta ve milli kültüre katkı sağlamaktadır. Düğün vb. törenlerde geleneklere göre davranış ve giyim biçimlerinin nerdeyse yok olduğu günümüzde bu geleneği yaşatmak oldukça anlamlıdır. Bolu-Göynük mimari ve kültürel değerleri ile yaşayan bir kültür hazinesidir. Akşemseddin Hz. nin bilgeliği Göynük'ü hâlâ aydınlatmaktadır. Aziz Göynük halkı bunun farkında olarak kültürel hazinelerini sahiplenmektedir. ■

→

F.11

Başlarında fes
oyalı yöresel
kadın kıyafetleri
(20. yüzyıl başı).

Kaynaklar

Onuk, Taciser (2000): **Osmanlı'dan Günümüze Oyalar**. Kültür Bakanlığı Yayınları/2513. Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi/300. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Önge, Ergül (1996): **Batı Anadolu İğne Oyaları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.

Kaynak Kişiler

Gülşen Kayaalp, Göynük Merkez, çeyiz dükkânı sahibi, iğne oyası ustası.

Yusuf Karar, Göynük Merkez, emekli öğretmen, tuhafiyeci (Butik Muallim).

Göynük'te Geleneksel Ahşap İşçiliği*

Traditional Wooden Labour at Göynük

■ Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
(BAMER)

* A.İ.B.Ü. Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezince desteklenen bu bildiride kullanılan fotoğraflar, Yrd. Doç. Dr. Azize Yasa'nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen ve C.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Turgay Yazar, A.İ.B.Ü. Yapı İşleri Dairesi'nden Mimar Pınar Doğan, Hacettepe ve Pamukkale Üniversiteleri, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü öğrencileri Begüm Eldemir, Gülgün Bostancı ile Serpil Pınarlı'nın katıldığı "Bolu ve İlçelerinde Geleneksel Konut Mimarisi" Projesinin arazi çalışmaları sırasında çekilmiştir. Bu çalışma esnasında bize evlerini açan ve yardımcı olan tüm Göynüklülere teşekkür ederiz.

Özet

Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan ve arazisinin 2/3'si dağlık ve ormanlık olan Göynük'ün coğrafi konumuna bağlı olarak esas yapı malzemesi ahşaptır. Ahşap konstrüksiyonun oluşmasında bölgenin ormanlık olması kadar çok yağış alması da önemli bir etkidir. Ahşabın bol ve kolay elde edilebilir olması, dolayısıyla ucuzluğu, sıcak ve doğal görünümü, kolay işlenmesi ve buna bağlı olarak detaylarda kullanılabilirliği daha çok tercih edilmesine sebep olmuştur. Ahşap malzeme konstrüksiyon dışında dekorasyonda ve sabit oda mobilyalarının oluşumu ve süslenmesinde kullanılmıştır. Söz konusu mimari öğeler arasında yüklük dolapları, kapılar, pencere çerçeveleri, merdiven korkulukları, kepenkler ve tavan kaplamaları vardır. Ancak günümüzde değişen yapım teknikleri ve çağdaş mimarlık akımları ahşabın giderek terk edilmesine sebep olmuştur.

Aynı durum el sanatları ürünleri için de geçerlidir. Değişen hayat tarzları sonucunda işlevini kaybeden fıçı, yayık, boyunduruk, tekerlek, müşek ve çıkırık gibi eşyalar artık üretilmemekte buna karşılık kaşık, baston ve dekoratif eşyaların üretimine devam edilmektedir.

Bu bildiride, Göynük'te geleneksel ahşap işçiliği ele alınarak örneklerle tanıtılmaya çalışılacaktır.

Abstract

Göynük is situated in the Western Black Sea Region and 2/3 of the territory is consists mountain and forestry lands, therefore, depending its geographical location the main building material is wood. With generation of the wooden construction, the territory's forestry nature is an important factor as to receive rain well. Due to the wood is abundant and easy accessible material, therefore is a cheap, natural, warm-appearance, easy to handle and correspondingly useful within details are resulted being preferred more. Except the wooden material construction, it is used in

Anahtar Kelimeler:

Göynük, geleneksel konut mimarisi, ahşap işçiliği, ahşap süsleme.

Key Words:

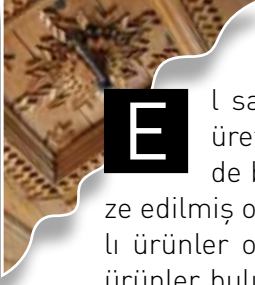
Göynük, traditional domestic architecture, wooden labor, wooden trimming.

decoration and manufacturing and trimming of constant room furniture. Among the subjected architectural elements, there were baggage lockers, doors, window frames, stair railings, shutters and ceiling coverings. However, the varied manufacturing techniques in present and contemporary architectural trends are led to the wood is increasingly being abandoned.

The same situation was applied for the handcraft products. As a result of the changed life styles, some wares like barrels, churns, headlocks, wheels, "müşek" and spinning wheels that lost their functions, were no more manufactured, correspondingly, spoons, sticks and decorative wares are still manufactured.

With this announcement, the traditional wooden labor at Göynük will be discussed with examples.

El sanatı ürünleri kendine özgü bir teknoloji ile yapılan, üretimde yoğun makine kullanımı yerine, gerektiğinde basit el araçları kullanılan, hammaddeleri standardize edilmiş olsalar bile standart üretim olmayan, birbirinden farklı ürünler olarak tanımlanabilir (Öztürk, 2003: 14). Söz konusu ürünler bulunduğu coğrafyanın özellikleri ve kültürel yapısı çerçevesinde çeşitlenmiş, ihtiyaçlar ve beğeniler doğrultusunda değişme ve gelişme göstermiştir. İnsanoğlu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla öncelikle bulunduğu çevrede temin edebildiği hammaddeleri tercih etmiş, bunları kendi estetik kaygısıyla şekillendirme yoluna gitmiştir. Göynük'te de bölge insanı bulunduğu coğrafyanın etkisiyle gerek mimaride gerekse günlük kullanım eşyasında ahşaptan istifade etmiştir.

Halk arasında yapılan ağaç işçiliği daha çok günlük kullanım eşyasına yönelik, ailede babadan oğula geçmek suretiyle uzun yıllara dayanan ve usta çırak ilişkisi ile yaşatılan bir sanat dalıdır. Üretilen ürünün yapılışı, süslenişi, kullanılan araç-gereç ve uygulanan tekniğe göre ağaç işçiliğinde farklı meslek alanları ortaya çıkmıştır. Bunlar; kaşıkcılık, bastonculuk, beşikçilik, dülgelik, künde-kâri işleri, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik, sepet örücülüğü, boya işleri ve tespihçilik olarak sıralanabilir (Barışta, 2005).

Zaman içerisinde ortaya çıkan teknolojik değişim ve gelişimler, beraberinde farklı yaşam tarzlarını getirmiş, bunu takiben farklı ihtiyaçlar ve farklı kullanım alanları kaçınılmaz olmuştur. Eski-nin kullanım eşyaları günümüzde dekoratif objeler olarak evlerde ve bahçelerde değerlendirilmekte, Göynük'te yapımına devam edilen ahşap ürünlerde de söz konusu değişim açıkça görülmektedir.

Ahşap, Göynük'ün geleneksel konut mimarisinde ana malzeme olarak konstrüksiyonda kullanılmasının yanı sıra kapı, pencere, merdiven kenarları, tırabzanlar, tavan kaplaması, pencere ve dükkan kepenkleri, sabit mobilyalar ve konsollar gibi mimari öğelerde ve onların süslemelerinde de karşımıza çıkar.

Göynük evlerinde ahşap süsleme en çok odalarda kullanılmıştır. Ahşap yüzeyler içinde süslenen kısımların başında, en geniş yüzeye sahip ve odanın en önemli elemanlarından biri olan tavanlar

→

F.1

Ankara Caddesi
üzerinde bulunan
Mehmet Man
Dükkanının
üçgen alınlığında
kullanılan
rozetler ve
S kıvrımları.

Göynük
El Sanatları Paneli

121

Bildiriler
Göynük'te Geleneksel
Arıncılık İşçiliği

→
F.2
Mehmet Man
Dükkanının
üçgen alınlığında
kullanılan
rozetler ve
S kıvrımları.

←
F.3
Anahtarçı
Şevket Amcanın
Dükkanının
ahşap kepenkleri.

gelir. Tavan kaplamalarına yapılan süslemeler mekana estetik bir değer kattığı için Göynük'ün özellikle büyük evlerinde ve konaklarında farklı kompozisyonlara sahip tavan bezemelerine rastlanır. Ahşap kirişleme sisteminin üzerinin tahta ile kaplanmasıyla elde edilen tavanların bezemesinde şiş olarak adlandırılan ince çubuklar, çeşitli tekniklerde işlenmiş göbekler ve tavanın etrafını kuşatan bordürler kullanılır.

Tavandan bazıları tahtaların birleşme yerlerini kapatan çıtalarla karelere bölünerek kafes görüntüsü verilir. Bunlara şişli tavan adı verilir. Bu tip tavanların göbek kısmı Emirler Konağı ve Fatma Turan Evinin tavanlarında olduğu gibi gene çıtalarla oluşturulan geometrik motiflerle bezenmiştir. Diğer bir grupta ise tavanın merkezinde yer alan kare, çokgen veya dairesel formlu göbeğin etrafı bordür ve pervazlarla kuşatılmıştır.

Göynük'ün bazı evlerinde sadece baş oda olarak adlandırılan, misafirler için ayrılmış odaların tavanları süslenmişken Emirler Konağında olduğu gibi diğer bazılarında her odanın tavanında ayrı bir kompozisyon oluşturulmuştur.

→
F.4-5
Emirler Konağı
tavan süslemeleri
ve ayrıntısı.

→
F.6

Emirler Konağı
tavan süslemesi.

←

F.7
Geredeliler Evi
tavan
süslemesi.

→

F.8

Fatma Turan Evi
tavan süslemesi.

F.9

Ankara
Caddesinde
bulunan bir
dükkanın tavan
süslemesi.

→

F.10

Geredeliler Evi
tavan
süslemesi.

→
F.11
Konyalılar Evi.

←
F.12
Hikmet
Yerlikaya
Evi.

Ahşabın konut mimarisi içindeki bir başka kullanım alanı da balkon korkulukları ve köşelikleridir. Buralarda çok farklı motiflerin yer aldığı oyma ve ajur teknikleri kullanılmıştır.

Göynük
El Sanatları Paneli

124

Bilgiler
Azize Aktaş Yasa

←
F.13
Şatıroğlu
Konağı.

F.14
Pembe Köşk'ün
balkon
korkulukları ve
konsolları.

→
F.15
Canbekler Evi
balkon korkuluğu.

←
F.16
Beybaşı
Caddesindeki
bir balkonun
korkuluğu.

Geleneksel Türk evinde olduğu gibi Göynük evlerinde de iç mekandaki mahremiyeti sağlamak amacıyla pencerelerin dış yüzle-

rinde parmaklık ve kafes gibi elemanlar kullanılmıştır. Kafesler dikdörtgen kesitli bir çerçeve içine 2-3 cm aralıklarla baklava dilimi meydana getirecek şekilde çakılmış çıtalarla oluşturulur. Bu kafeslerin yüksekliği genellikle pencere yüksekliğinin yarısı kadardır. Eğer pencere dışı doğru kapaklı ise yukarı doğru itilebilen kafesler kullanılır. Kafeslerin bazılarında kadınların görünmesini iyice engellemek için Akşemseddin Konağında olduğu gibi üzerlerinin ayrıca dikdörtgen çıtalarla iç içe baklava dilimi formunda bezendiği örnekler de vardır. Kafeslerin bir başka formu da Sadullah Ünal evinde görüldüğü gibi sokağa doğru bombe yapanlardır. Söz konusu elemanlar cephelerde dekoratif görüntü yarattığı gibi güneş ışınlarına karşı da bir nevi güneşlik işlevi görmektedir. Pencereelerde ender olarak kullanılan ve süsleme öğesi haline gelen bir başka ahşap unsur da parmaklıklardır. Bu tip parmaklıklarda Hikmet Yertlikaya evinde olduğu gibi daire kesitli kalın çubukların içinden daha ince kesitli yuvarlak yatay çubuklar geçirilir. Parmaklıkların yüksekliği pencerelerin yarı yüksekliğine kadar olabileceği gibi tümünü de bulabilir.

→

F.17

Geredililer Evi
pencere
kafesi.

F.18

Sadullah Ünal
Evi pencere
kafesleri,
konsollar
ve cepheyi
harekettirmek
üzere kullanılmış
sütun ve sütun
başlıkları.

Evi dış dünyadan ayıran, onu dışarının tehlikelerine karşı koruyan sokak kapıları ile ev içindeki mekamları birbirinden ayıran ve girişi düzenleyen oda kapıları form ve boyut açısından farklılıklar gösterir. Sokak ile avlu arasındaki bağlantıyı sağlayan, tek veya çift kanatlı sokak kapıları, Göynük evlerinde de büyüklükleri, süslemeleri ve gösterişli kilit ve tutmaçları ile ev sahibinin sosyal statüsünü

F.19

Canbekler Evi
pencere kafesi.

F.20

Burhaneddin
Güney
evi kapısı.

yansıtan simgesel bir forma dönüşmüştür. Kapı kanatlarının yapımında ve süslemesinde farklı teknikler kullanılır. Bazı örneklerde düşey tahtalar yatay kuşaklarla birleştirilirken, bazılarında tablalı sistemin kullanıldığı görülür. Kapıların bezemesinde karşımıza çıkan yuvarlak veya dikdörtgen kesitli çıtalar demir başlı çiviler ile kapı tablasına çakılarak dekoratif bir bezeme unsuru haline getirilmiştir. Odaların kapıları ise daha sade ve yalın yapılmıştır. Ender olarak kapı yüzeylerinde yatay, dikey ya da diyagonal olarak yerleştirilmiş aynalar görülür. Ancak incelediğimiz örneklerde aynaların üzerinin bezendiği bir kapiya rastlanmamıştır.

Göynük evlerinde odalar içinde ahşap malzemenin en yoğun olarak kullanıldığı yer aynı zamanda odaların sabit mobilyalarından olan dolaplardır. Bu dolaplar her biri kendi başına bağımsız bir ev gibi de kullanılabilen odaların en işlevsel bölümüdür. Odada bulunan eşyaların korunması ve depolanması için yapılmışlardır. Odaların penceresiz duvarlarında yer alan dolapların düzeni genellikle ortada bir ocak nişi ve iki yanında bulunan kapaklı dolaplar şeklindedir. Bazı evlerde birden fazla duvarda dolaba rastlanır. Gün içinde yemek yeme, yatma ve yıkanma gibi birkaç farklı işlevle kullanılan odalarda, dolaplar kullanılan eşyaların rahatlıkla yerleştirilebilmeleri için insan elinin kolayca ulaşabileceği yükseklikte yapılmıştır. Bu dolapların içinde gusülhane (boş dolap)

→

F.21
Akşemseddin
Konağı kapısı.

←

F.22
Emirler Konağı
Bahçe kapısı
kanadı.

olarak adlandırılan ve suyunun borularla bahçelere aktarıldığı özel bir bölüm de vardır. Dolaplarda peşkirlik, lambalık, fincanlık, çiçeklik ve takıl tukul dolabı olarak adlandırılan kısımlar olabilir. Dolaplarda fonksiyonellik ön planda olduğu için abartılı bir süslemeye rastlanmamaktadır. Genellikle üzerlerinde kare ve dikdörtgen alanlar elde edilecek şekilde aynalı sistemle yapılmıştır.

El Sanatları Paneli
Göynük

127

Bilgiler
Göynük'te Geleneksel
Arışıp İşçiliği

→

F.23
Şatıroğlu Konağı.

←

F.24
Emirler Konağı.

Odalardaki dolap düzenlemeleri daha geç tarihli konutlarda bir-takım değerli eşyaların sergilenmesi amacıyla nişler şeklinde düzenlenmiştir.

→

F.25

Hikmet Yertikaya
Evi dolapları.

←

F.26

Emirler Konağı
sabit duvar
mobilyaları.

Konut mimarisi dışında günümüzde Göynük'te yapılan ağaç işçiliği ürünleri ağırlıklı olarak kaşık, baston ve çeşitli dekoratif eşya olarak gruplandırılabilir. Eskiden kullanılan fıçı, yayık, müşek, boyunduruk, tekerlek, çıkrık gibi eşyalar ise artık üretilmemektedir. Bu eşyalara ancak eskiden kullanıldıkları evlerde rastlamak mümkündür.

Yayık, müşek, bardak, kaşık, baston gibi ahşap kullanım eşyalarında kayın, şimşir, köknar, ceviz ve ardıç gibi çeşitli ağaçlar kullanılmıştır. Kılavuzlar Köyünde bulunan aşağıdaki yayığın gövdesi köknar ağacından yapılmıştır. Köknar ağacı dilimler halinde uzunlamasına ayrılmış, ahşap parçalar perdahlanmış ve ardından metal çerçeveyeleştirilmiştir. Yayık kullanılmadan önce sıcak su ile doldurulur. Böylelikle ahşabın şişmesi sağlanır ve daha sonra 2/3'si kadar süt ya da yoğurt konur. Müşek ise çırpma kullanılır. Çınar ağacından yapılan müşeğin parçaları sapla birleştirilirken metal kullanılmaz. Fotoğraftaki örnek parçalandığı için metalle birleştirilmiştir.

←

F.27

Yayık
(Kılavuzlar Köyü).

F.28

Müşek
(Kılavuzlar Köyü).

F.29

Bardak Göynük
merkez.

Ahşap ürünlerin süslenmesinde daha çok basit oyma, yakma ve boyama teknikleri kullanılmaktadır. Göynük yaylalarında kayın ağacının bol olması malzeme olarak da daha çok tercih edilmesine sebep olmuştur. Bölgenin ağaç türlerinden biri olan şimşir daha sert olması ve suya konulduğunda tekrar eski formuna kavuşması sebebiyle daha makbuldür. Ancak az miktarda bulunması ve koruma altına alınmasından dolayı kullanılmamaktadır.

→

F.30
Çıkrik.

←

P.31
Keçire.

Bölgede ahşap ustaları küçük yaşlarda bu işle uğraşmaya başlayarak, babadan oğula usta çırak ilişkisiyle bu geleneği sürdürmektedir. Baston yapan ustalar aynı zamanda kaşık, çeşitli mutfak ve süs eşyası da üretmektedir. Göynük köylerinden Kılavuzlar, Mustanlar, Hacı Mahmut, Kırk Şeyhler, Gökçe Saray köylerinde hâlen bu işle uğraşan ustaların olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda ismi geçen köylerin bulunduğu alan çevrede kaşıkçı bölgesi adı ile anılmaktadır (Güler, Büyükyazıcı, 2006: 162). Kaşık ve baston ustaları üretimlerini köyde kaşık odası adı verilen yerde yapmaktadır.

→

F.32-33-34
Kılavuzlar Köyü'nden bir kaşık ustasının çalışmasından görüntüler.

Göynük'ün yukarıda ismi verilen köylerinde sürdürülmekte olan kaşık üretimi ayrı bir başlık altında ele alındığı için bu konuya değinilmeyecektir.

←

F.35-36
Kılavuzlar Köyü'nden bir kaşık odası.

Kılavuzlar köyünde baston yapımı halen devam etmektedir. Baston yapımında kayın ağacının yanı sıra daha az olmakla birlikte kestane, ceviz ve dişbudak ağacı da kullanılır. Baston yaparken kullanılan aletler arasında baston tezgahı, keser, oyma keseri, oyma tiği ve kaşık bıçağı bulunmaktadır. Üretim sırasında ilk olarak bastonun sap kısmı ağaç üzerine şablonla çizilir, çizilen biçim atölyede makine yardımıyla kesilir. Bu işleme kalaşlama denir. Kesilen sapa keserle form verilir. Bu işlemin adı yonmadır. Ardından oyma keseriyle sapın iç kısmı yapılır ve oyma tiğiyle ince kısımları alınır. Bastonun sapına verilen modele göre farklı tığlar kullanılır. Sonra kaşık bıçağı ile sap kısmının parçaları temizlenir ve zımparalanarak üzerindeki pürüzler giderilir. Zımparalama işleminde su zımparası kullanılır. Son olarak tornadan alınan bastonun gövdesi sap kısmı ile birleştirilir. Bastonun gövdesine tercihen oyma ya da yakma tekniği ile bezeme yapılır. Baston, dikey formda olduğu için genellikle dikey ve yatay kompozisyonlar ve geometrik bezemeler tercih edilmektedir. Baston, tümüne vernik ve cila uygulanarak parlatılır.

Baston ustaları genellikle günde 10-15 adet baston üretebilmektedir. Ustalar bastonları kimi zaman gelen siparişlere göre kimi zaman da kendi zevk ve beğenileri doğrultusunda üretmektedir.

Köyde üretilen bastonların büyük bir kısmı Devrek'e gönderilir. Bastonlar, saplarında yer alan formlara göre kulaklı at, kısık kulaklı at, kartal kafası ve deve olarak adlandırılırlar.

→

F.37-38-39

Kılavuzlar Köyü'nden bir baston ustasının çalışmasından görüntüler.

→

F.40

Baston sapları.

Göynük'te kaşık ve baston üretiminin yanı sıra çeşitli mutfak araç gereçleri, yörenin simgesi haline gelen geleneksel konut mimarisi ve zafer kulesinin maketleri şeklinde gece lambaları, takunya ve dekoratif eşyalar da üretilmektedir. Bu ürünlerin süslenmesinde daha çok geometrik ve bitkisel bezemeler kullanılmaktadır.

Günümüzün hızla değişen yaşam biçimi, ihtiyaçları mimaride ahşabın kullanımını giderek azaltmış, bu durum geleneksel konut mimarisinden uzaklaşılmasına sebep olmuştur. Buna karşılık

←

F.41-42-43
Ahşap ustalarının
Çalıştay
sırasında
gerçekleştirdiği
canlı
performanslar.

kentsel sit alanı ilan edilen Göynük'te şehrin görüntüsündeki bütünlüğü bozmamak için yeni inşa edilen yapıların dış görünümle-
rinde eskinin izleri önemli ölçüde muhafaza edilmeye çalışılmak-
tadır. Göynük için şans olan bu durumun devamlılığını sağlamak
ancak mevcut geleneksel dokunun korunmasıyla mümkün olabi-
lecektir. Bunun için bu evlerin sahiplerinin devlet tarafından teşvik
edilmesinde ve desteklenmesinde büyük fayda vardır. Öte yandan
yörede yapılan ve ahşap el sanatlarından oluşan hediyelik ve tu-
ristik eşyalar oldukça revaçtadır. Ancak geleneksel anlamda üre-
tilmeye devam eden kaşık ve baston ustaları giderek azalmakta
ve bu işle uğraştığı tespit edilen ustaların orta yaş ve üzerinde ol-
dukları dikkati çekmektedir. Bunun için yeni ustaların yetişmesi
teşvik edilmeli, bölgede var olan geleneksel ahşap işçiliğinin ya-
şatılması ve yarınlara ulaştırılması amacıyla üniversitelerin ilgili
bölümleri ve resmi kurumlarca çeşitli sergi ve festivaller düzen-
lenmeli, bu konuda bilimsel ve sanatsal toplantıların yapılmasına
önem verilmelidir. ■

→
F.44
Kılavuzlar
Köyünde
yapılanan
Göynük hatırası
ahşap kaşık ve
diğer mutfak
gereçleri.

Kaynaklar

- Barışta, Ö. (2005): **Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bolu 1998 Yıllığı**, (1998): Bolu Valiliği, Ankara.
- Çapar, Selim (1998): **Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük**, Göynük Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Yayın No: 1, Ankara.
- Çobancoğlu, Tülay (1998): **Türkiye’de Ahşap Evin Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarında Yöntem Önerileri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Göynük, Tarihle Doğanın Kucaklaştığı Belde** (2005).
- Göynük. A Town in Timber Region** (1970): Middle East Technical University Faculty of Architecture Department of Restoration.
- Eldem, Sedad Hakkı (1984): **Türk Evi**, I. II., III. Cilt TAÇ Vakfı, İstanbul.
- Güler, M. ve M. Büyükyazıcı (2006): “*Bolu İlinde Hediyeelik Turistik Eşya Olarak Üretilen Ahşap İşleri*”, **Karadeniz Bölgesi El Sanatları Sempozyumu**, Ordu.
- Kahraman, Banu (1997): **Geleneksel Türk Evi Odasında Ahşap İç Mimari Elemanları**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul.
- Özbaşı, T.- V. Çetintaş- H. Kasaplı- F. N. Başaran- N. Ülger- T. Bahar- P. Toktaş (2010): **Göynük El Sanatları**, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara: Sistem Ofset.
- Türkiye’de Turizm Beldeler: Göynük (1983)**: Yıl: 3, Sayı: 38/ 15 Nisan 1983.
- Öztürk, İ. (2003): **Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Göynük'te Kaşık Yapımı

Spoon Making in Göynük

■ Yrd. Doç. Dr. Meral Büyükyazıcı

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü

Özet

El sanatları içerisinde geçmişte oldukça önemli bir yere sahip olan kaşıkçılık, günümüzde ustaların kişisel çabaları ile yaşatılmak için uğraşılmaktadır. Göynük de kaşıkçılığın günümüzde sürdürülmeye çalışıldığı bölgeler arasındadır. Bu çalışmada Göynük kaşıkçılığı ve kaşık yapımında kullanılan araç-gereç ve kaşık yapım işlemleri konusunda bilgi verilmiştir.

Abstract

Possessing an important place in handicraft in the past, spoon making survives thanks to the individual efforts of the spoon-makers. Göynük is one of those places where spoon making still survives thanks to the spoon makers. This study sets out to reveal information on the materials used in spoon making and the procedures that are followed in spoon making.

Anahtar Kelimeler:
Kaşık, Göynük, el sanatları.

Key Words:
Spoon, Göynük, handicrafts.

Göynük ilçesi el sanatları açısından zengindir. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yönelik olan el sanatları arasında kaşık yapımı da yer almaktadır. Kaşıkçılık; Anadolu'nun bazı yörelerinde olduğu gibi Göynük'te de günümüzde sürdürülmeye çalışılan el sanatlarımızdandır.

Yemek yeme, içmede ve mutfaklarda kaşık çok eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Buda kaşığın tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Gelişen teknolojiye uygun olarak yapımında; kullanılan malzeme ve tekniklerde değişiklik göstermiştir. Bu çalışmada geleneksel üretime uygun yapımı sürdürülen ama yapan ustaların sayısının gün geçtikçe azaldığı Göynük'te tahta kaşık yapımı ele alınmıştır.

Göynük İlçesinde yapılan kaşıkçılık ile ilgili tarihsel gelişim konusunda kesin bir bilgi elde edilememiştir. Bu işle uğraşan ustalar tarafından Osmanlı ve öncesine dayandığı ifade edilmiştir. Göynük köylerinden; Kılavuzlar, Mustanlar, Hacımahmut, Kaşıkşeyhler, Gökçe Saray köylerinde ortalama 10 kişinin (orta yaşın üzerinde) kaşıkçılıkla uğraştığı belirtilmiştir. Bu bölgeye kaşıkçı bölgesi denmektedir (Güler, Büyükyazıcı, 2006: 162).

Ormanlar ve dağlara yakın yerleşimlerde geçim kaynakları arasında olan kaşık yapımında dikkat edilecek en önemli konu ağaç seçimidir. Kaşık yapımında genellikle şimşir, meşe, ardıç, gürgen, kayın vb. gibi ağaçlar kullanılmaktadır. Ağacın dayanıklılığı, damarsız olması kaşık yapımında önemlidir. Yörede yapılan kaşıklarda daha çok kayın ağacı kullanılmaktadır. Şimşir kaşıklar da bulunmaktadır. Şimşir, kaşık yapımında önemli bir ağaçtır. Ancak şimşir ağaçlarının yetişmesi, korunmaya alınması ve yüksek maliyet nedeniyle az kullanılmaktadır.

Kaşık; ağız ve sap bölümünden oluşmaktadır. Ağız ve sap şekillerine ve kullanıldıkları yere göre çeşitlenen kaşıklar Göynük'te çeşitli boylarda yapılmaktadır. Küçük boy kaşıklar yemek yeme için, orta boy kaşıklar yemekleri karıştırmak ve hazırlamak için oyularak üretilmektedir (Fotoğraf 1, 2). Çelik ve teflonunun günlük yaşamda kullanımının artması tahta kaşığın önemini ve bu sanatın yeniden canlanmasını sağlamıştır (Güler, Büyükyazıcı, 2006: 162-163).

←

F.1
Kaşık çeşitleri
(eski
örneklerden.)

←

F.2
Kaşık çeşitleri
(yeni üretilen.)

Sapının sıcaktan ısınmaması, hafifliği, zarafeti, sağlık açısından önemi, gelişen teknolojinin beraberinde getirdiği teflon ve çelik tencerelerde kullanımının rahatlığı tahta kaşıklarının kullanım nedenleri arasındadır.

Göynük İlçesi'nde halen tahta kaşık üretimi yapan kaşık ustasından yardım alınmıştır. Göynük'teki Usta İbrahim ESENTEPE bu işi yaparken yöreye ait giysileri kullanmaktadır (Fotoğraf 3).

→

F.3
Göynük'te
Kaşık Yapan
Usta.

Dededen, babadan oğla 15-16 yaşlarında öğrenilerek yapılan kaşıkçılıkta günümüzde bölgede yetişen kayın ağaçları kullanılmaktadır. Ustaların kaşık yaptıkları yere "kaşık odası" denmektedir. Burada çalışan ustalar günlük 20-25 adet kaşık üretmektedirler (Özbaşı, Çetintaş, Kasaplı, Başaran, Ülger, Bahar, Toktaş, 2010: 194).

Göynük'te kaşık yapımında çeşitli bıçak ve keskiler kullanılmaktadır. Bazı ustalar araçlarını kendi isteklerine uygun özel yaptırmaktadır. Bunlar; tezgâh, keser, kaşık bıçağı, iğdi, törpü, kazıyan, iç kazıyan, eğe, zımpara ve masattır (Fotoğraf 4 a, b, c, d, e, f).

a

b

c

d

e

f

→

F.4
Kaşık Yapımında
Kullanılan
Araçlar
(a-keser,
b- kaşık bıçağı,
c-törpü,
d-iğdi,
e-eğe,
f- iç kazıyan).

Kaşık üretiminin yapılabilmesine uygun hazırlanmış ağaç tezgâha "tez" adı verilmektedir. Hem sabit hem de taşınabilir özelliğe sahip olan tezler kaşığın düzgün ve kolay bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır (Fotoğraf 5).

←

F.5
Kaşık yapımında kullanılan tezgâh.

"Taslak" kaşığın kabaca şeklinin verildiği ilk halidir. Bu parça önceden hazırlanabilir (Fotoğraf 6). Önceden hazırlandığında kurumuş ise 3-4 saat ıslatma işlemi uygulanır. Bu işlem ağaç, su alınca kadar önce sıcak su, sonra soğuk suda bekletilerek yapılır. Bu sürede taslaklar, üzerinde çalışacak hale gelir. Eğer ağaç yaş ise ıslatma işlemine gerek yoktur ve kaşıklar genellikle ağaç yaş iken yapılmaktadır. Taslaklar büyük ya da küçük kaşık olarak ustanın isteğine bağlı olarak şekillendirilmektedir. Bu nedenle taslakların yapımında belli bir ölçü yoktur. Taslak, öncelikle keser yardımı ile sap ve ağız kısmı (arka yuvarlaklığı ve iç oyukluğu) kaşığın şeklini ortaya çıkaracak biçimde oyulur (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 189) (Fotoğraf 7). Keser kullanımının ustaca yapılması kaşığın düzgün, sapın kaşık ağzının tam ortasına oturtulmasını sağlar.

←

F.6
Kaşık taslakları.

Keser yardımı ile verilen şekilden sonra, kaşık bıçağı ile kaşığın tüm yüzeyinde şekillendirmede daha da detaya inilir. Buna kaşık yontma (yontma) işlemi denir (Güler, Büyükyazıcı; 2008:189), (Fotoğraf 8).

→

F.7

Keser ile kaşığa şekil vermek.

→

F.8

Kaşık bıçağı yontma işlemi (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 189).

Yontma işleminden sonra bir tarafı bıçak gibi keskin, diğer tarafı keskin olmayan "iğdi" ile tahta kaşığın içini kazıma işlemi yapılır. Bu alet yardımı ile kaşığın ağız kısmının içi tıraşlanır, keser ve kaşık bıçağından kalan izler düzeltilir ve inceltme işlemi yapılır. "Düzeltilme iğdisi" ile ağız kısmının içerisi tıraşlamaya devam edilir ve kaşığın ağız kısmının iç oyması detaylandırılır (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193), (Fotoğraf 9).

←

F.9
İğdi ve düzeltme iğdisi ile tıraşlama (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193)

İğdilerle yapılan işlemlerden sonra kaşık törpü ile törpülenir. Tezgaha yörede "neste" adı verilen silindire benzeyen tahta parça yerleştirilir ve kaşık bu parça üzerine konularak ağız kenarı, ağız kısmının arka tarafı ve sap kısmı törpülenir (Fotoğraf 10), (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193).

←

F.10
Kaşığın törpülenmesi (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193).

“Kazıyan” denilen araç ile törpü izleri kaybedilerek, kaşığa parlaklık kazandırılır (Fotoğraf 11). Ağız kısmının iç bölümünde ise “iç kazıyan” kullanılarak kazıma yapılarak düzeltilir (Fotoğraf 12). Bu işleme iç kazıma işlemi denir (Güler, Büyükyazıcı, 2008: 195).

→

F.11-12
Kazıma işlemi yapmak
(Güler, Büyükyazıcı, 2008: 195).

Kazıma işlemi de tamamlandıktan sonra kaşığın ağız kısmının kenarları “ağız eğesi” ile eğelenir (Fotoğraf 13). Ağız eğesi yapıldıktan sonra ise kaşığın bütünü zımpara ile zımparalanarak (Fotoğraf 14) yapımı tamamlanır (Fotoğraf 15).

→

F.13
Kaşık ağzına eğeleme işlemi yapmak
(Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193).

←

F.14
Kaşığın zımparalanması
(Güler, Büyükyazıcı, 2008: 193).

←

F.15
Tamamlanan
kaşıklar.

Kaşık yapımında kullanılan araçların ucunu keskinleştirmek için masat kullanılmaktadır. Kaşık yapımı için araçların keskinliği oldukça önemlidir ve buna dikkat edilir. Korunması ve bakımı için kaşık yapımı tamamlandıktan sonra araçlar, ahşap kılıf ve kumaş parçalarına sarılmaktadır (Fotoğraf 16).

←

F.16
Kaşık yapımında
kullanılan
araçların
korunması.

Yapımı tamamlanan kaşıklar istenirse verniklenebilir. Doğal görünüme sahip boyasız ve verniksiz kullanılanları da vardır. Kaşıklar üzerine resim, bezeme, yazı vb. gibi süslemeler yakma, boya gibi tekniklerle süslemeler yapılmaktadır.

Eski yıllarda yapılan kaşıkların cilalanmasında çam sakızı ve zeyrek yağının karışımı ile elde edilen yağ kullanılmış ve güneşte kurutulmuştur. Bu şekilde yapılan kaşıklar suya dayanıklı olduğu için yemek yemede rahatlıkla kullanılmıştır. Günümüzde cilala-

ma işlemi süs amaçlı yapılan kaşıklarda yapılmaktadır (Özbaşı, Çetintaş, Kasaplı, Başaran, Ülger, Bahar, Toktaş, 2010: 194).

Sonuç olarak; geçmişte birçok ailenin geçim kaynağı olan, babadan oğla geçerek günümüze ulaşan ama yapımı giderek azalan el sanatlarımız arasında yer alan kaşık yapımı yörenin önemli el sanatlarından. Yapımı geleneksel üretime uygun şekilde sürdürülen kaşık yapımı ile uğraşan ustalar azalmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve makineleşme kaşık yapımını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bu sanatın yaygınlaştırılması, yeniden eski dönemlerdeki önemini kazanması için çalışmalar yapılması gerekli görülmektedir. Hammadde temininden satışına kadar geçen bütün aşamalarda karşılaşılan sorunlara gerekli desteğin verilmesi, gençlerin bu sanatın yapımına özendirilmesi hem bu sanatın yeniden canlanması na hem de üretim kalitesinin ve kapasitesinin artmasına neden olacaktır. ■

Kaynaklar

- Güler M. ve M. Büyükyazıcı (2006): "Bolu İli'nde Turistik Hediyeelik Eşya Olarak Üretilen Ahşap İşleri", **Karadeniz Bölgesi Birinci El Sanatları Sempozyumu**, Ordu.
- Güler M. ve M. Büyükyazıcı (2008): "Tahta Kaşık Yapımı", **II. Uluslar arası Romanya'da Türk Kültürünün İzleri Sempozyumu Bildirileri**. Golden Yayinevi. 181-199, Köstence-Romanya.
- Özbaşı,T-V. Çetintaş; H. Kasaplı-F. N. Başaran-N. Ülger-T. Bahar-P. Toktaş. **2010. Göynük El Sanatları**. Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara: Sistem Ofset.

Kaynak Kişiler

İbrahim Esentepe, Kaşık Ustası, Göynük.

Göynük'te Yazmacılık (Kabalar Basması)

Hand Made Textil Printing in Göynük
(Kabalar Printing)

■ **Doç. Aysen Soysaldı**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Özet

Yazmacılık geleneksel tekstil sanatlarından el ile yapılan baskı desenleme sanatına verilen isimdir. Türkiye’de 20.yüzyılın son çeyreğine kadar oldukça faal bir iş ve zanaat-sanat kolu olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde meraklıları için bazı bölgelerde hâlâ sürdürülmektedir. Göynük’te yazmacılık “Kabalar Basması” ismiyle bilinir. Pamuklu kumaş üzerine ahşap kalıplarla ve fırça boyama ile yapılan (kalıp-kalem yazma tekniğinde) tekstil baskı sanatıdır. Yazmacılığa adını veren Kabalar sülalesi Göynük’ün yerli ailelerindedir. Baskı (yazmacılık) sanatının ailede kaç nesil önce başladığı bilinmemektedir. Göynük’te yazmacılık kompozisyon, motif ve renk özellikleri bakımından İstanbul esintisi taşıyan bir yorumdur. Yöreye özgü en belirgin özelliği; bazı zemin bölümlerin fırça ile kırmızıya boyanması ve eski örneklerde gözlenen beyaz zeminin tetirleme denilen işlemle renklendirilmesidir. Ali Haydar usta kırmızı kök boya, siyah ve tetir olarak adlandırdığı boya-ları kendi hazırlamaktadır.

Ailede son 20 senedir baskı sanatına ara verilmiştir. Göynük’te yazmacılık (Kabalar Basması) 2010 yılında yeniden üretime başlamıştır.

Abstract

Hand made printed is a traditional textile arts, the name given to the art of fabric design. In Turkey is very active managed to survive as a business and craft-art branch until the last quarter in 20th century. Today, that is continuing for those interested in some areas. In Göynük hand made printed are known by name the “Kabalar Basması”. Made with wooden molds and brush painting on cotton fabric (block printing and painting techniques) is the art of textile printing. Family of that name in textile printing is the Göynük local dynasty. in the family. that started printed art (yazmacılık) is not known how many generations ago.

Göynük printed in terms of composition, motifs and colors with inspiration is a comment of Istanbul. The most significant feature unique to the region; red dyeing some sections of with a brush and observed in previous examples in white ground colorization process is called tetirleme. Ali Haydar master madder red, black, and tetir dyes his own preparing. The family has leave last 20 years the art of printing. Göynük hand made printed art (Kabalar basması) is reproduction in 2010.

Anahtar Kelimeler:

Yazmacılık,
Kabalar
Basması,
Göynük.

Key Words:

Hand made
printed,
Kabalar Printing,
Göynük.

G iriş

Yazma genellikle kumaş üzerine el ile çizilen veya desenleri ağaç üzerine oyularak hazırlanan kalıplar vasıtasıyla basılan ve fırça ile detay süslemeleri tamamlanan, Tekstilde el ile yapılan baskı desen sanatına verilen isimdir. Yazma adı verilmesinin sebebi yazmacılık tekniğine önce kalemle başlanıp daha sonra kalıp baskıya çevrilmesindedir. Kalem ise sanatçının yazı yazar, çizgi çizer gibi büyük bir ustalıklı kullandığı fırçasıdır. Yazmacılık bu sebeple yazmak fiilinden gelmiştir (Kaya, 1988: 9-14, Soy-saldı, Sınav Özbel, 2009).

Yazma kalıbı için genellikle kolay oyulan ıhlamur ağacı kullanılır. Bunun yanında sert fakat dayanıklı olan armut ve sarıçam da kullanılmıştır. Bu iş mutlaka kalıp oyma sanatı ustası olarak yetişmiş kalıpcı ustaları tarafından yapılır. Her bir motif için bir kalıbın öncelikle sınır çizgi kalıbı oyulur, daha sonra motif içindeki her bir renk için, ayrı kalıplar şeklinde baskı renk şablonları oyularak hazırlanır.

Yazma ince keten, ipek ve çoğunlukla da pamuklu kumaşlara basılır. En eski orijinal yazma kumaşları mermerşahi ve tülbent adı verilen ince pamuklu dokumalardır. Şile bezi-keten, Diyarbakır poşusu-ipek üzerine uygulanmış örneklerle de rastlanmıştır. Kullanıldıkları yere göre; yazma mendil, başörtüsü (yemeni, çevre, çember), namazlağı, yorgan yüzü, yastık yüzü ve bohça adını alır.

Yazma yapımında *kalem işi yazma*, *kalıp-kalem yazma* ve *kalıp yazma* teknikleri uygulanır. Kalem işi yazma tekniğinde kumaş üzerine yerleştirilen desen üzerinden toz boya veya kömür tozu ile hazırlanan tamponla geçilerek desenin kumaşa geçmesi sağlanır. Fırça ile önce sınırlar çizilir, daha sonra çeşitli renklerdeki boyalara renkli kısımlar boyanarak tüm yüzey deseni tamamlanır. Bu yöntemde sanatçı adeta kumaş üzerine tablo yapar gibi çalışmaktadır. Kandilli yazmalarında bu tekniğin başarılı örnekleri bulunmaktadır. Kalıp-kalem yazma tekniğinde motif sınırları kalıpla basıldıktan sonra desendeki renkli kısımlar fırça ile boyanır. Kandilli ve İstanbul'un diğer semtlerinde yapılan yazmalar çoğunlukla bu usulde basılmıştır.

Kalıp yazma tekniği desen ve renk açısından *karakalem yazma* ve *elvan yazma* olarak da isimlendirilir. Siyah-beyaz olan baskı yaz-

malara karakalem yazma denir. Çok renkli olanlar ise elvan yazma olarak adlandırılır. Kalıp yazma tekniği karakalem ve elvan yazma denilen iki tip üretilmiştir. Karakalem yazmalarda beyaz zemin üzerine siyah renkle ve tek kalıp kullanılarak basılmasıdır. Zemin rengi siyah veya lacivert olarak üretilen, desenlerin beyazlatma maddeleri kullanılarak basıldığı aşındırma usulü yazmalar da vardır. Elvan yazma ise adını Arapçadan almış, çok renkli yazmalardır. Bu yazmalarda önce sınır çizgi kalıpları basılır. Bunun üzerine her renk için hazırlanan dolgu kalıpları ayrı ayrı ve üst üste gelecek şekilde ayarlanarak basılır. Bu şekilde ustalıklı basılan motiflerde hiç bozukluk olmaz (Soysaldı, Sınav Özbel, 2009).

Osmanlı devri yazmacılık sanatının elde kalan örnekleri 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mesleki faaliyet olarak yazmacılığın Tokat'ta başladığı ve gelirinin Valide Sultana ait olduğu bazı kaynaklarca ifade edilmektedir. Evliya Çelebi (1898: 613) 17. yüzyılın ortalarında yazdığı kitabında İstanbul yazmacıları hakkında o dönemin deyimiyle "Esnafı nakkaşânı yağlıkçıyan" tabirini kullanarak "bunlar humayûn bezler üzerine siyah kalemkâr ederler. 20 dükkân, 20 nefer olarak çalışırlardı" şeklinde ifade etmektedir (Kaya, 1988: 50).

İstanbul yazmaları en güzel örneklerini 17, 18, 19. yüzyıllarda vermiştir. İstanbul atölyeleri çok yönlü gelişme göstermiştir. Bu dönemlerde gerek desenlerinin zarafeti, gerek renklerinin haslığı ve güzelliği ile ün yapmış olan İstanbul yazmaları bol miktarda Balkan ülkelerine ihraç edilmiştir. Çeşitli renk ve desenleriyle, giyim ve ev mefruşatında kadınların beğenerek kullandığı örnekler verilmiştir. İstanbul'da Üsküdar, Kandilli, Kanlıca, Samatya, Yedikule, Kâğıthane, Yenikapı ve Yeniköy yazmacılığı ile anılan semtlerdir (Kaya, 1988: 50, Durul, 1978: 66).

"20. yüzyılın ikinci yarısına kadar İstanbul yazmacılığı önemi kormuş ve burada yapılan yazmalar Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmiştir. Bu yazmalar arasında Çengelköy, Yenikapı, Y.Köy (Yeniköy), Hisar Yolu, Üsküdar, Üsküdar işi-Has İş yazılı etiketler bulunmaktadır" (Barışta, 2005: 257).

20. Yüzyıl İstanbul, Tokat, Kastamonu-Cide ve Bartın yazmaları karakalem ve elvan yazma tekniğinde basılmıştır (Soysaldı, Özkahveci, 2005: 543; Kayabaşı, Söylemezoğlu, 1999: 361). 21. Yüz-

yılda aynı yöntemlerle yazma üretilmekle birlikte ipek baskı (se-
rigrafî) yöntemi oldukça yaygınlaşmıştır.

Karadeniz Bölgesinde yazmacılık denildiğinde Kastamonu ve Bar-
tın yazmaları akla gelir. Kastamonu yazmaları karakalem tipin-
de, siyah-beyazdır ve tek defada basılır. Bu yazmalarının motif ve
kompozisyon açısından karakteristik özelliği; genellikle merkez-
den başlayarak dışa doğru gelişen, desenli çemberlerden mey-
dana gelmesidir. Çember kompozisyonlu yazmalar Ankara sof-
ra bez(örtü)lerinde de karşımıza çıkar. Motiflerde geometrik, hay-
van, bitki ve sembolik unsurlar görülür. Kastamonu-Cide ve Bar-
tın yazmaları ise elvan yazma tipinde, genellikle çiçekli, bitkisel ve
sembolik motiflidir.

Karadeniz Bölgesinde bulunan Bolu-Göynük'te yazmacılığın var
olduğu konusunda bugüne kadar hiçbir yayına rastlanmadığı
gibi bu konuda bir araştırma da yapılmamıştır. "Göynük El Sanat-
larını Geliştirme ve Üretime Kazandırma Çalıştayı"nda bir aile ta-
rafından *kalıp-kalem yazma* tekniğinde, İstanbul üslubu yazmacılık
icra edilerek sergilenmiştir. Oldukça eski yazma kalıpları, eski
ve yeni yazma örnekleri bize yörede yazmacılığın asırlardır sürdü-
rüldüğünü göstermiştir.

Göynükte yazmacılık "Kabalar Basması" ismiyle bilinir. Pamuklu
kumaş üzerine ahşap kalıplarla ve fırça boyama ile yapılan tekstil
desenleme (el baskı ve boyama) sanatıdır. Yazmacılığa adını veren
Kabalar sülalesi Göynüğün ilk yerleşik ailelerindedir. Baskı (yaz-
macılık) sanatının ailede kaç nesil önce başladığı bilinmemekte-
dir. Bu sanatı icra eden usta, 1929 doğumlu, Ali Haydar Kaya'nın
babasının annesinin ninesine (18.yy. başına) kadar yapıldığının bi-
lindiği, daha öncesinin ise bilinmediği ifade edilmektedir. Baba-
dan oğula geçen bu sanata ailede kadın, erkek herkes katkı yap-
mış ve bu günlere gelmesi sağlanmıştır. Özellikle büyükbaba Ali
Haydar Kaya, büyükanne ve 1960 doğumlu oğulları Mehmet Kaya
bu aile sanatını Göynük'te yeniden canlandırmaya çalışmaktadır.
Ata sanatı olduğu elde kalan ağaç (ahşap) kalıpların zenginliğin-
den ve klasik bezeme üslubundaki motiflerin çeşitliliğinden açık-
ça anlaşılmaktadır. Ali Haydar usta kırmızı kök boya, siyah ve şap
boya olarak adlandırdığı boyaları kendi hazırladığını ifade etmiş-
tir. Boyaların hazırlanmasının 6 ay gibi uzun süre aldığı ifade edil-
miştir. Yapılan işin karşılığının alınamaması ve gerekli malzeme-

lerin bulunamaması nedeni ile son 20 senedir baskı sanatına ara verilmiştir. Göynük'te yazmacılık (Kabalar basması) 2010 yılı itibarıyla yeniden üretime başlamıştır.

Göynük'te yazmalar yöreye has özellikler göstermektedir. Göynük yazmalarının sofrası bezi(örtüsü) kompozisyonu dairesel biçimli olması ile Kastamonu ve Ankara tipine benzer. Ancak bohça ve mendil kompozisyonları ile renk ve motif özelliği ise İstanbul esintisi taşıyan bir yorumdur. Farklılık gösteren yöreye özgü en belirgin özellikler; bazı bölümlerin zemininin fırça ile kırmızıya boyanması ve eski örneklerde gözlenen beyaz zeminin tetirleme denilen işlemle hafif renklendirilmesidir (Fotoğraf 1, 2).

Ali Haydar ustanın anlatımı ile tetirleme işlemi şöyle yapılır. "Kumaşın boyamaya hazırlanması için tetre otu kaynatılır, bezler kolarak çiğnenir ve kurutulur." Bu işlem kumaşın beyazlığını kırmak içindir. Eski baskı örneklerindeki beyaza yakın zemin rengi bu işlem sonucu elde edilmiştir. Ancak günümüzde bu tetirleme yapılmamaktadır. Bu da net bir beyaz zemin oluşturmaktadır. Ancak bu beyazlık kullanışlılık ve eski çağırışımı vermektir yoksundur.

←

F.1
Göynük yazması
(Kabalar basması)
eski baskı
bohça örneği ve
kullanıma hazır
boya patı.

→

F.2

Göynük yazması
(Kabalar basması)
eski baskı sofra
bezi ve mendil
örnekleri.

Kabalar basmasının desen baskı işlemi: Önce kumaşa motif sınırları oyulmuş ana şablonu oluşturan kalıp ile siyah renk basılıp kurutulur, ikinci işlem olarak aynı motifin kırmızı için oyulmuş kalıbı ile kırmızı renk ve ara boşluklara küçük motifler basılır ve tekrar kurutulur. Desen baskısı tamamlandıktan sonra istenen zemin boşlukları fırça ile boyanarak kırmızı zeminli çemberler oluşturulur. Kırmızı zemin bohçalarda orta zeminde ve kenar boşluklarında, mendilde motif dolgusu ve sofra örtüsündeki motif çemberlerinin zemininde bir atlayarak uygulanmıştır (Fotoğraf 3, 4).

→

F.3-4

Ali Haydar Kaya
eşi ve oğlu ile el
sanatları çalışmayı
sırasında baskı
yaparken.

Ayrıca Ali Haydar usta eski boyamalarda siyah için mayalama işlemi yapıldığını belirtmiştir. Mayalanma işlemi; Arpa unundan hamur yoğrulur, içinde su bulunan küpe koyulur, içine paslı demir koyarak kapatılır ve mayalanmaya (ekşimeye) bırakılır. Kırmızı için kökboya bitkisi, mordan olarak alaca her ve şap kullanıldığını ifade etmiştir. Ancak bugün sentetik boya kullanılmaktadır.

Ürün çeşitleri olarak sofr a örtüsü, bohça, mendil, yorgan yüzü, seccade, yastık yüzü, vs. gibi çeşitler de üretilmiştir.

Desen özelliklerine bakıldığında çalıştayda sergilenen ürünlerde iki tip kompozisyon göze çarpmaktadır. Birincisi kare biçimli bohça ve mendil kompozisyonudur. Bohçayı ustaca düzgünlükte köşe dönüşleri olan bir motifin bağlantısız sıralamasından oluşan kenar suları çerçevelemektedir. Zeminde ise bir büyük ve bir küçük yuvarlak motif atlamalı sıralanmıştır. Mendilde ise köşe ve kenarlardan merkeze yönelen motif düzenlemesi görülmektedir (Fotoğraf 1, 2).

İkinci tip dairesel kompozisyon sofr a örtüsünde uygulanmıştır. ¼ raporlu ve simetrik tekrarlı bir göbek motifinden sonra kûfi yazı tarzındaki ince su ile sınırlanan her çemberde ayrı bir motifin bağlantısız sıralaması yer almıştır. Sofra bezi köşelerde dolgu olarak ¼ göbek motif i ve küçük motifler ile kareye tamamlanmıştır (Fotoğraf 5).

←

F.5
Göynük yazması
(Kabalar
basması),
yeni baskı,
elma motifli
sofra bezi.

Baskı ustası Ali Haydar Kaya'nın elinde oldukça zengin bir yazma kalıbı koleksiyonu bulunmaktadır. Ali Haydar ustanın ifadesine göre baskı kalıpları ıhlamur ağacından yapılmış, armut ve alıç ağacı da kullanılmıştır. Ancak bu eski baskı kalıplarının ne zaman, nerede ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Göbek motifleri ¼ raporlu diğerleri tam motif şeklindedir. Ancak bazı motiflerde siyah ve kırmızı için iki şablon oyulmuştur.

Yine çalıştayda sergilenen kalıplarda görüldüğü kadarıyla bezemelerde bitkili, nesneli, sembolik, geometrik ve yazılı konular ele alınmıştır. Bitki motiflerinde sadeleştirilmiş natüralist çiçekli dal, yapraklı bitki, elma dalı, lâle, mine vb. motiflerin yanında tamamen üsluplaşmış, meyveli dal, çiçek buketi, çeşitli rozetler, servi ve hurma ağaçları sıralanabilir. Nesne motifleri; sakı, barok üslupta kurdele fiyonktur. Sembolik motiflerden evrendeki dönüşü ifade eden çarkifelek, içi süslemeli şal motifleri çok kullanılmıştır. Geometrik motifler daire, çember, dörtgen, zikzak, düz ve eğri çizgilerdir. Yazılı motif olarak okunmayan ancak kûfi yazı tarzında sınır bezemeleri olarak dikkati çekmektedir (Fotoğraf 6-10).

→

F.6

Göynük yazması
(Kabalar basması)
göbek motifli
baskı kalıpları.

←

F.7
Göynük yazması
(Kabalar baskması)
bordür motifi
baskı kalıpları.

←

F.8
Göynük yazması
(Kabalar baskması)
şal motifi
baskı kalıpları.

→

F.9

Göynük yazması
(Kabalar basması)
baskı kalıpları.

→

F.10

Göynük yazması
(Kabalar basması)
baskı kalıpları.

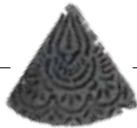
Sonuç olarak; Göynük'te yazmacılık oldukça köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Bir sülale adı olan "Kabalar Basması" ismi de bunu ifade etmektedir. Motif üslupları yöreye has karakteristik özelliklere sahiptir. Ne olduğu belli olmayan bitkiler, yaprak, çiçek, meyve, ağaç ve sembolik şal, çarkıfelek gibi motifler kalıpların usta sanat ürünü olduğunu göstermektedir. Yazmacılık bu kalıpları kullanarak veya aynı kalıpların yeniden oyulması ile aynı motifleri kullanarak üretime devam etmelidir. Basmacı ailenin yazmacılığı devam ettirmeleri Göynük'e farklı bir hediyelek ürün üretimi kazandıracaktır. Göynük yazmaları beyaz üzerine siyah ve kırmızı baskı ve özgün motif özellikleriyle nostaljik çağrışımlar yaşatan dekoratif ürünlerdir. Ancak Göynük yazmalarının en belirgin karakteristiği olan tetirleme ile kazandırılan krem zemin boyamasının uygulanması da albenisini artıracaktır. Bunlardan yazlık evlerde çeşitli örtüler, dekoratif yastıklar, yazlık ve plaj kıyafetleri üretilebilir. ■

Kaynaklar

- Barişta, H. Örcün (2005): **Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara.
- Durul, Yusuf (1978): "Kandilli Kalem İşi Yazmaları", **Türkiyemiz**, Yıl: 8, Sayı: 24-Şubat, İstanbul, 62-66.
- Kaya, Reyhan (1988): **Türk Yazmacılık Sanatı**, İş Bankası Kültür Yay. İstanbul.
- Kayabaşı, Nuran - Söylemezoğlu, Feryal (1999): "Bartın'da Yazmacılık Sanatı", **Erdem, Halı Özel Sayısı-II**, AKDITYK. AKM. Yay., C:10, S:29, Ankara, 361-368, 486-488).
- Soysaldı, Aysen - Özkahveci, Gülşen (2005): "Cide-Sarı Yazma Kültürü", **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildiriler**, 18-20 Eylül 2003, Kastamonu Valiliği ve Gazi Üniv. Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı yay. Ankara, 541-547.
- Soysaldı, Aysen - Sınay Özbel, Tangül, (2012), "İstanbul Yazmaları (Prof. Y. Kenan Özbel Koleksiyonundan ve Arşivinden Örneklerle)", **7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi-Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul, Bildiriler, IV, 5-10 Ekim 2009**, AKDITYK. Atatürk kültür merkezi yay. 719-736, Ankara.

Kaynak Kişiler

- Ali Haydar Kaya, Göynük 1929 doğumlu, baskı yazma ustası.
- Metin Ölmez, Göynük Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı.

Göynük'te Çorap-Patik Örucülüğü

The Sock-Bootee
Knitting in Göynük Region

■ **Arş. Gör. Dr. Tuba Bahar**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Özet

Göynük yöresinde üretilen el örgüsü çorap ve patiklerin özelliklerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada 61 adet ürün incelenmiştir. Yörede çorap ve patiklerin üretiminde şiş örücülüğü tekniği sentetik iplik ile uygulanmıştır. Çorap ve patikler düz renkte örülmüş, desenleme olarak yörede "çitme" adı verilen ajur tekniği ve renkli desenlendirme kullanılmıştır. Göynük çevresinde çorap- patik ürünlerinde bitkisel (çilek, çiçek, yaprak vb), geometrik (üçgen, dörtgen vb), figürlü (uğur böceği), nesneli (sepet) ve sembolik motifler değişen kompozisyonlarda yerleştirilmiştir. Yörede çoraplarda zemin olarak genellikle krem renk kullanılmakla birlikte, patiklerde zemin renk hâkimiyeti çoğunlukla siyahtır. Motiflerin renklendirilmesindeki renk çeşitliliği oldukça zengindir.

Abstract

In the current study that was carried out to determine the features of hand knitted socks and bootees produced in the region of Göynük, 61 products were examined. In the production of socks and bootees, the technique of needle knitting is applied with synthetic yarns. Socks and bootees are knitted in a plain style and the technique of hemstitch that is called "çitme" in the region and colorful designing are used to design the products. Plant (strawberry, flower, leaf etc.), geometric (triangle, square etc.), figurative (ladybug) patterned (basket) and symbolic motives are used in the products of socks and bootees as changing compositions in the region. Cream color is used as the ground for the socks in the region, while the dominant color at bootees is black. Color diversity for coloring the motives is quite rich.

Anahtar

Kelimeler:

Çorap örücülüğü,
patik örücülüğü,
şiş örücülüğü.

Key Words:

Sock knitting,
bootee knitting,
hemstitch
knitting.

Çok zengin yapıya sahip olan el sanatları içerisinde köklü geçmişe ve çeşide sahip olan sanatlardan birisi de örücülük sanatıdır. Örücülük; ince ya da kalın bükümlü çeşitli cinsteki ipliklerin iğne, mekik, şiş, tığ gibi basit araçlarla ve el yardımı ile oluşturulan ilmeklerin veya düğümlerin bir araya getirilmesi sonucu elde edilen ürünlerdir (Ortaç, 2008: 348). Örücülük sanatının gelişimine bakıldığında, çok eski çağlara uzanan bir tarihi olduğu ve Türklere ait olan ilk tarihi belgelerin Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunduğu görülmektedir. M.Ö. VII. ve VIII. yüzyıl arasında Orta Asya'da yaşayan Hunlara ait Pazırık 2. kurganındaki bulgular arasında konç kısmı koçboynuzu motifleri ile süslü yün çorap bulunmuştur (Akpınarlı, 1995: 1).

İnsanlık tarihi kadar eski olan örme sanatı, insan yaşamının geçirdiği gelişim dönemlerine paralel değişiklikler göstermiştir. İhtiyaçların karşılanmasında, giyecek, ev eşyası ve süs eşyalarının yapımında kullanılan bu teknik, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır (Atay, 1987: 34). Aynı zamanda kırsal kesimde yaşayan bireylerin, boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları, çeyiz hazırladıkları, gelir elde ettikleri ve kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları bir el sanatıdır. Günümüzde bu el sanatı, Anadolu'da yaygın biçimde uygulanmaktadır. Göynük ilçesinde de şiş örücülüğünün uygulandığı ürünlere rastlanılmaktadır. Yörede şiş örücülüğü genellikle çorap-patik üretiminde kullanılmaktadır. Şiş örücülüğü ile yapılan el örgüsü çoraplar örücülük sanatının en güzel ve en zengin örneklerini oluşturmaktadır. Ayağa giyilen örme şey (Koçu, 1967: 78), ayağa giyilen, baldırın yarısına veya dize kadar çıkarılan, dış etkenlerden korumak ve aynı zamanda giysiyi tamamlamak amacıyla kullanılan örgü giyecek (Ortaç, 2008: 348) gibi birçok tanımı yapılan çorap; insan ayağının biçimine uygun olarak, esneme özelliği yüksek olmasından dolayı örme teknikleri ile üretilen, hem fonksiyonel hem estetik özellikler taşıyan, kullanım amacına göre uzunluk ölçüsüne sahip giysidir. Erkekler için üretilen ve damat çorabı da denen örneklerinin yanında bayan çorap ve patiklerinin genç kız çeyizlerinde en az 40 adet olması, yöresel geleneklerden biridir.

Yıllarca insanları iklim şartlarından koruyan çorap, Anadolu'da giyimi tamamlayan bir aksesuar olmasının yanında medenî hali bildiren, üzerindeki motiflerle ören veya kullanan kişinin duygu-

←

F.1
Çorap ve patik örmede beş şiş kullanımı (Gerişler Köyü-Göynük).

larını ifade eden, nazardan koruyan, bereketi temsil eden toplumsal içeriğe sahip birer öge olmuştur (Ortaç, 2008: 348). El örgüsü çoraplar, her yöreye göre kendine özgü karakter ve geleneksel nitelikler taşımaktadır. El örgüsü çoraplarda Türk halkının sanat zevkini, renk anlayışını, desen ve süsleme motiflerini, kompozisyon özelliklerini, özgünlüğünü görmek mümkün olmaktadır (Akpınarlı, 1995: 2).

Çorap örülmesinde araç olarak beş şiş adı da verilen iki ucu sivri, tek ucu sivri, yuvarlak şiş gibi çeşitli şişler ve tığlar kullanılmaktadır. Göynük yöresi çoraplarında tek tip araç olarak beş şiş, patik üretiminde ise çoğunlukla beş şiş ve daha az oranda iki şiş tercih edilmektedir. Beş şiş ile üretilen örnekler, teknik uygulama gereği dikişsizdir, iki şişle üretilen patikler ise taban altı ve ayak arka kısmı dikiş tekniği ile birleştirilmiştir. Bazı çoraplarda ve pa-

→

F.2İlmeleksiiltme
(Çubuk Köyü-
Göynük).

tiklerin tümünde bitiş kısımlarının, zamanla kullanımdan dolayı gevşemelerini önlemek ve ayağı iyi kavramasını sağlamak için tığ teknikleri ile kuvvetlendirilmiştir. Bu tığ teknikleri ürün içerisinde yer alan renklerle yapılarak süsleyici bir sınır oluşturmaktadır. Bitiş kısımlarının sağlamlaştırılmasından önce patikler çoğunlukla düz örgü ile bitirilmektedir. Düz örgünün yanında haraşo tekniği de tercihe bağlı olarak bu aşamada uygulanmaktadır.

El örgüsü çoraplarda temel gereç ise genelde yörelerdeki iklim şartlarına göre farklılık gösterebilen yün, tiftik, pamuk, ipek ve sentetik liflerden yapılmış ipliklerdir. Günümüzde yün gibi doğal iplik kullanımı, hazırlık aşamasının zahmetli olmasından dolayı yerini giderek sentetik ipliklere bırakmaktadır. Göynük'te el örgüsü çoraplarda büyük oranda sentetik iplikler kullanılmıştır. Yöre- de eski çorap örneklerinde yün iplik kullanılırken, günümüzde orlon iplik gibi sentetik iplikler tercih edilmektedir.

Çorap örücülüğünü biçimlendirmede, ilmek atma, ilmek kapatma, eksiltme, arttırma olarak adlandırılan temel işlemler ile düz, desenli, ajurlu, renkli desenli türleri olan temel örgüler uygulanmaktadır. Renkli desenli örgüler ile ajurlu örgüler en çok kullanılan örgü teknikleridir. Düz örgüler örücülüğün temeli olduğundan ajur ve renkli desenli örgülerin arasında ve temelinde kullanılmaktadır. Desenli örgüler ise tek renk çoraplarda yalnız veya ajur örgü ile beraber ya da renkli desenli örgülerle birlikte çorap kompozisyonunu oluşturmaktadır (Akpınarlı, 1995: 2). Göynük'te erkek çorapları, genellikle düz renkte örülmüş, desenleme olarak yörede "çitme" adı verilen ajur tekniği kullanılmıştır. Aynı teknik bayan çoraplarında da renkli desenlendirme ile birlikte kullanılmış ve genellikle çorabın ayak ortasına gelen kısmında yer almıştır.

←

F.3
İlmeğe arttırma
(Narzanlar Köyü-
Göynük).

←

F.4
İlmeğe kapatma
(Çubuk Köyü-
Göynük).

→

F.5

Ajurlu
desenleme
uygulaması
(Aksaklar Köyü-
Göynük).

F.7

Saç örgüsü
(Çubuk Köyü-
Göynük).

→

F.6

Düz örgü
(Çubuk Köyü-
Göynük).

←

Göynük
El Sanatları Paneli

165

Bildiriler
Göynükte
Çarpık Park Örcülüğü

→

F.8

Renkli
desenleme
uygulaması
(Aksaklar Köyü-
Göynük).

Göynük çorap-patikleri yöreye has motif özelliklerine sahiptir. Yörede çoraplarda kullanılan motif ve semboller kültürel birçok görevi üstlenmişlerdir. Bu görevler; çorabı giyenin bağlı olduğu toplumu ve köyünü tanıtır. Çoraplarda işlenen motifler ve kullanılan renkler dinsel ve büyüsel inanmaları içerdiğinden giyen bireyi koruduğuna inanılır. Sosyal ve medeni durumu belirler. Kıymetli hediyelerden sayılır ve anlatılmak istenilen bazı olaylara vasıta olur. Doğa olayları ve toplumda yaşanmış unutulmayan olayları anlatır (Özbel, 1976; Özbel, 1981; Başaran, 2008: 283). Göynük çevresinde çorap- patik ürünlerinde bitkisel (çilek, çiçek, yaprak vb), geometrik (üçgen, dörtgen vb), figürlü (uğur böceği), nesneli (sepet) ve sembolik motifler değişen kompozisyonlarda kullanılmıştır. Bitkisel ve geometrik bezemeler bir arada da uygulanmıştır. Yörede üretilen çoraplar genellikle bilekten sonra ortalama 10 veya 20 cm uzunluğa sahiptir. Çorap kompozisyonlarının bu uzunluğa uygun olarak, büyük oranda dikey kompozisyon özellikleri gösterdiği tespit edilmiştir. Motifler burundan sonra ayağın iki yanında, önden rahatlıkla görülebilecek şekilde dikey sıralar halinde, birbirine bitişik veya eşit aralıklı olarak uygulanmıştır. Patiklerde ise daha çok yatay kompozisyonlar uygulanmıştır. İki şiş ile örülen patiklerin tabanlarında genellikle haraşo tekniği ile motifsiz, üst kısım ve ayak yanlarında ise ana motif veya ana-ara motifler aralıklı tekrarlarla yerleştirilmiştir. Beş şişle örülen patiklerin ayağın yaklaşık bileğe kadar olan bölümü yuvarlak örüldükten sonra aynı parçadan ilmek çıkarılarak alt taban ve topuk kısmı örülmüştür. Bu kısımlarda patiğin iki yanı ana motiflerle yatay şekilde, taban kısmı ise genellikle verev çizgi veya küçük dörtgenlerle desenlendirilmiştir. Taban kısmında dörtgenler sıra takip eder şekilde uygulandığı gibi, birbirinin arasına gelecek şekilde de yerleştirilebilmektedir.

←

F.9-10
Bitkisel motifler
[Narzanlar Köyü-
Göynük].

→

F.11-12
Geometrik
motifler
(Narzanlar ve
Çubuk Köyü-
Göynük).

→

F.13
Çiçek sepeti
(Gerişler Köyü-
Göynük).

←

F.14
Çiçek sepeti
(Çubuk Köyü-
Göynük).

Yörede çoraplarda zemin olarak genellikle krem renk kullanılmakla birlikte, patiklerde zemin renk hâkimiyeti çoğunlukla siyahtır. Siyah renk, çoraplarda özellikle burun uçlarında ince bordür şeklinde kullanılmaktadır. Yeşil renk genellikle yaprak, pembe ise çiçek motiflerinde en çok tercih edilen renklerdir. Oldukça fazla çeşitlilik göstermesine rağmen bazı patiklerde tek zemin rengi ve tek motif rengi kullanılmıştır.

İnsanın giyinme gibi temel ihtiyacını karşılama fonksiyonuna sahip çoraplar, günümüzde yöresel özelliklere göre değişerek üretilmektedir. Göynük yöresinde çorap üretimi, boş zamanları değerlendirme uğraşısı yanında üretim yapan bireye katma değer sağlayarak aile bütçesine katkı sağlamaktadır. Bu el sanatı faaliyeti yöre kültürünün bir parçası olup, sürekliliğinin sağlanması üretimin devamı ile mümkündür. ■

→

F.15-16-17
Dikey, yatay
ve vev
kompozisyon
düzenlemeleri
(Narzanlar ve
Çubuk Köyleri-
Göynük).

←

F.18
Göynük-Gerişler
Köyünde patik
özen bayan.

→
F.19
Kızılıcak dalı
çorap.

→
F.20
Gelin tacı
motifli çorap.

←

F.21
Sinek kanadı
motifli çorap.

←

F.22
Yörede ulama
nakış desenli
olarak bilinen
çorap.

→
F.23
Mantar
motifleriyle
desenlendirilmiş
patik.

→
F.24
Yörede çiçekli
adı verilen
patik.

Kaynaklar

- Akpınarlı, H. F. (1995): **El Örgüsü Çorapların Teknik, Desen, Renk ve Kullanım Özellikleri**, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Atay, A. (1987): **Örücülük**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Koçu, R. E. (1967): **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Başnur Matbaası, Ankara.
- Ortaç, S. (2008): "Ankara İli El Örgüsü Çoraplar ve Patikler". **Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri**, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları-I. Ankara: Ankamat Baskı. 2008, 347-352.

Göynük Mutfak Kültürü

Göynük Culture of Cuisine

■ **Yrd. Doç. Dr. Yasemin Ersoy**

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
Aile Ekonomisi ve Beslenme
Eğitimi Bölümü

Özet

Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aktarılan davranış kalıplarıdır. Kültür her toplumun kendi dışındaki toplumlarla temasına bağlı olarak gelişmekte, değişmekte ve çeşitlilik göstermektedir.

Kültürü maddî ve manevî olarak ikiye ayırmak mümkündür. Maddî kültür unsurlarından bir tanesi de mutfak ve beslenme kültürüdür. Mutfak ve beslenme kültürü ülkelere göre değişmekte, hatta aynı ülkenin çeşitli bölgelerinde farklılık göstermektedir. Türk mutfak kültürü de son derece geniş çalışma alanlarına sahip dünya mutfakları içinde ilk üç içinde olma özelliği gösterir. Sadece yemekler değil yemek yeme adabı, öğünler, sofraya düzeni, servis düzeni, mutfak yapısı, kullanılan araç gereçler, özel gün ve uygulamalar gibi birçok konu Türk mutfak kültürü içinde yer almaktadır.

Göynük ülkemizin önemli yerleşim yerlerinden biridir. Çeşitli kültürlerin varlığının hissedildiği ilçemizde mutfak kültürünün etkilendiği faktörler, bazı özel gün uygulamaları, yemek çeşitlerinin bazıları derlenmeye çalışılmıştır.

Abstract

Culture is the patterns of behaviors learned socially and transmitted to new generations through the same way. Culture grows depending on the contact of each community with other communities, changes and varies.

It is possible to regard culture as materialistic and spiritual one. One of the materialistic cultures is cuisine and the culture of nutrition. Culture of cuisine and nutrition vary depending on countries and even have differences between different regions of a country. Turkish cuisine culture has a characteristic of being in the first three countries among world cuisines having a great variety of working areas. Not only food, but also such issues as the manner of eating, times of meals, the order of table and service, the structure of kitchen, materials and utensils used and occasions can be considered within Turkish culture of cuisine.

Göynük is one of the significant settlements in our country. It was aimed to gather some factor by which the culture of cuisine is experienced, some applications of occasions and different types of food in the city where the existence of various cultures is felt.

Anahtar

Kelimeler:

Kültür, mutfak kültürü, Göynük.

Key Words:

Culture, culture of cuisine, Göynük.

G iriş

Beslenme insan hayatının temel gereksinimlerinden birisidir. Hayatın sağlıklı biçimde devam edebilmesi için yeterli ve dengeli beslenmek gerekmektedir. Yeterli ve dengeli beslenme: Sağlığın korunması, büyüme ve gelişmenin devamı için gerekli olan enerji ve besin öğelerini vücudun ihtiyacını karşılayacak miktarda, kalitede düzenli, sürekli ve ekonomik olarak vücuda almaktır.^[1]

Yeterli ve dengeli beslenmek için tüm besin gruplarında yer alan gıdaların öğünlerde alınması gereklidir. Bunu yapabilmek için gıdaların tüketime hazır hale getirilmesi gerekmektedir. Pişirme, gıdaları yemeğe hazır hale getirme yöntemlerindedir.

Pişirme faaliyeti ülkelere, bölgelere, yörelere göre değişiklik göstermektedir ve bu faaliyet mutfak çalışmalarını gerektirir. Mutfak son derece geniş bir bilim ve sanat dalı olma özelliği gösterdiği gibi nesilden nesile aktarıldığı için aynı zamanda kültür unsurudur. Kültür öğrenme yoluyla bir geçiş olup geleneklerle varlığını sürdürmektedir.^[2]

Mutfak kültürü de öğrenme ve geleneklerle varlığını sürdürmektedir. Mutfak kültürü sadece yemeklerle ve içeceklerle sınırlı olmayıp araç, gereç, mutfak konumu ve düzeni, yemek yeme adabı, öğün sayısı ve özel gün uygulamaları gibi birçok konuyu kapsamına almaktadır. Ülkemiz mutfak kültürü açısından geniş yelpazeye sahiptir. Bölgelere, şehirlere, köylere kadar birçok uygulamalarla karşılaşmak mümkündür.

Bolu ili ve ilçeleri mutfak kültürü açısından son derece geniştir ve çeşitlilik göstermektedir. Göynük ilçesi de geniş mutfak kültürüne sahip ilçelerimizden biridir. Bu çalışmada Göynük ilçesi mutfak kültürü tanıtılmaya çalışılacaktır.

Göynük Mutfak Kültürü

Göynük Bolu ilimize bağlı tarihi ve kültürel doku zenginliği nedeniyle kentsel sit alanı olarak ilan edilen ilçelerimizden birisidir. Tarih boyunca değişik medeniyetlere ev sahipliği yapması nedeniyle zengin kültüre sahiptir. Bu zengin kültürün bir unsuru da mutfak kültürüdür.

İlçenin ekonomisi tarıma, ormancılığa ve hayvancılığa dayalıdır. Tarımsal ürünlerden; buğday, arpa, patates ve elma üretilmekte-

dir. Baklagiller, şeker pancarı, soğan, armut ve fındık da yetiştirilir. Hayvancılık ikincil bir uğraş olup, en çok kıl keçisi ve koyun yetiştirilmektedir.⁽³⁾

Göynük tarımsal ve hayvansal ürünlerin kullanımında çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitlilik mutfak kültürüne yansımıştır. Öğünler günümüzde beslenme ilkelerine uygun düzenlemiş olup üç temel, üç ara öğünden oluşmaktadır. Yemek yeme adabı ülkemiz genelindeki uygulama gibidir. Bu uygulamalardan bazıları: Yemeğe besmele ile aile büyüklerinin başlaması, sofrada çok konuşulmaması ve gülünmemesi, annenin ya da evin kızının servis yapması, servise genellikle babadan başlanması gibi. İlçede millî, dinî, mevsimlik bayram kutlamaları yapılmakta ailenin ekonomik durumuna göre yiyecek ve içecekler ikram edilmektedir.

Kurban Bayramı dinî vecibelere göre kutlanmaktadır. Ramazana hazırlık olarak komşular toplanıp yufka açmaktadırlar. Ramazanda her evde özellikle Bolu'nun ünlü "kökez" içme suyundan içilmesine gayret edilmektedir, yaşlılara su götürülmektedir. İlçede evlerde iftar yemekleri verilmekte, bu yemeklerde fakir ve dul olanlar öncelikle davet edilmektedir. Ramazanın simgesi haline gelen ramazan pidesi yapılmaktadır. İftardan önce kahvaltılık çıkartılır, çorba, pilav, dolma, et yemeği, komposto, salata, tatlı yapılır. Kandillerde hamurdan lokma dağıtılır. Sahurda keşli cevizli makarna yenilmektedir.⁽⁴⁾

İlçede kutlanan mevsimlik bayramlardan birisi de nevruzdur. Nevruz Göynük'te mart dokuzu şeklinde kutlanmaktadır. 21 Mart günü baharın gelişinin kutlandığı bu bayramda piknik alanlarına gidilerek çeşitli eğlenceler düzenlenmekte ve soğan kabuğu ile boyanmış yumurta pişirilip tüketilmektedir. Yumurta tüketilirken bolluk ve bereket dileklerinde bulunmaktadır. Bir diğer mevsimlik bayram, Hızır ve İlyas Peygamberin yeryüzünde buluştuğu gün olarak kutlanan hidrellezdir. Hidrellez günü pikniğe gidilmekte nevruzda olduğu gibi çeşitli eğlenceler düzenlenmektedir. Hidrellez günü ile ilgili inançlar tüm yörelerinizde bulunmaktadır. Göynük'te de gece süt mayalanmadan bırakıldığında Hızır'ın geleceği ve süte dokunarak mayalanacağı düşünülmektedir. Eğer mayasız süt yoğurt olursa bir sene boyunca o yoğurttan birer parmak alınarak diğer yiyeceklere de sürülmektedir. Kekik bitkisinin hidrellezden sonraki günlerde toplandığında şifalı olacağına ina-

nılmaktadır. Genelde kutlamalar için suyun ve yeşilliğin bol olduğu bir yer tercih edilmektedir.^[4]

İlçede aşama törenleri ile ilgili uygulamalar devam etmekte olup, bu törenlerdeki mutfak kültürü uygulamaları şu şekildedir.^[4]

Doğum ile İlgili Uygulamalar: Hamile kadınlara manda kaymağı yedirilmemesi (Erken doğum olabilir inancı nedeniyle), çocuğun doğumunu takip eden kırkinci günü gezmeye götürülmesi ve gezmede yumurta hediye edilmesi, çocuk hayırlamasına hediyeler ile gidilmesi, ziyaret sırasında loğusa şerbeti ikram edilmesi (Loğusa şerbeti "Nöbet Şekeri" adı verilen kırmızı renkli şekerin suda eritilmesi ile yapılmaktadır).

Sünnet ile İlgili Uygulamalar: Aşama törenlerinden bir diğeri sünnettir. Ailenin tercihinə göre olmakla beraber sünnet dinsel törenlerle yerine getirilmektedir. Mevlit okutulmakta, gül suyu, lokum ayrıca ekonomik duruma göre yöreye has yemekler ve içecekler ikram edilmektedir.

Düğün ile İlgili Uygulamalar: Düğünler de aşama törenlerinden biridir. Söz kesme ile başlamaktadır. Bolu yöresinde söz kesiminde kıymalı ve peynirli pideler getirilmekte, şerbet içilmektedir. Nişanda da aynı uygulamalar yapılmaktadır. Nikah töreninde yöreye has fındık şekeri dağıtılmaktadır. Kına gecesinde uzaktan gelenlere yemek, yakındakilere kuruyemiş ve meyve suyu ikram edilmektedir. Verilen yemekler genellikle düğün veya bakla çorbası, yaprak sarması, kabak tatlısı şeklindedir. Düğün törenleri Bolu ve ilçelerinde üç gün devam etmekte, düğün çorbası, yaprak sarması, tepsi böreği, bamya veya etli nohut yemeği, tavuklu veya etli pilav, baklava, un helvası, hoşaf misafirlere ikram edilmektedir.^[5]

Ölüm ile İlgili Uygulamalar: Ölüm tüm ülkemizde olduğu gibi acıların paylaşımı şeklinde yapılmakta cenaze evine yemek götürülmektedir.

Göynük ilçesinde yapılan yöreye has bazı yemekler şu şekildedir:

Çorbalar: Tarhana, düğün, erişte, deli bakla, oğmaç, yayla çorbaları yapılan belli başlı çorbalardandır. Tarhana çorbası yaz aylarında kış için hazırlanır. Yörede yapılan kızılıcak tarhanası ünlüdür.

Et Yemekleri: Göveç, tas kebabı, kavurma, Bolu orman kebabı, etli ve salçalı dolma ve sarmalar, çoban kavurma belli başlı et yemeği çeşitleridir.^{[5] [7]}

Sebze Yemekleri: İlçede yapılan sebze yemekleri, ülkemizin her bölgesinde yapılan yemeklerle benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte bölgede doğal yetişen mantarlardan çeşitli yemekler yapılmaktadır.

Hamur İşleri: Su böreği, yufka böreği, patatesli, patlıcanlı, lorlu, peynirli, kabaklı, ıspanaklı, mancarlı, kıymalı vs. pide çeşitleri, toprak veya metal levhalarda (sac) pişirilerek hazırlanan içine peynir veya ceviz de konarak da yapılan gözleme çeşitleri, mantı, erişte (çeşitlerine göre saçak, topalak olarak adlandırılır), katmer, köy ekmeği, yufka ekmek yörede yapılan hamur işlerinden bazılarıdır.

Tatlılar: Göynükte yapılan yöresel tatlılardan bazıları; kabaklı yufka tatlısı, oklava tatlısı, un helvası, uğut, hoşmerim. Uğut ve hoşmerimin farklı tatlılar olması nedeniyle tariflerine çalışmada yer verilmiştir.

Uğut: Buğday ıslatılıp çimlendirilir, daha sonra ince bir şekilde çekilerek kazanda pişirilir. Pişirme esnasında içerisine un ve su ilave edilir. Sadece ve bir kişi tarafından karıştırılır. Kıvamına göre pişirme süresi 24 saat sürebilir. Bu süre içerisinde sürekli odun ateşinde kaynamasına ve karıştırılmasına dikkat edilir. İçerisine şeker konulmadan yapılan, çok zahmetli fakat tadına doyum olmayan bir tatlıdır.^{[5] [7]}

Höşmerim: Keçi peyniri, un ve yumurta tavada iyice karıştırılır. Kısık ateşte tahta kaşık yardımıyla yaklaşık bir saat pembeleşinceye kadar sürekli ezilerek ve karıştırılarak tarhana şeklini alana kadar kavrulur. Şerbeti ilave edilir ve yaklaşık 10 dakika kaynatıldıktan sonra kâselere koyulup soğuk servis yapılan yöresel tatlıdır.^{[8] [11]}

Keş: Göynük'te de yapılan, Bolu ve yöresine özgü olan, çeşitli yemeklerde kullanılan keş, süzme yoğurttan yapılan sert bir çökelektir. Yoğurt, tülbent bezi içinde iyice süzülür. Daha sonra bir ağırlık altında (taş) suyun atılımı tamamlanır, elle şekil verilir. Bolu ve civarındaki şekli "sabun kalıbı" formatındadır. Yine bu yörede "ka-

tık keşi” adı verilen başka bir çeşidi de vardır. Bu keş topaç şek-
lindedir. Keş, yüksek oranda protein ve kalsiyum, uzun ömürlü ol-
ması için de yoğun tuz içerir. Anadolu’un birçok yerinde de kulla-
nılmaktadır. Bazı yörelerde “kurut” adı da verilmektedir. Özellikle
mantı ve makarnada kullanılır. Kızartılarak yenilebildiği gibi tar-
hana çorbasına katılarak da yenilebilir.^[10]

Piyaz: İlçede yapılan sofraların vazgeçilmezi piyaz, yöresel olma
özellikli göstermektedir. Bir gün önceden ıslatılmış fasulyelerin
üzerlerine birkaç parmak aşacak kadar soğuk su konup, harlı
ateşte bir taşım kaynatılır. Ağır ateşte yumuşayınca kadar pişi-
rilir. Pişme suyunda ılımaya bırakılır. Süzdürüp çukur bir kaba alı-
nır. Bir bardak sirke ilave edilip üzeri bir kapakla kapatılır. Fasul-
yeler, yaklaşık iki saat sirke içinde dinlenmeye bırakılır. Sosu için
tuz, biber ve sirke çukur bir kaptaki iyice karıştırılır. Sürekli çırpa-
rak zeytinyağı yedirilir. İki saatin sonunda fasulyelerin sirkeli sü-
zülür. Piyazlık kesilmiş soğan ve iri kıyılmış maydanoz ile sirke-
li salata sosu ilave edilip iyice karıştırılır. Piyaz servis kabına alı-
nıp, domates, haşlanmış yumurta dilimleri ve siyah zeytin ile süs-
lenip servisi yapılır.

Sonuç ve Öneriler

Türk mutfak kültürü oluşum açısından tarih öncesi dönemlere
kadar dayanmaktadır. Ülkemiz farklı medeniyetlerin beşiği ola-
rak, hiçbir ülkenin sahip olamadığı kadar geniş mutfak uygula-
malarına sahne olmaktadır. Ülkemiz en büyük yerleşim merke-
zinden en küçük yerleşim merkezine kadar son derece zengin
mutfak kültürüne sahiptir. Bolu ili de mutfak kültürü açısından
mutfağımızın ulusal ve uluslar arası platformlarda tanınması açı-
sından son derece önemlidir. Bolu’ya bağlı Göynük ilçesi de Bolu
mutfak kültürünün zenginleşmesine dolayısıyla ülkemiz mutfak
kültür zenginliğine katkıda bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada
Göynük mutfak kültürünün çok az bir kısmına yer verilebil-
miştir. Bu kadar bilgi bile ne denli zengin olduğuna işarettir.
Göynük’te de yapılan yemekler ya da yemekle ilgili uygulamalar
incelendiğinde birçok yerleşim yerinde aynı yemeklerin aynı isim-
le veya farklı isimlerle yapıldığını ya da aynı ismin farklı yemekler
için kullanıldığını görmek mümkündür.

Tüm dünya mutfakları içinde en önemli mutfak olan Türk mutfağı
hak ettiği kadar bilinmemekte en önemlisi bize ait yemekler, içe-

cekler başka ülke mutfaklarına ait ürünler gibi tanıtılmaktadır. Bu nedenle uluslararası kongre, panel ve sempozyumlar düzenleyerek her yöre mutfağımızın tanıtımının yapılması, yapılan etkinliklerin arttırılması, uluslararası fuar ve yarışmalara katılımın artırılmasının bu anlamda faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının il tanıtımı yönünde yapılan çalışmaları teşvik etmesi ve desteklemesi yapılan yayınların ülke geneline kitle iletişim araçları ile duyurulmasının son derece önemli olduğu düşünülmektedir. ■

Kaynaklar

Baysal, A. (2000): **Beslenme**, Ankara.

Erkal, Mustafa (1998): **Sosyoloji (Toplumbilim)**, İstanbul.

www.tr.wikipedia.org/wiki/göynük. Erişim Tarihi. 02.03.2011.

www.kultur.gov.tr. Erişim Tarihi. 02.03.2011.

www.bolu.gov.tr. Erişim Tarihi.02.03.2011.

Reyhanduran, kızılılık tarhanası görseli, ErişimTarihi. 02.03.2011. reyhanduran.blogcu.com

www.karahana.com.bolu kültürü. Erişim Tarihi. 03.03.2011.

Sezeryerlikaya.www.bolugoyruk.bel.tr. Erişim Tarihi. 02.03.2011.

www.naturaturk.com/img/urun/ugut.jpg. Erişim Tarihi. 03.03.2011 .

tr.wikipedia.org/wiki/Keş. Erişim Tarihi. 03.03.2011.

Kaynak Kişi:

Ayten Aksoy, Göynük Kadınlarını Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği.

gunluk.annemutfakta.tv/.../2010/02/kes_1.jpg. Erişim Tarihi.03.03.2011

Geleneksel Göynük Mutfağından Yemek Tarifleri

→
F.1-2
Geleneksel
Göynük
yemekleri.

←

F.3
Cevizli
Keşli Erişte.

HAMUR İŞİ-MAKARNA, BÖREK VE TATLILAR

CEVİZLİ KEŞLİ ERİŞTE

Malzemeler

- 1 çorba kâsesi erişte
- 4 çorba kaşığı ceviz
- 4 çorba kaşığı rendelenmiş keş
- 2 çorba kaşığı tereyağı
- 2 çorba kaşığı çiçek yağı
- Tuz
- Su

Yapılışı: Tenceremize su koyup kaynatıyoruz. Kaynayan suya tuz ve yağ ilave ediyoruz. Erişteleri suya bırakıyoruz. Diğer tarafta keşi rendeliyoruz, cevizleri iri parçalar halinde kırıyoruz. Pişen erişteleri süzüyoruz. Servis tabağına önce keş ve ceviz karışımını sonrada erişteleri kat kat düşüyoruz. Bu işlemi erişte ve karışımımız bitene kadar tekrarlıyoruz. Tavanın içine tereyağı ve çiçek yağı koyuyoruz. Üzerine cevizli keşi ilave edip kızartıyoruz. Eriştenin üzerine bu karışımı döküp servise hazır hale getiriyoruz.

Keş: Yöremizde bilinen yoğurdun yağının alınarak tuzla kurutulması yoluyla elde edilen bir üründür. Özellikle mantı ve makarnada kullanılır. Kızartılarak yenilebildiği gibi tarhana çorbasına katılarak da yenilebilir.

Kaynak Kişi: Sabahat Yerlikaya.

→

F.4

Su Böreği.

SU BÖREĞİ

Malzemeler

3 yumurta
200 gr peynir
200 gr tereyağı
Aldığı kadar un
1 demet maydanoz
1 çay bardağı su
Tuz

Yapılışı: Hamur, yumurta tuz ve su katılarak biraz sert bir şekilde yoğrulur. Elde edilen hamurdan 4 tane küçük yumak, 2 tane büyük yumak hazırlanır. 2 küçük yumak çok ince açılarak serilir.

Ayrı bir yerde tencereye su ve tuz konularak kaynatılır. Büyük yumaklar açılarak kareler halinde kesilir. Kaynayan suya atılarak pişirilir. Pişirilen hamurlar soğuk suya atılır. Daha sonra süzgecin tersine konularak suları süzdürülür.

4 yumaktan ikisi tepsinin altına serilir. Üzerine de pişmiş hamurlar aralarına peynir ve maydanoz karışımıyla yerleştirilir. Aralarına yağ gezdirilir. Kalan iki yumak açılarak hamurların üzerine kapatılır. Ocakta çevirerek pişirilir. Alt tarafı pişen börek yaslaç denilen bir tahtayla ters çevrilir ve diğer tarafı da pişirilir. Su böreği Göynük'ün iftar ve düşün yemeklerinin vazgeçilmezidir. Normal su böreğinden biraz daha ince olması ve özel bir peynir kullanılması Göynük'e has bir özelliktir.

Kaynak Kişi: Safiye Demiröz.

F.5
Kabaklı
Yufka Tatlısı.

KABAKLI YUFKA TATLISI

Malzemeler

- 5 adet yufka
- 3 büyük dilim kabak
- Dövülmüş ceviz
- Sıvı yağ
- Süt
- Tereyağı
- Toz şeker

Şurup

- 4 bardak su
- 4 bardak şeker

Yapılışı: Tepsi tereyağı ile iyice yağlanır ve bir yufka 2'ye bölünür. Yufkanın üzerine daha önce hazırladığımız iç yani kabak rendesi, ceviz ve toz şeker serpilir. Harcı koymadan önce yufkaya süt ve yağ iyice yedirilir. Daha sonra iç malzemesi dökülür ve fırına verilir. Piştikten sonra bir kapta kızdırılan tereyağı tepsinin her tarafına şurubu ile birlikte ilave edilir ve servise sunulur.

Kaynak Kişi: Sabahat Yerlikaya.

→

F.6

Baklava.

OKLAVA TATLISI-BAKLAVA

Malzemeler

- 3 çorba kaşığı erimiş tereyağı
- 3 yumurta
- 1 çay bardağı sıvıyağ
- 1,5 su bardağı süt (oda sıcaklığında)
- 1 paket kabartma tozu
- 1 paket karbonat
- 1 tatlı kaşığı sirke
- 1 çimdik tuz
- Aldığı kadar un

Yapılışı: Unu derince bir kaba alıp ortası havuz gibi açılır. Hamuruna ilave edilecek malzemeleri katıp unu yedire yedire özleştirmeye başlanır. Kulak memesi kıvamında bir hamur yoğrulur. Yumurta büyüklüğünde bezelere ayrılıp üzeri bir bezle örtülür. Hamur yarım saat kadar dinlendirilir. Dinlendirilen hamurlar un ve nişasta karışımı ile olabildiğince ince açılır. Açılan yufkanın yarısına cevizli iç harçtan bolca koyulur. Yufkanın harçsız kısmı üzerine katlanır. Hamur oklavaya çok sıkı olmayacak şekilde sarılıp oklava üzerinde büzdürülür. Büzdürülen yufkalardan oklava çekilip, iç harçlı hamuru yağlanmış bir tepsiye içten dışa halkalar şeklinde dizilir. 4-5 çorba kaşığı tereyağı yanmadan kızdırılıp üzerinde biriken köpükleri alınır. Sinideki tatlının her yerine gelecek şekilde üzerinde gezdirilip, tatlı bıçakla servise gelecek dilimler halinde kesilir. Tatlı, 200

derece fırında nar gibi oluncaya kadar pişirilir. Şerbeti hazırlanıp soğumaya bırakılır. Fırından alınan tatlı ılıdıktan sonra soğuk şerbet tatlıının her yerine gelecek şekilde yedirilir. Şerbetini çekip demlenen tatlı servise hazır hale gelir.

Bayram sofraları için, bayram baklavası gibi ikinci bir tatlı olarak hazırlandığı da olur. Ayrıca Ramazan aylarında da yapılır ve düğün evlerinde verilen yemekler için birkaç gün öncesinden komşu kadınlarca hazırlanıp fırınlanmış halde düğün evlerine beraberinde şerbetini hazırlayacak kadar toz şekerle birlikte götürülmesi bir çeşit âdete dönüşmüştür. Bu tip tatlıların çıtırdaması için hamurunun malzemesine çok az sirke katılmaktadır.

Kaynak Kişi: Sabahat Yerlikaya.

→

F.7

Un Helvası.

UN HELVASI

Malzemeler

2 su bardağı un
Yarım paket margarin (125 gr)
1 su bardağı süt
1 su bardağı su
1,5 su bardağı toz şeker
Tarçın

Yapılışı: Öncelikle su, süt ve toz şeker bir kaptaki şeker eriyene kadar karıştırılır. Başka bir tencereye margarin konur, eriyince elenmiş un eklenir. Orta ateşli ocakta un ve yağ pembe renk alana kadar sürekli karıştırılır (yaklaşık 15 dakika). Ocak söndükten sonra un ve yağ bir kaç dakika daha kavrulur. Hafif ılımış unlu yağa önceden hazırlanan su, süt ve şeker karışımı eklenir. Ocak yeniden yakılır, orta ateşte yine sürekli karıştırılır. Helva tencereye yapışmayacak hal alınca pişmiş demektir. Ocaktan alınan helvanın tencere ile kapağının arasına kağıt havlu konur. Pilav gibi 20 dakika demlendirilir. Demlendikten sonra kaşıkla, servis tabağına konur, üzerine tarçın serpilir. İstenirse un helvasına çam fıstığı ya da badem içi de konabilir.

Kaynak Kişi: Sibel Alcan.

←

F.8
Höşmerim.

HÖŞMERİM

Malzemeler

- 1 kg keçi peyniri veya keçi loru
- 1 adet yumurta
- 4 yemek kaşığı un
- 2 yemek kaşığı tereyağı

Şerbeti için;

- 1,5 kg toz şeker
- 1,5 kg su

Yapılışı: Keçi peyniri, un ve yumurta tavada iyice karıştırılır. Kısık ateşte tahta kaşık yardımıyla yaklaşık 1 saat pembeleşinceye kadar sürekli ezerek ve karıştırılarak tarhana şeklini alana kadar kavrulur. Şerbeti katılır ve yaklaşık 10 dakika kaynatılır. Kâselere koyulup soğuk servis yapılır.

Kaynak Kişi: Ayten Aksoy.

→

F.9

Uğut malzemesi ve servise hazır görünümü.

UĞUT

Göynük'ün geleneksel ve çok özel bir tadıdır. Buğday ıslatılıp çimlendirilir, daha sonra ince bir şekilde çekilerek kazanda pişirilir. Pişirme esnasında içerisine sadece un ve su ilave edilir. Bir kişi tarafından karıştırılır. Kıvamına göre pişirme süresi 24 saat sürebilir. Bu süre içerisinde sürekli odun ateşinde kaynamasına ve karıştırılmasına dikkat edilir. İçerisine şeker konulmadan yapılan, çok zahmetli fakat tadına doyum olmayan bir tatlıdır.

←

F.10
Tas Kebabi
açılmamış
görünümü.

ET YEMEKLERİ

TAS KEBABI

Malzemeler

- 2 kg orta yağlı kuşbaşı dana eti
- 1 kase arpacık soğan
- 1 baş sarımsak
- 1 talı kaşığı karabiber
- 1 tatlı kaşığı kimyon
- Yarım tatlı kaşığı yeni bahar
- 1 tatlı kaşığı tuz

Yapılışı: Kuşbaşı etin içine, soğan, sarımsak bütün olarak ilave edilir. Baharatları ve tuzu katılıp etle harmanlanır. 1 gece dolapta bekletilir. Yöremize özel olan bakır tase dinlenmiş et sıkıştırılarak konulur. Geniş bakır bir tepsiye tas ters olarak kapatılıp orta ateşli ocağa konulur. Önce 2 bardak su yavaş yavaş ilave edilir. Yarım saat sonra 2 bardak su daha ilave edilir. Et piştikten sonra 1 kg pirinç tepsinin kenarına sızan suya salınır. Tepsi ocağın üzerinde çevrilerek pişirilir. Üzerine 100 gr kızdırılmış tereyağı dökülür. Pilav dinlendirilir. Et tası alınarak tepsiyle servis yapılır. Uzun sürede pişen bu yemeği hazırlamak için çok sabırlı olmak gerekir.

Kaynak Kişi: Safiye Demiröz.

→
F.11
Güveç.

ÇOBAN KAVURMA

Malzemeler

- 1/2 kg kuzu eti
- 250 gr domates
- 100 gr yeşil biber
- 1 kaşık margarin
- Tuz ve kekik

Yapılışı: Küçük parçalar halinde doğranan et, kavrulur. Domatesler doğranarak ilave edilir tekrar kavrulur. Daha sonra doğranan biberler etin üzerine konur. Biraz daha kavrulduktan sonra üzerine kekik serpilir ve servis yapılır.

Kaynak Kişi: Nihal Kazan.

←

F.12-13
Etlı yaprak sarma, üzerı salça olarak pişirilmiş görünüşü.

ETLİ YAPRAK SARMASI

Malzemeler

- 1 kg orta yağlı dana kıyma
- 3 baş soğan
- 1 su bardağı pirinç
- 1 bağ maydanoz
- 1 bağ dereotu
- 1 tatlı kaşığı karabiber
- 1 tatlı kaşığı kırmızıbiber
- 1 talı kaşığı pul biber
- 1 çay kaşığı kimyon
- 2 yemek kaşığı salça
- Yarım çay bardağı sıvı yağ
- 1 kg asma yaprağı

Yapılışı: Bütün malzemeler karıştırılarak iç hazırlanır. İnce ince sarılan dolmalar kısık ateşte pişirilir.

Etlı dolmanın Göynük'e has özelliğı çok küçük sarılmasıdır.

Kaynak Kişi: İlknur Ölmez.

→
F.14
Düğün
Çorbası.

ÇORBALAR

DÜĞÜN ÇORBASI

Malzemeler

- 1 çay bardağı pirinç
- 1 yumurta
- 3 yemek kaşığı yoğurt
- 2 yemek kaşığı un
- Tereyağı
- Kırmızı biber
- Nane
- Maydanoz

Yapılışı: 1 çay bardağı pirinç 15-20 dakika haşlanır. Ayrı bir yerde yumurta, un ve yoğurt çırpılır. Kaynayan suya hafif ateşte karıştırılarak pişirilir. Üzerine tereyağı, kırmızı biber gezdirilir. Maydanoz ve arzuya göre nane ile süslenerek servis yapılır.

Düğün Çorbası, Göynük'ün özellikle iftar ve düğünlerinde vazgeçilmez yemeklerinin başında gelir.

Kaynak Kişi: Ayten Aksoy.

F.15
Tarhana
Çorbası.

TARHANA ÇORBASI

Tarhananın Hazırlanışı

Göynük hanımlarının evlerinde kendi el emekleri ile yaz aylarında yaptıkları ve tadına doyum olmayan, sofralardan da hiç eksik edilmeyen bir çorbadır. Hanımlar bu çorbayı yaparken bol yoğurt, un ve tuz ile yoğurdıkları hamuru yaklaşık bir hafta kadar bekletip iyice ekşimesini (halk arasında kapmasını) sağlarlar. Kapan hamur güneşin güzel olduğu bir günde bahçe ya da iyi güneş alan bir alanda temiz çarşaflar üzerine serilerek kurutulur. Kuruyan hamur daha sonra komşuların yardımı ile birlikte birkaç saat içinde elde uğularak (ufalanarak) irmikten biraz daha iri olmak şartı ile kalburdan geçirilir ve daha sonra yine güneşte kurumaya bekletilir. Bu çorba kızılık tarhana, domates soslu tarhana vs. şeklinde hazırlanışı esnasında yeni tatlar eklenerek çeşitlendirilebilmektedir.

Tarhana Çorbası

1 adet soğan • ½ yemek kaşığı tereyağı • 4 su bardağı su
5 yemek kaşığı tarhana • 5 diş sarımsak • Tuz

Yapılışı: Soğanı ince doğrayın. Bir tencerede yağı eritip soğanları pembeleştirinceye kadar kavurun. 4 su bardağı soğuk suda tarhanayı ezip tuzla birlikte ilave edin. Devamlı karıştırarak pişirin. Sarımsakları havanda dövün. Çorbayı ateşten indirmeden önce sarımsağı ekleyip bir iki taşım kaynatın. Sıcak olarak servis yapabilirsiniz.

Kaynak Kişi: Safiye Demiröz.

→
F.16
Piyaz.

ZEYTİNYAĞLI YEMEKLER

PİYAZ

Malzemeler

Kuru Fasulye
Sirke
Soğan
Maydanoz

Sos İçin

Tuz
Beyaz biber
Sirke
Zeytinyağı

Süslemek İçin

Domates
Haşlanmış yumurta

Yapılışı: 1 gün önceden ıslatılmış fasulyelerin üzerlerine, birkaç parmak aşacak kadar soğuk su koyup, harlı ateşte bir taşım kaynatılır. Ağır ateşte yumuşayınca kadar pişirilir. Pişme suyunda ılınmaya bırakılır. Süzdürüp çukur bir kaba alınır. Bir bardak sirke ilave edilip üzeri bir kapakla kapatılır. Fasulyeler yaklaşık 2 saat sirke içinde dinlenmeye bırakılır.

Sosu için tuz, biber ve sirke çukur bir kaptay iyice karıştırılır. Sürekli çırpılarak zeytinyağı yedirilir. 2 saatin sonunda fasulyelerin sirkeleri süzülür. Piyazlık kesilmiş soğan ve iri kıyılmış maydanoz ile sirkeli salata sosu ilave edilip iyice karıştırılır. Piyaz bir servis kabına aktarılıp domates, haşlanmış yumurta dilimleri ve siyah zeytin ile süslenip servis yapılır.

Kaynak Kişi: Ayten Aksoy.

GÖYNÜK EL
SANATLARININ
GELİŞTİRİLMESİ
VE ÜRETİME
KAZANDIRILMASI
ÇALIŞTAYI
BİLDİRİLER

El Sanatlarında Kalite ve Pazarlama Sorunları

■ Doç. Dr. Feriha Akpınarlı

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Türk kültürünün zenginliği ve çeşitliliği ulusumuzun yaşadığı coğrafyalardan ve büyük tarihsel olaylardan etkilenmiştir. Kültürümüzün temel unsuru halk kültürü ise “toplumların dış etkenlerden uzak kalarak güçleri ve imkânları ölçüsünde çevre şartlarından ve kaynaklardan yararlanmak suretiyle ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya koydukları maddî manevî eserlerin bütünüdür” (Kazmaz, 2001: 163). Halk kültürü ürünleri yaşadıkları yörenin özelliklerini yansıtmakta ve ürünlerin biçimlenmesinde tarihî ve kültürel mirasın önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu ürünler halk arasında mayalanmış, halkın kültür yapısını yansıtan yaşadığı toplumun dokusudur. Geleneksel maddî kültür ürünlerimiz halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli bir rol oynar.

Halk kültürünün önemli bir kısmını oluşturan el sanatı ürünleri; insanların buldukları uygarlık seviyelerine göre ya da buldukları toplumların örf, adet inanışlarına ve yaşama şartlarına uygun olarak yani kültürlerine göre şekillenip çeşitlenmiştir. Bu bağlamda ulusal, yöresel, giyim kuşam ve diğer el sanatı ürünleri ortaya çıkmıştır.

El sanatları, bireylerin bilgi ve becerisine dayanan, özellikle doğal hammaddelerin kullanıldığı elle veya basit araçlarla yapılabilen, toplumun kültürünü, gelenek, görenek özelliklerini taşıyan, ayrıca üretimini yapan bireylerin duygu, düşünce ve becerisini yansıtan, gelir getirici üretime yönelik ürünlerdir. Maddî kültür varlıklarımız arasında yer alan el sanatları; Türk Folklorunu karakter-

rize edebilmesi, geçmişinin çok eskilere dayanması, çeşitliliği ve sanat değeri taşıması açısından dünya el sanatları içinde seçkin bir yere sahiptir. Aynı zamanda el sanatları bir ulusun kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleridir (Onuk, Akpınarlı, Ortaç, Alp,1998).

Türk el sanatları geleneğini ve kültürünü bu sanatın yakın ilişkide bulunduğu diğer kültürlerden kolayca ayırmak mümkündür. Çünkü Türk süslemesi sade, ruha ve aynı zamanda mantığa hitaben, eşyanın kendisi değil ona hakim olan tabiat kanunlarını kullanmaktadır. Türk süslemesi uygulandığı alanın, bütünlüğünü bozmadan o esere ayrı bir ahenk ve güzellik katar. En basit gibi görünen bir motifin ardında binlerce yıllık bir kültür oluşumunun gelenekleri, efsaneleri ve inançları bulunmasına rağmen bu basit motif Türk kültürünün potasında erimiş ve yeni bir anlatım ve ifade zenginliği kazanmıştır (Onuk 1998).

Göçebe toplumlarının bir parçası olan, özellikle yün ve pamuk elyafının kullanıldığı dokumacılık, işlemecilik, keçe vb. el sanatları kültürü, Orta Asya'dan göç eden Oğuz boyları tarafından Anadolu'ya getirilmiştir. Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde kendilerinden yüzyıllarca önce bu topraklara yerleşen atalarının temelini atmış olduğu el sanatını, aynı topraklarda yaşayan çeşitli medeniyetlerin kültürleriyle zenginleştirerek ileri düzeye getirmiştir. Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgede ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilen el sanatları geleneği Selçuklularla Anadolu'ya gelmiş, gelişimini günümüze kadar sürdürmüş ve sürdürmektedir. Anadolu'nun her bölgesinde en güzel el sanatları örneklerini görmekteyiz. Her yörenin dokuma yaygıları, çuvalları, heybeleri, keçeleri, işlemeleri kendilerine özgün renk ve motifle dokunmuştur. Bu ürünlerin çoğu günümüze kadar bozulmadan gelmiştir. Günümüzde el sanatları ürünleri birçok sorunlarla karşılaşmıştır.

- 1- Toplumsal değişimler,
- 2- Teknolojik gelişmeler,
- 3- Pazarlama,
- 4- Markalaşma,
- 5- Eğitim,
- 6- Tanıtım vb. sorunlar doğrultusunda geleneksel el sanatları yok olmaya ve yozlaşmaya başlamıştır.

Bu sorunların ortadan kaldırılması için, özel ve kamu kurum, kuruluşlarının konuyu ele alarak devlet desteğiyle çözüme ulaştırmaları gerekmektedir. Özellikle üniversiteler ve sivil toplum örgütlerine düşen görev çok fazladır. Bu konuda yapılacak önerileri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Geçmişte yapılan günümüzde yapılmayan veya devam eden el sanatlarını belgelemek,
- 2- El sanatlarını değişik boyutlarıyla saptayarak tanımak, tanıtmak, günümüz koşullarında çağdaş tasarımlarla yeniden üretimini sağlayarak canlandırmak,
- 3- Pazarlama imkânları sağlamak,
- 4- El sanatları merkezleri kurularak kamu ve özel kurumlarca yapılan el sanatlarının kontrol edilerek yozlaşmasını önlemek,
- 5- El sanatları ile ilgili kataloglar hazırlayarak, yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerde tanıtmak,
- 6- El sanatları konusunda kitle iletişim araçlarında, konuların uzmanları tarafından belgeseller hazırlamak,
- 7- Çeşitli kurumların bünyesinde üretilen el sanatları ürünlerinin tek kurumdan kontrol edilerek yozlaşma ve kalite denetiminin yapılması,
- 8- Her bölgede el sanatlarını araştırma, tanıma, tanıtmak, üretim ve pazarlama ile ilgili projeler hazırlamak ve uygulamak.

Kültürümüzün en önemli unsurları olan ve kültürel kimliğimizi yansıtan el sanatlarımızın çağa uyum sağlaması, gelişmesi için standartlarının iyi saptanması gerekmektedir. Bu nedenle kaliteli mal üretilmeli ve toplam kalite yöntemi uygulanmalıdır.

Kalite, bir ürünün veya hizmetin belirlenen veya olabilecek ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan, özelliklerinin toplamıdır. Kalite, kullanma amacına uygunluk derecesidir. Belirlenen şartlar yani standartlar sağlanmadığında uygunsuzluk meydana gelmektedir (Akpınarlı, 2008).

Kalite terimi piyasada ve halk arasında kullanıldığı gibi pahalılığı ifade etmek için kullanılmamalıdır. Çünkü bir mal veya hizmet üreten bir firma, kuruluş pazar olarak hedeflediği toplumun kullanım amaç ve istekleri ile alım güçlerini göz önünde bulundurarak kendi kalite anlayışını ürünlerine yansıtmaktadır. Bura-

da pazarın belirlediği şartlar ve bunun sonucunda oluşan standartlar ile maliyet sınırlamaları çerçevesinde en iyi hizmet ve mal üretilmeye çalışılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında önemli olan, hedeflenen kaliteye ulaşmak ve bu kalite standartlarının sürekliliğini sağlamaktır. Yani belirlenen kalitenin bütün üretilen mallarda aynı olmasını temin etmek, ürün veya hizmet üreten kuruluşun kalite anlayışını belirleyen en önemli faktördür.

Anadolu'da asıl işi çiftçilik olan, hayatını çiftçilikle kazanan kırsal kesimdeki nüfus, boş zamanları ve yöresindeki hammaddele ri değerlendirmek, gelir kaynağı oluşturmak, ihtiyaçlarını gidermek ve çeyiz amacıyla el sanatları ürünleri yapmaktadırlar. Günümüzde özellikle kış aylarında kadın bireyler tarafından yapılan el sanatları kültür değerlerini yansıtmaları açısından da önemlidir. El sanatları ürünlerinde kullanılan motifler ve renkler; dokuyan insanların sevinçlerini, hüznelerini, yaşadıkları tüm güzellikleri yani duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Teknolojinin hızla gelişimini sürdürdüğü çağımızda insan unsurunu azaltan üretimlerde aynı özellikteki ürünlerin çok sayıda üretilmesi üreticilerin duygu, düşünce vb. yansıtmaları söz konusu olmamaktadır. El sanatlarının özgün olması, insanların duygu ve düşüncesini yansıtmalarından dolayı tüketiciler bu ürünlerde kendilerinden özellikler bulmakta, böylece söz konusu ürünler sadece ihtiyaç karşılayan unsur olmanın ötesinde müşterinin zevk almasını da sağlamaktadır.

El sanatları üretiminde; hatasız, düşük maliyetle, özgün üretimler yapmak ve kalitede en önemli unsur olan müşteriye memnun etmek için çaba gösterilmelidir. Geleneksel el sanatlarımızda kalite unsurları içinde en önemli özellik özgünlüğün bozulmamasıdır. Ancak toplumda yaşayan bireylerin geleneksel özellikleri yani kültürel unsurları bilmesi gerekmektedir. Çünkü ülkemizin özelliklerini yansıtan özgün ürünlerin pazar payı daha belirgin ve rekabeti daha kolay olacaktır. Kültürel yapının yeni kuşaklara tanıtılmaması veya halkın bilinçlendirilmemesi sonucunda geleneksel özelliklerin bozulması, buna paralel olarak da o toplumun kültürel unsurlarının yozlaşmasına neden olarak pazarlama sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde birçok işletmede AR-GE birimleri kurulmakta veya toplam kalite danışmanlık hizmeti veren şirketler bulunmaktadır.

Örgütlenmiş olan el sanatları vakıfları, kamu kuruluşları AR-GE birimlerini oluşturabilir veya hizmet satın alabilir. Bu durumda üretilen el sanatlarının kültürel kimliğimizi oluşturan özelliklerini yansıtan standartlar geliştirilmiş olur. Üretim yapan ustalarımız kendi evinde çalışmış olsa da kuruluşlardan desen, hammadde, terbiye işlemleri konularında destek alarak rekabet sağlayacak geniş pazarlara ulaşabilir. Tezgahtan çıkan bir halı, kilim ham durumdadır. Halkımız bunu böyle kullanır veya ucuza satmaktadır. Yıkama, alazlama, hav düzeltme, ütüleme işlemleri olan terbiye işlemlerinden geçtiğinde görünümü çok güzel olduğundan pahalı satılmaktadır. El sanatlarımız üretilirken kültürel özellikleri bozulmadan üretilmeli ve teknolojik gelişmelerden yararlanılarak görünümünde (yıkama, alazlama, hav düzeltme, ütüleme vb.), kullanımında (kir- leke tutmazlık vb. apre işlemleri), saklanması (güve yemelik vb.) özellikler kazandırılmalıdır.

El sanatlarında kalitenin vurgulanması için **KALİTE ÖZELLİKLERİ ve STANDART GELİŞTİRME** analizini şöyle sıralayabiliriz;

1- ARAÇ ÖZELLİĞİ

- 1.1. Çeşitli amaçlı tezgâh özelliği
- 1.2. Yardımcı araç özelliği

2- GEREÇ ÖZELLİĞİ (İPLİK VB.)

- 2.1. Atkı ipliği
  - 2.1.1. El eğirmesi yün ipliği
  - 2.1.2. Fabrikasyon yün ipliği
- 2.2. Çözümlü ipliği
  - 2.2.1. El eğirmesi yün ipliği
  - 2.2.2. Fabrikasyon yün ipliği
  - 2.2.3. Fabrikasyon pamuk ipliği
    - İplikte incelik özelliği
    - İplikte büküm özelliği
    - İplikte haslık özelliği

3- MOTİF ÖZELLİĞİ

- 3.1. Yöreye özgü motifler
- 3.2. Geleneksel motifler
- 3.3. Çağdaş yeni çizimler

4- RENK ÖZELLİĞİ

- 4.1. Yöreye özgü renkler

- 4.2. Günün modası renkleri
- 4.3. İsteğe göre renkleri
- 4.4. Doğal boyalarla renklendirme
- 4.5. Sentetik boyalarla renklendirme

5- TEKNİK ÖZELLİKLER

- 5.1. Kullanım alanı ve desene uygun el sanatları tekniğinin seçilmesi

6- İŞÇİLİK

- 6.1. Yeni öğrenen kişilerce yapılan el sanatları
- 6.2. Usta kişilerce yapılan el sanatları

7- TERBİYE ÖZELLİĞİ

- 7.1. Yıkama
- 7.2. Alazlama v.b. özellikler kazandırma

8- PAZARLAMA

9- SAKLAMA

Bu özelliklerin yapılacak ürünün özelliklerine göre detaylandırılarak hazırlanması el sanatlarında standartları ortaya konulmaktadır. Kaliteli el sanatları ürünleri üretmek için yukarıda belirtilen özelliklere dayalı geliştirilen standartlar doğrultusunda kalite kontrolünün yapılması gerekir. Yani araç, gereç, renk, motif, teknik, işçilik vb. aşamaların uzmanlarca kalite kontrolü gerekmektedir. Geleneksel özelliklerle üretilen bir yöreye özgün olan el sanatlarında motif ve renk özelliğinin değişmemesi gerekir. Çünkü el sanatlarındaki motifler, renkler, bir boyun, bir ailenin kimliğini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak; el sanatlarının doğuşu, gelişimi, sosyo-kültürel eğitim ve ekonomik ilişkileri ve bugünkü durumu, sorunları ele alınmalıdır. El sanatlarımız geleneksel olarak bireylerin ihtiyaçları, çeyiz geleneği olarak doğmuş ve ev sanatı, çarşı sanatı, küçük sanayi olarak gelişimini devam ettirmiştir. Sosyal-kültürel içeriğindeki iletişim döneminin özelliklerini yansıtan, değerli hediyeelik eşya, bireylerin mesleklerini, yörelerini yansıtmaya vb. özelliklerini vurgulamıştır. El sanatları eğitimi ise aileden başlayan kuşaktan kuşağa devam ederek eğitim kurumları ile örgütlenmeye başlamıştır. Günümüzde örgün ve yaygın eğitim yapan birçok kurumumuz bünyesinde el sanatlarıyla ilgili konularda eğitim devam etmekte ve yeni bölümler kurulmaktadır. ■

Kaynaklar

- Akpınarlı, H. Feriha (2008): **Kalite Kontrol Ders Notları**, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Akpınarlı, H. Feriha (1997): "Karakeçili Türkmen Kilimleri ile Eşme Kilimlerinin Ortak Özellikleri", **III. Uluslararası Eşme Kültür ve Sanat Festivali**.
- Kazmaz, Süleyman (2001): "Atatürk Düşüncesinde Halk Kültürü", **I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Onuk, Taciser (1998): **Osmanlı Çadır Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Onuk, Taciser - F. Akpınarlı- H. S. Ortaç- Ö. Alp (1998): **İçel El Sanatları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Onuk Taciser - H. Feriha Akpınarlı (2004): **Şanlıurfa Karakeçili Kilimleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara.

El Sanatları Sergi ve Satış Merkezlerinin Kurulması

■ Doç. Aysen Soysaldı

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı

Dünyada El Sanatlarına Bakış

Konumuzu oluşturan el sanatları, dünyada önceleri ulusal kültürün “maddî” boyutu olarak algılanır ve halk ekonomisinin bir parçası olarak görülürken, günümüzde kültürel mirasın dünyaya en kolay sunulabilen “görsel” ürünleri olarak değerlendirilmekte ve kurumlaşmalar buna göre gerçekleştirilmektedir. Hatta kimi ülkelerde el sanatları bir bakanlığın adında bile yer alabilmektedir. Örneğin Fransa’da Ministère de l’Economie et de l’Artisanat (Ekonomi ve El Sanatları Bakanlığı), Tunus’da; Tunuseli’de Ministère du Tourisme et de l’Artisanat (Turizm ve El Sanatları Bakanlığı) bulunmaktadır (Öcal, 2002).

Halkbilime dair akademik ve idarî kurumlaşmalarını XIX. yüzyılda gerçekleştiren Kuzey Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde, halk kültürü müzeciliği, halk hayatı araştırmaları ve uygulamalı halkbilimi çalışmaları, el sanatları yaklaşımlarını “küreselleşme”, “müzeleme” ve “kültür turizmi” bağlamlarında geliştirdi (Dorson, 1972).

Türkiye’de Kurumlar ve El Sanatları Pazarlaması

Türkiye’de resmî kurumlarda el sanatlarının pazarlanması düşüncesi oldukça yenidir. Kültür ve Turizm Bakanlıklarındaki Döner Sermaye İşletmeleri, el sanatlarını satış mağazaları ile halka arz eden resmî kurumlaşmalardır. Bu kurumlaşmaların ortaya çıkışı 1970’lere, aktif hale gelişleri 1980’lerin sonlarına rastlar. 30 yıllık bir tecrübe olmasına rağmen yaygın ve kaliteli bir üretimi yönlendirme ve satış ağına sahip değildiler.

El sanatlarının müzelenildiği resmî kurumlar, Kültür Bakanlığı'na bağlı **"Etnografya Müzeleri"**dir. Bunun dışında, il özel idarelerine bağlı kültür evleri, araştırma kurumlarının ve üniversitelerin müzeleri ve halk kültürü severlerin "hobi" bağlamında "şark köşesi" ve kültür turizmcilerinin "ticarî" müzeciliği de bu çerçevede ele alınabilir.

Millî kültür mirasımızın dünyaya sunulmasında **araştırma fonlarına sahip, bilimsel arşivleme birimi, ziyaretçilerin bire bir uygulama yapabildiği tıpkı üretim atölyeleri, sunu ve satış reyonları** gibi özelliklere sahip çağdaş müzeciliğin önemi Türkiye'de henüz kavranamamıştır.

Kültür turizmi ve el sanatlarının pazarlanmasında, turizm merkezlerinde kendiliğinden ortaya çıkan **özel sektör girişimleri** önemli bir üretim ve pazarlama alanıdır. Ancak oldukça kontrolsüz yapılan üretimler Türk el sanatlarının kalite ve geleneğine zarar verebilmektedir. Bu alanda uzun vadede sürdürülebilirlik ilkesinden hareketle devlet teşviki ve kontrolü olmazsa olmaz öneme sahiptir.

Kültürel etkileşim ortamları oluşturmak turizm şirketlerinin önem verdiği konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda iki kurum önerilebilir.

- 1- "Uygulamalı halkbilim müzeleri içinde el sanatlarının pazarlanması (Oğuz, 2002: 5-10)". Bu oldukça iyi bir öneri olabilir. İleri ülkelerde bunun güzel örnekleri vardır.
- 2- "El sanatları (üretim, sunum ve satış) merkezleri (Barışta, 1994)" de kurulabilir. Bu merkezlerin de dünyada birçok örneği olduğu gibi Kastamonu il merkezinde de örneği vardır.

Uygulamalı Halkbilim Müzeleri ve El Sanatlarının Pazarlanması

Ülkemizde daha çok "açık hava müzeciliği" olarak tanımlanan "Uygulamalı Halk Kültürü Müzeciliği" kurulmalıdır. "Uygulamalı Halk Kültürü Müzeleri", konuyu ulusal kültür mirasının dünyaya sunulması, kültür turizminin müze ayağı yaklaşımıyla planlanmalı ve işletilmelidir. Millî kültür mirasımızın gerçek unsurlarının canlı performanslarla yaşatılması, tanıtılması, sunulması ve el sanatlarının bu ortamlarda pazarlanması kültür turizmini cazip hale getirdiği gibi verimliliği de artıracaktır.

El sanatları bu yaklaşım çerçevesinde yorumlanarak, yeniden tasarlanmalı, uygulamalı müzelerde doğal ortamlar yaratılarak üretilmeli ve pazarlanmalıdır. Bu bağlamda turizm merkezlerinde, üniversitelerin “Türk Halkbilimi ve El Sanatları Bölümleri” ile entegre biçimde açılması gereken “Uygulamalı Halkbilim Müzeleri”nde el sanatlarının derleme, sergileme, bakım-onarım ve yeniden yorumlayarak ticari üretimi yapılmalıdır.

Bu sayede müzelerin el sanatlarına ilgi gösteren ve meraklılarını profesyonelleştiren işlevsel bir okul niteliği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Böylece Türkiye’deki dar gelirliilere ek iş ve mesleksizlere meslek edindirilecektir.

El sanatları ürünleri turizme sunulurken seçici bir planlama yapmanın ve binlerce ürün sunumu yerine iyi tasarlanmış sınırlı sayıda ürün sunmanın kaliteyi korumada kolaylık sağlayacağı verimli ve sürdürülebilir olacağı unutulmamalıdır. Ticarileşen ürünlerde kısa yoldan kâr sağlama hesapları ürünlerin yozlaşmasına sebep olmaktadır. Her bakımdan üretimin kalitesini düşüren bu durum el sanatlarının sürdürülebilirliğini ve geleceğini tehdit etmektedir. Örneğin 1980’lerde ticarileşme ile başlayan halı, kilim vb. ürünlerdeki malzeme, boya, teknik ve desen yozlaşmaları dünyadaki pazar payımızın kaybına neden olmuştur.

“Uygulamalı Halk Kültürü Müzeleri”nde el sanatları satış ve sunum ortamları millî sanat ve estetik kavramını vurgulayıcı ve kültürel miras ifadesine uygun olmalıdır. Örneğin bu müzeler geleneksel mimari örneği han veya kervansaray gibi yapılarda konuşlandırılabilir. Geleneksel sanat sergilerinin yer aldığı salonlarda, geleneksel el sanatları ustalarının atölyelerdeki canlı performansları ve hatta Türk müziği yayını eşliğinde satış yapılabilecek ortamlar oluşturulmalıdır.

Uygulamalı Halk Kültürü Müzesi’ne Örnek; ABD’nde Henry Fort Tarafından 1929’da kurulan “Greenfield Village” uygulamalı halk kültürü müzelerine en iyi örneklerden biridir (Soysaldı, 2004: 141-146).

Bu müze köy içinde; Amerika’nın 300 yıllık yaşam biçimi, hasat festivalleri, şükran günü, Noel ve Christmas kutlamaları yapılmaktadır. Örneğin; sonbaharda düzenlenen Antika araba festivalinde ziyaretçiler o dönemin kıyafetlerini giyen katılımcılarla bire-

bir iletişim kurabilmekte, fotoğraf çektirebilmekte ve o dönemin araçlarını kullanarak nostalji yaşayabilmektedir. Yani buradaki faaliyetlere ziyaretçiler de katılabilmektedir.

Yine bu müze içinde yaşayan zanaat atölyeleri hem üretim yapan hem pazarlayan birimlerdir. Bu atölyelerde 100 yıl öncesinin üretim ortamında dokuma, örme, seramik, yapma çiçek ve şapka, ahşap, matbaa, üfleme cam, ipek çekme vb. zanaatlar icra edilmektedir. Ziyaretçiler bu atölyelerde zaman geçirebilmekte, uygulamalar yapabilmekte ve beğendiği ürünü satın alabilmektedir.

Türkiye bu müzeleri oluşturabilecek zengin bir potansiyele sahiptir. Özellikle Göynük bozulmamış sivil ve dinî mimarisiyle zaten bir müze kasaba durumundadır. Göynük'te hâlâ işleme, dokuma, baskı-yazmacılık, iğne oyacılığı ve ağaç işleri gibi el sanatları sürdürülebilirken bunları bir araya toplayarak, "Uygulamalı (Yaşayan) Halk Kültürü Müzesi" vakit kaybetmeden kurulmalıdır.

El Sanatları (Üretim, Sunum ve Satış) Merkezleri

Müze kurmanın resmi işlemleri hayli uğraşı gerektiren, zaman alıcı, mevzuat ve maliyet bakımından zor bir iş olduğu düşünülebilir. Bunun yerine önerilebilecek diğer bir kurum ise "El Sanatları (Üretim, Sunum ve Satış) Merkezleri"dir. Yerel yönetimlerin ve kadın kooperatiflerinin ortaklığında oluşturulabilecek el sanatları merkezleri bir müze çarşısı görünümünde olacaktır. Kadın kooperatifleri bu iş için daha kolay devlet destekleri alabilmektedir.

Bu el sanatları merkezinin kuruluşunda yerel yönetim desteği ile geleneksel mimari örneği bir bina tahsisi yapılmalıdır. Bu bina yönetimin simgesi olabilecek tarihi han, hamam, konak vb. binalardan biri olmalıdır.

Merkez içinde yer alması düşünülen birimler.

- İdari birim
- Arşiv -dokümantasyon birimi
- Tasarım birimi
- Üretim (reprodüksiyon) birimleri (halı, kilim, oya, takı, folklorik bebek, üfleme cam, seramik, ahşap atölyeleri).
- Bakım, saklama ve tamir (konservasyon ve restorasyon) birimi
- Araç-gereç üretim ve depolama birimi
- Sergili satış (show room) birimi

Sonuç olarak; yörenin el sanatlarının geliştirilmesi kaymakamlık ve belediye işbirliği içinde yerel yönetimin hazırlayacağı bir ortamda olmalıdır. Bu ortam ise yerli halkın zanaatkârları tarafından 100 yıl öncesini yaşatan, üreten, sunan ve satan “**Uygulamalı (Yaşayan) Halk Kültürü Müzesi**” veya “**El Sanatları (Üretim, Sunum ve Satış) Merkezleri**” dir.

Merkez veya müzedeki üretim aynı zamanda yöreye yakın mesafede, geleneksel sanatlar eğitimi veren bir üniversite ile yönlendirilmeli ve desteklenmelidir. Bu sayede üretimde kalite kontrolün yapılması sağlanabilir. Üretimin ambalaj ve etiketinde bu üniversitenin adına da yer verilmelidir.

Bu merkez ya da müzenin bir de interaktif internet sitesi olmalıdır. İsteyen kişi veya firma ürün özellikleri hakkında bilgi edinebilmeli, sipariş verebilmeli, üretim ve iş takibi yapabilmelidir. ■

Kaynaklar

- Barışta, H. Örcün (1994): “Isparta Halıcılığı Üzerine”, **Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, 53-66, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Dorson, Richard M. (1972): **Folklore and folk-life an introduction, Chicago and London**, The University of Chicago Press.
- Oğuz, M. Öcal (2002): “Tunuseli Yazıları/Etu-des de Tunisie”, **Millî Folklor**, Ankara.
- Oğuz, M. Öcal (2002): “Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları”, **Millî Folklor**, S. 54, 5-10.
- Soysaldı, Aysen (2004): “ABD’de Greenfield Village Açık hava Müzesinde Yaşatılan Zanaatlar ve Gelenekler”, **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzeleşmesi Sempozyum Bildirileri**, GÜ THBMER yay. 141-146, Ankara.

Göynük İğne Oyalarının Geliştirilmesi ve Pazarlanması

■ Prof. Tevhide Özbağı

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü
Emekli Öğretim Üyesi

El sanatları, insanoğlu var olduğundan beri ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ortaya çıkan, ülkenin gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, yaşama biçimini yansıtan, kültür birikimleridir. Teknolojik gelişmeler insan yaşamında ve kullandığı eşyalarda özellikle Türk el sanatlarında önemli değişikliklere neden olmuş, hatta bazıları yok olmuştur.

Bolu ili, Göynük ilçesi oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Tüm el sanatlarında olduğu gibi iğne oyalarında da olağanüstü örnekler vermiştir. Böyle zengin bir kültürün yaşatılabilmesi için; yöre halkı ve yerel yönetim desteği ile çeşitli görüşlerden, işletme çalışanlarından, müşterilerden, satış elemanlarından, aracılardan, araştırma laboratuvarlarından, teknik elemanlardan, çeşitli araştırma kurumları, üniversiteler, danışmanlık kurumları gibi kaynaklardan yararlanılarak kalıcı bir proje geliştirilmelidir. Ülke ekonomisine, Yöre halkına ve kadın işgücüne katkı sağlayacağı gerçeği ele alınarak pazarlanması sağlanmalıdır. Devamlı gelişme gösteren Bolu ili Göynük ilçesi bu projeye, iğne oyalarını günümüz ihtiyaçları doğrultusunda, çağdaş tasarımlarla güncelleştirebilmesinin yanında, devamını sağlayacak, ayrıca Türk sanatının tanıtılmasında büyük bir rol oynayacaktır.

Bu bildiride amacımız; maddi kültürümüz özellikle kadın el sanatlarımız içinde yer alan ve giderek yok olmaya yüz tutmuş, Bolu ili Göynük ilçesi iğne oyalarının, günümüz ihtiyaçları doğrultusunda çağdaş tasarımlarla değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda alınacak önlemler ile, ülke ekonomisine ve kadın iş gücüne sağlayacağı katkıları sunmaktır.

El sanatları halkın zevk, duygu, düşünce ve yaşam tarzlarını sanat etkinliklerini geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe aktaran önemli maddî kültür varlıklarımız arasında yer almaktadır. Türk folklorunun devamlılığında biçim, desen, kompozisyon, renk ve teknik açıdan yöresel ve geleneksel kullanım alanlarının bulunması yönünden de etkili olmaktadır.

Ülkenin gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, yaşama biçiminin nesilden nesile aktarılarak, devam etmesinde en büyük rolü oynamakta, toplumları ayakta tutan, yaşatan, sürekliliğini sağlayan kültür birikimleridir.

Teknolojik gelişmeler insan yaşamında ve kullandığı eşyalarda özellikle Türk el sanatlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Hatta bazı el sanatlarımız yok olmaya yüz tutmuş, bazıları ise ya sandıklarda saklanmakta ya da müzelerde, antikacılar da, koleksiyonerlerde muhafaza edilmektedir. Bu gün endüstride en ileri ülkelerde el sanatlarının tamamıyla yok olmadığı görülmekte doğal ve zorunlu ihtiyaçlarının birçoğu endüstri ürünleriyle karşılanmakla beraber, insanlar günümüzde de kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zevklerine ve bütçelerine uygun olarak el sanatları ürünlerini uygulamakta ve kullanmaktadırlar. Her geçen gün gelişme gösteren teknolojiye rağmen el sanatları sahip oldukları değerleri koruyarak ülke kültürünü ve geleneklerini yansıtan önemli alanlardan biri olarak devam etmektedir.

Her geçen gün gelişme gösteren teknolojiye rağmen, el sanatları, sahip oldukları değerleri koruyarak milletlerin kültür ve zevklerini açıklayan, toplulukların geleneklerini, duygularını yansıtan önemli alanlardan biri olmaya devam etmektedir, diyoruz. Ancak, buna rağmen, Kültür varlıklarımızdan olan el sanatları, ciddi bir kriz yaşamaktadır. Bu sanatlarımızın iyi organize olmasının bir sonucu olarak ulusal ve uluslararası piyasada varlığını sürdürebilmesi için, devletin de vermiş olduğu destek ile yerini koruyacaktır. Kadın el sanatlarımızdan iğne oyaları ise giderek unutulmakta olduğu endişesini de ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan ülke geçmişinde beğeni görmüş tasarım ve değerlerin bir kenara itilmemesi, yeniden değerlendirilmesi ve günümüz moda anlayışına uygun tasarımlarla yorumlanması, dolayısıyla gelenekseliği yaşatma adına bazı girişimlerde bulunulması gerekmektedir.

Bolu ili, Göynük ilçesi oldukça zengin bir maddi kültüre sahiptir. Tüm el sanatlarında olduğu gibi iğne oyalalarında da olağanüstü örnekler verilmiştir. Yörede, Türk folklorik giyiminde çeşitli stillerde, yemenilerde, baş bağlamalarında, fes süslemelerinde, taçlarda sıklıkla karşımıza çıkan iğne oyaları diğer sanat dallarında olduğu gibi yol gösterici ve paha biçilmez bir kaynaktır. Ancak, kullanım farklılığı, üreten kişilerin azaldığı, yaşam şartlarının giderek zorlaştığı günümüzde oyalaların eski değerini bulmadığı görülmektedir. Bu nedenle yörede üretilmiş ve üretilmekte olan iğne oyalalarının geliştirilmesi ve yeni boyutlar kazandırılması gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Bunun için neler yapmalı? Yörede yapılan araştırmalar ve projeler gösteriyor ki kaymakamlık bu konuda son derece duyarlı, yöre halkı da o derece istekli ve gayretlidir. Yörede birçok araştırma ve projeler yapılmıştır, ancak bunlar tanıtıcı ve bilimsel niteliklidir. Bundan sonra tamamen uygulamaya yönelik projeler planlanmalıdır.

Nasıl olmalı? Yöre halkı, özellikle işadamları, yerel yönetim, üniversite ve devletinde desteği ile yörede, üretiminden pazarlanmasına kadar farklı bir yaklaşımla, uygulamalı çalışmalara yönlendirilen projeler hazırlanmalıdır. Bu projeler çerçevesinde oyalar gelenekselliğine sadık kalınarak, çağımıza uygun, zevkli ve modern ürünler tasarlanmalı, bu yeni tasarımlardan ilk örnekler (prototip) ürünler üretilmeli, önce küçük bir pazar bularak bu ürünlerin pazarlanabilirliği ölçülmelidir.

Hazırlanacak ürünler arasında hediyeelik eşyanın da olması değerini şüphesiz daha da artıracaktır. Türk malı kullanma bilincinin de tüketici tercihlerinde önem taşıyacağı dikkate alınarak, malın üretim yeri, cinsi, satış fiyatı hakkında tüketicilerin bilgi edinmeleri sağlanmalıdır. Bu da hazırlanan, tarife ve fiyat listeleri uygulaması ile yapılabilir.

Ürünün ilk defa bulunması veya mevcut bir ürünün yapılan evrimsel değişikliklere uğraması gibi faaliyetler, üründe yapılan yeniliklerdir. Ürünün ambalajında yapılan değişiklikler de yenilik kapsamında bulunmaktadır. Eğer bir ürünün ambalajında yapılan değişiklik, ürünün kullanımında tüketiciye önemli kolaylık getiriyor ve de sağlıyorsa, bu da ürün için bir yeniliktir. Yeni teknoloji sayesinde günümüzde gerek ürünün kendisinde, gerekse ambalajında pek çok yenilikler yapılabilmekte ve bunları görmekteyiz.

Bir ürünün pazarda bulunduğu süre içinde işçiliğinde ve ambalajında yapılan değişiklikler yeni ürün kavramını ortaya çıkarır. Ayrıca ürünün fiyatında yapılan değişiklikler ile mamulün daha kullanışlı hale getirilmesi, ürünle ilgili yeni hizmetlerin sunulması gibi hususlar da pazarlama açısından yeni ürün kavramı içinde yer alır. Yeni ürün geliştirmek için gerekli planlamayı gerçekleştirdikten sonra, yeni ürüne ilişkin izlenecek süreç saptanır. Yeni ürün geliştirme çalışmaları, çoğunlukla uzun bir zamanı ve yüksek bir maliyeti gerektiren çeşitli aşamalardan oluşur.

Üretilebilecek yeni ürünlere ilişkin önerilerin toplanması bu aşamada gerçekleşir. Bu aşama hedef, pazar gereksinimleri ve projenin amaçları çerçevesinde sürekli bir araştırmayı kapsar. Çeşitli işletme dışı kaynaklardan yeni ürün konusunda düşünceler toplanır. İşletme çalışanları, müşteriler, satış elemanları, aracılar işletmeye en yakın kaynaklardır. Bu kaynakların dışında araştırma laboratuvarları, teknik elemanlar, çeşitli araştırma kurumları, üniversiteler, danışmanlık kurumları, yeni ürün düşüncesi konusunda başvurulacak diğer kaynaklardır.

Toplanan yeni ürün düşüncelerinden işletmenin amaçlarıyla ve pazar hedefleriyle uyumlu olanlar öbürlerinden ayrılır ve belli bir sıralamaya sokulur. Bundan sonraki ürünün geliştirilmesiyle ilgili tüm aşamalar buradaki seçime göre yürütülecektir. Yanlış seçimler pazarda başarısızlıklar yaratarak kaynakların boşa kullanımına yol açacaktır. İşletme nasıl bir ürün geliştireceğini kararlaştırmadan önce ürün düşüncesini somutlaştırmalıdır. Böylelikle işletme bir ürün kavramına ulaşacaktır. Yeni ürünle ilgili düşünceler ayıklandıktan sonra, kalan her düşünce için oluşturulacak ürün kavramı işletmenin ürün dizisine ve satış olanaklarına uygunluğu açısından incelenir. Başlangıçta pazarlamacılar her yeni ürün kavramını özel bir terimle adlandırırlar.

Bu aşamada ürün düşüncesi, düşünce olmaktan çıkarak somutlaştırılır. İşletmenin üretim bölümü ürün kavramına ilişkin birbirinden farklı çeşitli fiziksel tipler geliştirir. Bu aşamada pazarlamacılar ürünle ilgili ayırt edici özellikleri kararlaştırırlar. Bu özellikler ürünün büyüklüğü, ağırlığı, biçimi, hammaddesi gibi çeşitli yönlerini kapsar. Pazarlamacılar bunların oluşturulmasında işletme içi ya da işletme dışı kaynakların hangisinden yararlanacaklarını kararlaştırırlar. Ürünün nasıl yapılacağını öğrenmek ve tüketicilere çalışan bir model göstermek için bir örneği, önceki aşamalardan daha gerçekçi biçimde üretilir. Ürünün güvenliği ve etkinliği laboratuvarlarda denenir.

Önceki aşamada geliştirilen ürün, sınırlı bir biçimde üretilmektedir. Bu sınırlı üretimin, gerçek üretim niceliğine dönüştürülmesi için, gerçek hedef pazar koşullarında denenmelidir. Gerçek hedef pazar koşullarının özelliklerini taşıyacak biçimde seçilecek dar bir pazar alanında yürütülen bu çalışma, kesin üretime geçişten önce başarısızlık riskinin en aza indirmeyi amaçlar. Pazarlama sınaması yoluyla işletmeler bir yandan ürünlerini denerken bir yanda da tüm pazarlama programını sınırlar. Başka deyişle, işletmenin konumlandırma, reklam, dağıtım, fiyatlandırma, ambalajlama ve markalama stratejileri, bütçe gereksinimleri de bu aşamada denenir. Pazar denemelerinde başarılı olan ürünler, daha büyük çapta üretilerek, gerçek dağıtım kanalları ve kurumları aracılığıyla pazara sunulur.

Yeni ürün fikrinin oluşmasıyla birlikte, hemen üretime geçmek doğru değildir. Tüketicilerin böyle bir ürüne ihtiyaç duyup duymadıkları, kimlerin ne ölçüde ihtiyaç duydukları üretime girilmeden önce araştırılmalıdır. Tüketicilerin alışkanlıklarını, bu gün hangi ürünleri nasıl kullandıklarını ve yeni ürün hakkındaki düşüncelerini belirleyip ürün ile ilgili artıları, eksileri belirlemek gerekir. Bunun için daha önce gördüğümüz araştırma yöntemlerinden biri veya birkaçı yardımıyla, konu olan fikir, enine boyuna incelenerek değerlendirilmelidir.

Üretim yapacak yöre halkının aynı zamanda gelenekselliği koruyarak, yeni tasarımlara yönlendirilmesi konularında gerekli organizasyonu yapmak, elde edilen ürünlerin yurt içi ve yurt dışında tanıtım ve pazarlamasına katkıda bulunmak üzere sergi, fuar vb. etkinliklere katılmak, sanal ortamda sunumunu gerçekleştirmek gerekir. Böylece boş işgücünü değerlendirerek yöre halkının ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak, kadın işgücünün geliştirilmesi açısından da son derece yararlı olacaktır. Bu konularda yapılmış olan bilimsel araştırmalardan yararlanılmalıdır. Bu projeler; devamlı gelişme gösteren Bolu İli Göynük ilçesi iğne oyalamının, yöreye özgü, günümüz ihtiyaçları doğrultusunda, çağdaş tasarımlarla güncelleştirilebilmeleri yanında, iğne oyalamının devam etmesini sağlayacak, ayrıca Türk sanatının dünyaya tanıtılmasında büyük bir rol oynayacaktır.

Ciddi anlamda değer bulur ve gereken önem verilirse, hepsinden önemlisi kadınların el emekleri kazanca dönüşerek, Türk ekonomisine katkı sağlayacak, pazarlanabilmesi sağlanabilirse; bireyle-re ve ülkemize ekonomik yönden daha yararlı olabilecek ve oya ya-

pan kişilerin sayısında artış sağlanabilecektir. Böylece iğne oyaları kaderine terk edilmeyerek, sürekliliğini ve güncelliğini koruyacaktır.

Maalesef pek çok işte olduğu gibi kendi zenginlik ve farklılıklarımızı ihmal edip, onu görmezden gelip biraz da yabancı olduğu faaliyetlere yöneldik. Bugün geriye dönüp baktığımızda üzerine bir ekonomik aktivite inşa edebileceğimiz temel faaliyetler içinde el sanatlarının da olduğunu tekrar görürüz. Şimdi bunları tekrar inşa etmemiz lazım. Bunu inşa ederken nerede, ne yapacağımızı iyi bilmemiz gerekiyor.

Endüstride en ileri ülkelerde el sanatlarının tamamıyla yok olmadığı görülmektedir. Doğal ve zorunlu ihtiyaçlarının birçoğunu endüstri ürünleri ile karşılayan insanların olanakları elverdiğinde, el sanatı ürünlerini kendi kişiliklerine daha yakın bulmalarında, makine ürünlerine göre daha doğal ve geleneksel özellikler taşıması ve ekonomik değere sahip olmaları etkili olmaktadır. Bu bakımdan "el sanatları" endüstride en ileri ülkelere bile tasarımcı yetiştirilmede başarılı bir yöntem olma özelliğini korumaktadır (Aslier, 1981).

Bugün piyasada gördüğümüz hediyeelik ürünlerin birçoğu Çin malıdır. Tüketici kalitesiz, dayanıksız, sağlıksız mal kullandığı için aile bütçeleri de insan sağlığı da olumsuz etkilenmektedir. Türk sanayisinin rekabet gücü düşmektedir. Bunların tüm sebebi Çin mallarının ucuz olmasıdır. Bu durumda Çin malları ile rekabet edebilmek için Türkiye'nin ucuz mal üretmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak; Bir ürünün üretimde devamlılığının sağlanabilmesi için pazarlama çok önemli bir faktördür. Eğer ürettiğiniz ürünler pazar bulamıyorsa, üretimin hiçbir anlamı kalmaz. Dolayısıyla bazı sıkıntılar kaçınılmaz olur. Pazarlama içinde; çeşitli fuarlar sergi, defile, İnternet, radyo-televizyon, gazete, dergi, broşür, katalog, ilan gibi çeşitli görsel ve yazılı yayınlardan yararlanılmalıdır.

Yörede oyalarla ilgili yapılmış olan bilimsel projelerden yararlanılarak iğne oyaları çok iyi analiz edilmeli ve uygulamaya yönelik bir proje geliştirilmelidir. Bu proje tamamen yeni tasarımlar ve pazarlama hedefli bir proje olmalıdır.

Maddî kültürlerimizi daha geniş kitlelere duyurmak, tanıtmak ve bu konuda bilgi ve görüş alışverişinde bulunmak, en önemlisi de kültürümüzü yaşatmak için gerekli araştırmaları yapmak biz eğitimciler ile yöre halkı ve yerel yönetimin görevi olmalıdır. ■

Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması Çerçevesinde Kolay Kitre Bebek Yapımı ve Üretimi

■ Yrd. Doç. Dr. Lâle Özder

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü

Göynük (Bolu) yöresi giysilerini incelediğimizde, bindallı, entari, üçetek ve festen oluşan bir zenginliğe sahip olduğunu görürüz.

Bindallı: Üzerine sim, sırma ya da klapdanla, serpme dal, yaprak ve çiçek öğeleri işlenmiş, genellikle kadife bazen de ipekli atlas kumaştan yapılmış entaridir.

Entari: Genellikle hâkim yakalı, yakası göğüs hizasında yırtmaçlı, robadan veya belden büzgülü ya da pilili, kollu, ayak bileklerine kadar uzun giysi.

Üçetek: Omuzlardan ayak bileklerine kadar bazen de daha uzun, astarlı, elbisedir. Eteğin biri arkada tektir. Önde sağ ve sol etek olmak üzere iki adet, toplamda üç parça olması sebebiyle bu ismi almıştır. İki yanda bulunan derin yırtmaçlar sayesinde, uzun olan etekler beldeki kuşak veya kemer ile toplanır.

Makaleye konu olan kolay kitre bebek yapımının halk bilim içindeki yeri ve önemi büyüktür. Halk Bilimi, içinde yer alan halkların, binlerce yıllık birikimini, kültürel değerlerini, ürünlerini, kendine özgü hayata bakışını, dünyayı algılayışını, törensel yaşam içindeki zenginlikleri, renkleri, becerileri, adetleri, davranışları, gelecek ve göreneklerini, iletken bir zincir görevi üstlenerek diğer halka kolayca iletilebilecektir.

Bebek: Plastik, tahta, bez vb. malzemelerden yapılan, insan biçimindeki oyuncaktır (Türkçe Sözlük, 2005: 230).

Kitre: Geven otundan çıkarılan bir çeşit zamktır. Kitre beyaz renklidir ve soğuk su içerisinde şişerek pelte kıvamını alır. Eczacılıkta, krema imalinde, kumaşlara apre yapımında ve bebek yapımında kullanılır (Büyük Lügat Ansiklopedisi, 1990: 342).

Folklorik Kitre Bebek: İnsan vücudunun orijinal ölçülerinin, belirli oranda küçültülmesi, beden, kol ve bacakların hazırlanması, yüz, el ve ayakların, kitre-pamuk tekniği ile çalışılması sonucunda, alt yapının oluşturularak; geleneksel giysilerin giydirilmesi ve süslenmesi ile oluşturulan bebek türüdür.

Toplumun kültürel zenginliklerini, tarihinin görkemini, sanat becerileri ile yaşatmak ve gelecek kuşaklara iletmek, bu konuda eğitim veren kurumların en önemli görevlerindedir. Sanat ve bilimin birleşmesi ile daha güçlü köprüler oluşturulur. Bu köprülerin biri de tarihi ve kültürel özellikleri, görsel olarak içerisinde barındıran folklorik kitre bebekçiliktir. Folklorik kitre bebekte, bedeni hazırlanan bebekler, yalnız alt yapıyı oluşturur. İkinci aşama ise folklorik giysilerin görkemini, baş süslemelerini ve giysilerde kullanılan aksesuarları sergilemektir. Minyatürleştirilen folklorik kitre bebekler, Türk Folklorunun zengin giyim, kumaş kültürünü tanıtabilecek zincirleri oluştururken, ekonomik olarak da geniş bir alanda, yerli ve yabancı turiste hizmet etmiş olacaktır.

Adapazarı iline yalnız 90 km uzaklıkta bulunan Göynük (Bolu) tarihe açılan bir kapı olarak dar sokakları, Arnavut kaldırımları, tarihi eserleri, eski evleri ile otantik görünümünü korumakta; 1987 yılından itibaren kentsel sit alanı olarak tarihe hizmet etme görevini sürdürmektedir.

Göynük; Osmanlı mimarisini estetik ve sadelik anıtları olarak topluma sunarken huzurlu bir coşku hissettirmektedir. Evlerde sofalara açılan kalemşi, ahşap süslemeli odalar, ahşap dolaplar, işlemeli perdeler ve örtüler tarihsel kültür zenginliğini sessiz bir dil ile günümüze taşımaktadır.

Fatih Sultan Mehmet'e hocalık yapmış olan, Akşemseddin'in Türbesi, her yıl Mayıs ayının ilk düzenlenen anma günleri ile ilçeye coşku ve heyecan yaşatmaktadır. Akşemseddin ile aynı dö-

nemde yaşamış olan Bıçakçı Ömer Dede, Debbağ Dede Türbele-ri, Gazi Süleyman Paşa Camii ve Hamamı gibi tarihi zenginlikler dünü adım adım gözler önüne sermektedir, Göynüğü gezenlere...

Bölgenin giyim kuşam ve süsleme kültürü de oldukça zengindir. Giyim kültürünü izlemeye başladığımızda yeni açmış çiçek bahçeleri görür, tarihe adım atar ve geri dönmek istemezsiniz o güzel bahçeden.

Giysiler rengârenk ipek atlas, kadife kumaşlardan büyük bir özenle dikilmiş, aynı özenle de işlenmiş ve süslenmişlerdir. Giysi parçaları üçetek-şalvar, robalı elbise, kaftan, elbise üzeri kürklü ceketler olarak görülmektedir. Göynükte sadece giysiler incelendiğinde ilk etapta altı ayrı model saptanmıştır. Bir ilçeden altı ayrı model folklorik kitle bebek modeli üretilebileceği düşünülürse, Anadolu'nun turistlik bebek sayısının zenginliği kendisini tanımlayacaktır.

Birinci Model; Giysi yörede tarla sattıran olarak isimlendirilmektedir. Giysi üç etek-şalvar takımdır. Üçetek; canfes adı verilen siyah, sarı, pembe, beyaz ve yeşil çizgili saten parlaklığında bir kumaştır. Yakası "V" yakalıdır. Belini gümüş tokalı bir kemer süslemektedir. Şalvar pembe düz renk, ağı geniş, bol ve dökümlüdür. Giysinin başını giysideki yeşil çizginin tonunda yeşil ipek iğne oyalı örtü süslemektedir.

İkinci Model; Gelinin düğün sabahı (duvak sabahı) ilk giydiği elbisenin yöredeki adı güvey tellisidir. Pembe renkli olan kumaşın atkı ipliklerinde parlak teller görülmektedir. Robadan büzgülü olan elbisenin roba büzgüsü dantel ile süslenmiştir. Hakim yakalı elbise ayak bileklerine kadar uzundur. Belinde gümüş telkari bir kemer bulunmaktadır. Uzun kolların kol ağızları, dantel ile süslenmiştir. Elbisenin kumaşından dikilmiş olan astarlı ceket, elbise-ceket takımını oluşturmaktadır. Kenarları ve kol ağızları kürklü olan ceket, yakalı ve uzun kolludur. Ceket boyu, baseni örtecek boydadır. Giysinin başını pembe renkli, iğne oyalı örtü, taç şeklinde bağlanarak tamamlamıştır.

Üçüncü Model; Gelinlik olarak kullanılmış, pembe atlas kumaş (saten) üçetek-şalvardır. Giysinin üçeteği sim sırma işlemelidir. İşlemeler bitkisel bezeme motiflidir. Motif yaka, göğüs, omuzlarda, arka robada ve kol ağızlarında yoğunlaşmaktadır. Aynı kumaş-

tan işlemez olarak dikilmiş şalvarın parçaları bilekten büzgülüdür. Giysinin belinde gümüş tokalı kemer bulunmaktadır. Baş süslemesi bordo fotr kumaştan kalıplanmış festir. Fesin yüzeyi (baş çevresi) iğne oyalarından bir çiçek bahçesi görünümündedir. Fesin üzerindeki iğne oyalalarının renkleri pembe, sarı, yeşilin tonları ve beyazdır.

Dördüncü Model; Yörede içi top entari üstü kaftan olarak isimlendirilmektedir. Giysinin iç elbisesi yeşil ve mor çizgili kumaştır. Yakası dantel ile süslü olan elbisenin belinde gümüş kemer bulunmaktadır. Üzerindeki kaftan mor kadifedir. Yüzeyi sırma işlemelidir, içi kürk ile astarlanmıştır. Kenarları ve yakası beyaz kürk ile süslenmiştir. Kıyafetin başını iğne oyaları ile süslenmiş, kalıplanmış bordo fes tamamlamaktadır.

Beşinci Model; Sim atkılar ile dokunmuş olan ince desenli, ke-rem rengi üç etek-şalvar takımıdır. Üç eteğin kenarları ve yırtmaçlı kol ağzları simli iplik ile oyalı yapılarak süslenmiştir. Şalvarı krem ve pembe çizgili kumaştır. Belinde gümüş kemer bulunmaktadır. Giysinin başını, yüzeyi iğne oyalı çiçekler ile süslenmiş bordo renkli fotr fes süslemektedir.

Altıncı Model; Mavi kadife üzerine, sim sırma işlenmiş olan giysi yörede tepeden giyme olarak isimlendirilmektedir. Giysinin etek uçları, yakası ve kol ağzları beyaz dantel ile süslenmiştir. Baş süslemesi, yüzeyi iğne oyalı çiçekler ile süslenmiş bordo renkli kalıplanmış fotr festir.

Sadece giysilerin incelenmesi ile sayılamayacak kadar çok güzellik sıralamak mümkündür. Tarihten açılan kapılardan birisi olan Göynük giysileri turistik açıdan değerlendirilmelidir. Doruk noktada olan bu ince zevk ve birikim gereken değeri ve anlamı folklorik kitle bebekleri ile bulabilir. Göynük ve Anadolu el sanatları içinde yer almayı bekleyen Göynük kıyafetli folklorik figürler, kolay kitle bebek yapım tekniği ile seri üretime uygun olarak çoğaltılabilir. Bu bebekler iç ve dış turizmde yerini aldığı araştırmacılar, yazarlar, sanatçılar, sanat eğitimi veren kurumlar görev ve sorumluluklarını tamamlamış olacaklardır.

Türk kültürünün tarihi objeleri olarak hazırlanan bu figürler, doğal malzeme olması, doğal görüntüye en yakın görünümü vermesi bakımından kitle pamuk tekniği ile çalışılmaktadır.

→
F.1
Birinci
Model.

←
F.2
İkinci
Model.

Göynük
İkinci
Modeli
Etiyopya'nın Geliştirilmesi ve Üretim Kazandırılması Çalışması

223

Bilgiler
Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretim
Kazandırılması Çerçevesinde Kolay Kütüphane Yapımı ve Üretimini

←
F.4
Dördüncü
Model.

→
F.3
Üçüncü
Model.

→

F.5
Beşinci
Model.

←

F.6
Altıncı
Model.

Bu figürler hazırlanırken işlem basamakları şu sıra doğrultusunda devam etmektedir. İstenilen ölçüde tel iskelet hazırlanır. Beden, kollar ve bacaklar kumaştan dikilerek iskelete geçirilir, dolgu malzemesi ile doldurulur. Yüz, eller ve ayaklar kitre pamuk tekniği ile çalışılarak tamamlanır. Özellikle yüz çalışmasında, heykeltıraşlık eğitimi gerektiren bir sabır ve zaman sonucu başarı yakalanır. Bu nedenle çalışmayı seri üretim olarak yapmak güçleşmektedir.

Alt yapıya gösterilmesi gereken özen oldukça önemlidir. Çünkü görkemli tarihi kıyafetleri taşıyacak olan bu figürlerin düzgün ve doğal olması beklenmektedir.

Bu konuda yapılmakta olan çalışmalar incelendiğinde plastik alt yapı folklorik bebeklerin piyasaya sunulduğu görülmektedir. Bu sunumlar zengin tarihi kültürün estetik formunu taşımamaktadır. Doğal görüntü bozulmaktadır. Ancak kitre pamuk çalışması uzun zaman gerektirmesi ve istekli bireylerin çalışmaması gibi nedenlerle turizmdeki yerini bulamamıştır. Bu teknik ile 80-90 yıl kadar önce çalışıldığı tespit edilen eski örneklerle bazı özel müzeler-

de rastlanmaktadır. Bu tekniğin kolaylaştırılması amacı ile yaptığım çalışmalar sonucunda kolay kitre pamuk tekniği adı altında patentini de almış bulunduğum yeni bir teknik oluşmuştur. Böylece seri üretime hazır figürler isteyen herkes tarafından yapılabilmekte, giyinmeye hazır hale getirilebilmektedir. İç ve dış turizm için önemli olan objeler, seri üretime uygun olarak piyasadaki yerini almaktadır.

Tarihi kültüre gereken özeni ve saygıyı göstermek, bölgelerin zenginliklerini iyi araştırmak, araştırmaların etkili biçimde kullanılması ile mümkün olacaktır.

Bir toplumun üyelerinin toplumsal beklentiler doğrultusunda ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak biçimde yetiştirilmesi; bireyin yaşamını daha iyi koşullarda sürdürmesi ve toplumsal yapı içerisinde üzerine düşen görev ve sorumluluğu en etkin bir biçimde yerine getirmesi öncelikle bireye bu konuda verilecek eğitime bağlıdır (Celep, 2003: 1).

Ülkemizin zengin tarihi kültür birikimi; sanat eğitimi, sanat tarihi, estetik, sosyoloji, psikoloji bilimleri ile bağlantılı olarak incelenmeli ve kendine özgü mistik ve sihirli özellikleri farklı yollarla ortaya çıkarılarak tanıtılmalıdır.

→

F.7-8

Kolay kitre
pamuk tekniği
ile üretilmiş
folklorik bebek
örnekleri.
a. Ankara
Şalvar-Kaftan.
b. Ankara
Bindallı.

Anadolu'nun yıllardır saklamakta olduğu, halen yaşayan, keşfedilmeyi bekleyen, binlerce hazinesi bulunmaktadır. Eğitim ve öğretim programları içerisinde yer almasına, araştırılarak yazılı belgeler oluşturulmasına rağmen, toplumsal yapı içerisinde üstümüze düşen görev ve sorumluluklar, etkili biçimde yerine getirilmemiştir.

Bu bilinç çerçevesinde Göynük-Bolu tarihe açılan bir kapı olarak turizm sektörünü besleyecek zenginliklere sahiptir. Göynük kıyafetli folklorik bebekler kültür bakanlığının, hatıra eşya satış reyollarında yerini aldığı büyük bir boşluğun dolduğu gözlenecektir.

Kaynaklar

- Alparslan, Sabiha Aker (2003): **Tasarım, Mesleki Resim**, Ya-Pa Yayınları: İstanbul.
- Anonim (2007): **Yaşayan Anadolu: Kitre Bebek Yapımı**, Olgunlaşma Enstitüsü, Ankara.
- Anonim (2002): **Geleneğin El Sanatları ve Giyim Kuşama Yansıması**, Sözlü Kültür Mirasımız. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Bilgin, Nuran (1997): **Folklorik Yapma Bebekçilik**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, Cilt:7, Meydan Yayınevi: İstanbul.
- Celep, Cevat (2003): **Halk Eğitimi**, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Çağlayan, Esen (1987): **Tokat Bölgesi Folklorik Giysileri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Demir, Tuna (2003): **Oyuncak ve Turistlik Biblo**, M.E.B. Yayıncılık: Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1997): **Türk Halk Bilimi**, Ankara.
- Özbel, Kenan (1947): **Anadolu Kadın Kılıkları**, Ulus Basımevi: Ankara.
- Özder, Lale (1987): **Günümüzde Ankara İlindeki Türk Kadın Başlıkları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özder, Lale (1999): **İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları**, Ankara.
- Sezen, Lütfi (2005): **Halk Bilimi ve Derleme Metotları**, Pozitif Matbaacılık Kurmay Yayınları: Ankara.
- Tansuğ, Sabiha (1997): "Türkmenlerde Giyim Gelenekleri", **1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara.

Göynük'te El Sanatları ile Tarihe Yolculuk

■ Yaşar Şahin

Göynük Halk Eğitimi Merkezi Müdürü

ilçemiz Göynük'te tarihle beraber, geçmişten günümüze ışık tutan tarihî değere sahip el sanatlarımızı geliştirmek ve devam ettirmek için bu panele katılan siz değerli öğretmen üyelerine ve diğer katılımcılara saygılar sunar hoş geldiniz derim.

Sanat; insanın zihninde canlandırdığı gözüne, gönlüne hoş gelen, insanın ortaya koyduğu şahane eserlerdir. Sanata aşık insan, tabiata, gül bahçesine, yemyeşil ağaçlara bakıp seyrederken, gönlünden geçenleri, el emeğiyle kağıda, tahtaya, kumaşa işlemeye ve oymaya başlar. Sonunda ortaya çıkan o eşsiz eser artık tarihî değer taşımaya başlamış demektir.

Atalarımız, elleri altında ne buldularsa hayallerini ilmek ilmek, nakış nakış işlemişler, oymuşlar, göze hoş gelen motifler, şekiller ortaya çıkarmışlar. Bizler de bu değerleri geleceğe taşımamızın gayreti içindeyiz. İşte bu gayretimize ortak olmak için sizler de burada bulunuyorsunuz.

Halk Eğitimi Merkezi olarak el sanatlarımızın gelişimine ve tanıtımına önem veriyoruz. Bu sebeple, el sanatları kurslarını açıyor, kurs sonunda el sanatları sergisi yaparak bu konudaki çalışmalarımızı tanıtmaya çalışıyoruz.

Tarihi değere sahip el sanatlarımızı, ilçe dışına tanıtımda siz değerli katılımcılarımızdan her konuda bize yardımcı olmanızı, bize ışık tutucu yol göstermenizi bekliyoruz.

Şair Fuzulî'nin şu beyti gönlümüze su serpiyor.

“Ey göz eşk den gönlümdeki odlârâ sû
Kim bu denlû dutuşan odlârâ kılmaz çare sû”

“Ey göz gönlümdeki (içimdeki) ateşlere göz yaşımndan su saçma ki bu kadar (çok) tutuşan ateşlere su fayda vermez.”

İşte bu nedenle gönlümüzdeki sanat ateşinin ancak böyle sanatın konuşulduğu insanlar arasında hafiflediğini, değerini anladığını inandırıyor bu tür çalışmaların her zaman desteklenmesini temenni ediyor, hepinize saygılar sunuyorum. ■

**Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi (BAMER),
Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları
Araştırma ve Uygulama Merkezi (TESAM) ve
Göynük Belediyesi tarafından
düzenlenen Panel ve Çalıştayın
Sonuç Bildirgesi**

16 Temmuz 2010 Cuma günü Doç. Dr. Feriha Akpınarlı ve Doç. Dr. Levent Kayapınar'ın oturum başkanlığında yapılan Göynük El Sanatları Panelinde; Yrd. Doç. Dr. Azize Aktaş Yasa "Kültürel Zenginlikleri İle Göynük", Doç. Aysen Soysaldı "Göynük'te Tokalı Örtme ve Peşkir Dokumacılığı", Yrd. Doç. Dr. Fatma Nur Başaran "Göynük İlçesinde Kirkitli Düz Dokuma Örnekleri", Yrd. Doç. Dr. Hülya (Kök-lü) Kasaplı "Göynük El İşlemeleri" ve Öğr. Gör. Nihal Ülger "Göynük İğne Oyaları" konusunda bildiri sunmuşlardır. Bu panel ile çalıştaya zemin hazırlamak üzere bir durum tespiti yapılmış, sorunlar belirlenmiş ve bu konuda yöre halkının görüşleri alınmıştır.

17 Temmuz 2010 Cumartesi günü sabah, açılış konuşmalarının ardından protokol, tüm katılımcılar ve misafirlerle birlikte Gazi Süleyman Paşa Hamamı önünde kurulan uygulamalı usta sergileri gezilmiş ve usta performansları izlenmiştir. Bu sunumlarda, izleyicilere Göynük'te, yaşayan el sanatları bizzat ustaları tarafından icra edilerek sergilenmiştir. Öğlen yemeğinde Göynük Kadınları Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği tarafından geleneksel Göynük yemekleri ikramı yapılmıştır. Öğleden sonra Prof. Dr. Mustafa Kara ve Belediye Başkanı Kemal Kazan'ın başkanlığında yapılan çalıştayda "Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Ekonomiye Kazandırılması" konusu üzerinde durulmuştur. Prof. Dr. Mustafa Kara "Turizmde Sürdürülebilirlik Açısından El Sanatlarının Önemi", Doç. Dr. Feriha Akpınarlı "El Sanatlarında

Kalite ve Pazarlama Sorunları”, Doç. Aysen Soysaldı “El Sanatları Sergi ve Satış Merkezlerinin Kurulması”, Prof. Dr. Vildan Çetintaş “El Sanatlarında Yerel Yönetim-Üniversite İşbirliği”, Yrd. Doç. Dr. Lale Özder “Folklorik Bebek Yapımı” başlıklı konuşmalar yapmışlardır. Çalıştaya; Göynük Halk Eğitim Merkezini temsilen Yaşar Şahin, Kent Konseyi Kadınlar Komitesini temsilen Ayten Aksoy, Göynük Kadınları Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğini temsilen Sibel Alcan katılarak yerel sorunları dile getirmişlerdir.

Çalıştay sonucunda aşağıdaki sorunlar tespit edilmiştir:

1. Örtmelerde 30 yıl öncesine kadar renkli ipek ve pamuk iplikler kullanılırken bugün desenlerde orlon kullanılmaktadır.
2. Malzeme temini konusunda zorluklar (yüksek fiyat ve istenilen kalitede) yaşanmakta bu sıkıntılar ürünün fiyatlandırılmasını olumsuz etkilemektedir.
3. Yeni örtmelerin desenlerinde olabildiğince az motif kullanımı ve kısa kenar bordürlerinde yozlaşma görülmektedir.
4. Günümüzde işlevini kaybeden bu dokumalar sadece merkezde yapılıp köylerde yapılmamaktadır.
5. Tezgahlarda sadece düz beyaz pamuklu bez ve alaca dokumalar yapılmaktadır.
6. İşleme, ağaç işçiliği, örücülük (iğne oyası ve çoraplar) vb. el sanatları tamamen kaybolmak üzeredir.
7. Göynük kültürünün önemli bir unsuru olan yöresel yemekler yeteri kadar tanıtılmamaktadır.
8. Göynük’e has olan ve “kabalar basması” olarak tanınan yazmacılık sanatı yok olmak üzeredir.

Bu çalıştay sonucunda aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Göynük’te geçmişte yapılıp günümüzde yapılmayan veya yapımı devam eden el sanatlarını belgelemek, tanıtmak ayrıca üretim ve pazarlanmaları konusunda projeler hazırlamak ve uygulamak,
2. Göynük El Sanatlarını günümüz koşullarında çağdaş tasarımlarla yeniden üreterek canlandırmak,
3. “Göynük El Sanatları Merkezi” kurmak, bu merkezde özellikle; dokümantasyon ünitesi, tasarım ünitesi, üretim (reprodük-

- siyon) üniteleri (bez, halı, kilim, oya, takı vb.), bakım, saklama ve tamir (konservasyon ve restorasyon) ünitesi, araç-gereç üretim ve depolama ünitesi, sergili satış (show room) ünitesi oluşturmak,
4. Kurulacak olan “Göynük El Sanatları Merkezi”nce kamu ve özel kurumlarca yapılan el sanatlarını kontrol ederek yozlaşmayı önlemek,
  5. Göynük El Sanatları ile ilgili kataloglar hazırlayarak yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerde tanıtmak, bilimsel toplantılar düzenlemek, sunmak ve yayın haline getirerek kalıcılığını sağlamak,
  6. Üniversite-Yerel Yönetim ve Kent Konseyi Kadınlar Komitesi, Göynük Kadınları Kalkındırma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği gibi sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlamak, yeni projeler üretmek ve uygulamak,
  7. Göynük El Sanatları konusunda kitle iletişim araçlarında yayınlanmak üzere konu uzmanları tarafından belgesel programlar yapmak,
  8. Göynük Halk Eğitim Merkezi tarafından hazırlanacak bir proje kapsamında kooperatifleşme teşvik edilerek, kurslar düzenlenerek bu değerli dokumalara güncel işlev kazandırmak,
  9. Göynük'te yapılan dokumaların büyük firmaların ürünlerinde kullanılması sağlanarak yöre köylerinde iş imkanları yaratmak,
  10. Göynük'e has olan ve “kabalar basması” olarak tanınan yazmacılık sanatının yeniden canlandırılması ve doğal boyalarla uygulanmasını sağlamak,
  11. Yörede yapılan dokumalarda kullanılan sentetik materyaller yerine doğal malzemelerin (özellikle ipek böcekçiliğinin canlandırılarak ipek ipliğinin kullanılması) kullanılmasını sağlamak,
  12. Yörede doğal boyacılığın canlandırılması, geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlayacak girişimlerde bulunmak,
  13. Göynük'te bulunan zengin giyim kültürünü bebekler üzerinde yaşatarak, yerli ve yabancı turizme hizmet edip yöreye ekonomik katkı sağlamak,
  14. Göynük El Sanatları Fuarı veya Festivali yaparak bunu geleneksel hale getirmek,

15. Göynük El sanatlarında kullanılmış olan orijinal motiflerin katalogunu yaparak yeni üretimlerde kullanılmasını sağlamak,
16. Göynük El sanatlarının tanıtımı ve satışının yapılabileceği bir web sitesi düzenlemek,
17. Göynük kültürünün önemli bir unsuru olan yöresel yemeklerin tanıtımını yapmak,
18. “Göynük El Sanatları Paneli” ve “Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Ekonomiye Kazandırılması Çalıştayı” sonuçlarını basılı yayına dönüştürmek. ■

FOTOĞRAFLARLA
PANEL, ÇALIŞTAY
AÇILIŞI, DEFİLE,
SERGİ VE USTA
PERFORMANSLARI

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı, Defile, Sergi ve Usta Performansları

Panel

Çalıştay Açılışı

Göynük
El Sanatları Paneli ve Çalıştayı

244

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı,
Defile, Sergi ve Usta Performansları

Abant İzzet Baysal
Üniversitesi
Rektörü Prof.
Dr. Hayri
Çoşkun'un
Çalıştay Açış
Konuşması.

Gazi Üniversitesi
Rektörlüğü adına
Prof. Dr.
Orhan Aslan'ın
Çalıştay Açış
Konuşması.

Göynük
El Sanatları Paneli ve Çalıştayı

245

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı,
Delille, Sağıl ve Usta Performansları

Göynük Belediye
Başkanı Kemal
Kazan'ın
Çalıştay Açış
Konuşması.

Bolu Vali
Yardımcısı
Cemal Yıldızlar'ın
Çalıştay Açış
Konuşması.

←

Programın
sunuculuğunu
üstlenen
Yrd. Doç. Dr.
İbrahim Kıbrıs.

←

Bolu
Türküleri
Konseri.
Bağlamada
Ali Yılmaz,
dilsiz kavalda
İbrahim Ayhan,
gitarada
Turan Eker,
bendirde
Orhan Aytar.
Solist:
Turan Eker.

→

Göynük Halk
Oyunları Ekibi.
Karşılama,
Göynük Zeybeği,
Göynük
Çiftetellisi.

Defileden Görüntüler

Göynük Osmanlı Şehir kültürünü yaşayan bir yerleşim merkezi olduğu için giyim-kuşam kültürü de oldukça gelişmiştir. Bu zengin kadın giyimi örneklerinden atlas üzerine sırma (dival) işlemeli gelinlikler, üçetekler, kürklü kadife kaftanlar, iğne oyalı gelin başı çiçekleriyle süslenmiş başlıklar ile yörede hâlâ üretilen el dokuması tokalı örtme ve alaca kumaşlarla üretilen yeni tasarım kıyafetler defilede genç kızlar tarafından sunulmuştur.

Defileden
görünümler.

→

Defilede sergilenen ve Göynük örtmeleri ile alacalı kumaşlardan hazırlanmış yeni kıyafet tasarımlarından örnekler.

→

Göynük örtmelerinden hazırlanmış yeni kıyafet tasarımlarından örnekler.

El Sanatları Sergisi ve Uygulamalı Usta Sunumları

Göynük Belediyesi, Halk Eğitim Merkezi ve Göynük Kadınlarını Kalkındırma Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği işbirliği ile düzenlenen Göynük kıyafetleri defilesini, el sanatları sergisi ve uygulamalı usta sunumları izlenmiştir.

←

El Sanatları Sergisi ve Uygulamalı Usta Sunumlarının açılışından bir görüntü. AİBÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Bahar, Göynük Belediye Başkanı Kemal Kazan, AİBÜ Rektörü Prof. Dr. Hayri Coşkun, Bolu Vali Yardımcısı Cemal Yıldızlar.

→
El Sanatları
Sergisi ve
Uygulamalı
Usta
Sunumlarının
açılışı.

→
El Sanatları
Sergisi ve
Uygulamalı
Usta
Sunumlarının
açılışı.

Göynük
El Sanatları Paneli ve Çalıştayı

255

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı,
Derile, Sağıl ve Usta Performansları

←

El Sanatları
Sergisi ve
Uygulamalı
Usta
Sunumlarının
açılışı.

←

Çalıştayda
usta icralarının
izlenmesi.

←

Kaşık Ustası
İbrahim Esentepe.

Göynük
El Sanatları Paneli ve Çalıştayı

256

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı,
Defile, Sergi ve Usta Performansları

→
Gazi Üniversitesi
öğretim üyesi
Yrd. Doç. Dr.
Lâle Özder'in
Bebek Sergisi.

→
Gazi Üniversitesi
öğretim üyesi
Yrd. Doç. Dr.
Lâle Özder'in
Bebek Sergisi.

Göynük'te Yazmacılık

Kabalar Basması

Bir sülale adı olan Kabalar ismiyle bilinen kumaş el baskısı, bir yazmacılık sanatıdır. Bu sanatı icra eden usta, 1929 doğumlu, Ali Haydar Kaya'nın babasının annesinin ninesine kadar yapıldığının bilindiği, daha öncesinin ise bilinmediği ifade edilmektedir. Babadan oğula geçen bu sanata ailede kadın, erkek herkes katkı yapmış ve bu günlere gelmesi sağlanmıştır. Özellikle büyükbaba Ali Haydar Kaya, büyükanne ve 1960 doğumlu oğulları Mehmet Kaya bu aile sanatını Göynük'te yeniden canlandırılmaya çalışmaktadır. Ata sanatı olduğu elde kalan ağaç (ahşap) kalıpların zenginliğinden ve klasik bezeme üslubundaki motiflerin çeşitliliğinden açıkça anlaşılmaktadır.

Göynük'te yazmacılık (Kabalar basması) 2010 yılı itibariyle yeniden üretime başlamıştır.

←

Yeni üretim kabalar basması masa örtüsü yapılırken.

→
Kabalar
ailesi ve
Ziyaretçiler.

Göynük'te Kaşıkçılık

Göynüklü tahta kaşık ustası İbrahim Esentepe uzun yıllardır bu sanatla uğraşmaktadır. Gelirini bundan kazanan İbrahim Usta gün geçtikçe kaşık yapımına ilginin azaldığını vurgulamasına rağmen sanatını bırakmamıştır. Usta, kaşık yaparken yıllardır yöresel kıyafetlerini kullanmaktadır. Yapılan işin karşılığının alınamaması ve gerekli malzemelerin elde edilmesindeki güçlükler bu sanata olan ilgiyi azaltmıştır. İbrahim Usta, kaşık yanında günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek mutfak araçları ve dekoratif amaçlı ürünleri üretmeye devam etmektedir.

←

Çalıştay sırasında Usta İbrahim Esentepe kaşık yapımını icra ederken.

←

Ağaç işi mutfak malzemesi ve anahtarlık örnekleri.

→
Gece lambası
olarak yapılan
ağaç işi konak
ve mimari maket
örnekleri.

Göynük'te Tokalı Örtme ve Peşkir Dokumacılığı

Yöre kadınları kendi ihtiyaçları olan peşkir, tokalı örtme, göyneklik pamuklu kumaş ve şalvarlık alaca denilen çizgili ya da kareli kumaşlar dokumaktadır. Alaca kumaşlar çıbık alaca, zengin alacası, ayıtlı mavili (hayıt ağacı filizi ile şap kullanılarak nefti yeşile boyanarak elde edilir) çift kırmızılı (boya otu kökünden elde edilir) gibi adlarla anılır. Halen Göynük'te Belediye bünyesinde kurulan "Eldede Mekikle Dokuma ve Tokalı Örtü Atölyesi"nde yeni örtü ve alaca dokumalar yapılmaktadır.

→
Göynüklü
dokuma ustası
hanımlar örtü
dokuması ve
iplik bükümü
sirasında.

Göynük
El Sanatları Paneli ve Çalıştayı

264

Fotoğraflarla Panel, Çalıştayı Açılışı,
Defile, Sergi ve Usta Performansları

←

Göynüklü
dokuma ustası
hanımlar örtü
dokuması ve
iplik bükümü
sirasında.

→
El dokuması
örtme ve
peşkir
örnekleri
sergisi.

Göynük'te İğne Oyacılığı

Göynük'te 1980'li yıllara kadar ipek böceği yetiştiriciliği halkın kendi ihtiyaçları için devam etmiştir. Bu ipekler özellikle iğne oyacılığında ve örtme dokumaların desenlerinde kullanılmıştır. Yörede fes oyaları olarak bilinen oyalar oldukça büyük ve üç boyutludur. İlmek içinden at kılı yürütülerek örülen oyalarda asla şekil bozukluğu olmazdı. Gelinlerin başlarını bu oyalar süslerdi. Günümüzde hâlâ üretilen iğne oyaları genç kızların çeyizlerinde mutlak yer almaktadır. Ayrıca satış amaçlı şifon fular vb. ürünler üretilmektedir. Bu iğne oyaları el sanatları sergisi kapsamında Halk Eğitim Merkezi tarafından sergilenmiştir.

→
Göynük
oya
örnekleri
sergisi.

←
Göynük
oya
örnekleri
sergisi.

←
Göynük
oya
örnekleri
sergisi.

Göynük'te İşleme

Göynük işleme sanatlarının en güzel örneklerine sahiptir. Sim-sırma dival işlemeleri, renkli ipek iplikli işlemler, tel kırma ve hesap işlemeleri Halk Eğitim Müdürlüğü'nün kursları ile devam ettirilmektedir. İşleme örnekleri ve dival işi yapımı usta işlemeciler tarafından sergilenmiştir.

Sim-sırma dival işlemeli bindallı entari.

İşleme örneklerinden çevre.

El Sanatları Paneli ve Çalıştayı
Göynük

267

Fotoğraflarla Panel, Çalıştay Açılışı,
Dellile, Sevgi ve Usta Performansları

Hesap işi işleme örneklerinden birkaçı.

←
Sim-sırma
dival işleme
teknığının
uygulanışı.

Göynük'te Örgü

←
Yörede dokunan
çorap ve patik
örnekleri.

Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Ekonomiye Kazandırılması Çalıştayı (17 Temmuz 2010)

→
Katılımcılar
çalışma
sirasında.

→
Başkanlık
divanı çalışma
sirasında.

←

Sonuç bildirgesinin okunması.

←

Çalıştay katılımcılar.

→
Çalıştay
katılımcıları.

→
Gazi Üniversitesi
El Sanatları
Araştırma
ve Uygulama
Merkezi (TESAM)
Müdürü Doç. Dr.
Feriha Akpınarlı
plaketini Göynük
Kaymakam vekili
Bekir Kartal'dan
alırken.

←

Çalıştayı
düzenleyenlerden
G.Ü. TESAM
Yönetim Kurulu
Üyesi Doç.
Aysen Soysaldı
plaketini
Göynük Belediye
Başkanı
Kemal Kazan'dan
alırken.

←

Çalıştayı
düzenleyenlerden
A.İ.B.Ü. BAMER
Müdür Yardımcısı
Yrd. Doç. Dr.
Azize Aktaş Yasa
plaketini G.Ü.
TESAM Müdürü
Doç. Dr.
Feriha
Akpınarlı'dan
alırken.

→
Prof. Dr.
Mustafa Kara
plaketini Göynük
Kaymakam vekili
Bekir Kartal'dan
alırken.

→
Göynük Halk
Eğitim Merkezi
Müdürü
Yaşar Şahin
Plaketini
BAMER Danışma
Kurulu Üyesi
Nevzat
Özdemir'den
alırken.

←
Kent Konseyi
Kadınlar
Komitesini
temsilen
Sibel Alcan
plaketini
Nihal Kazan'dan
alırken.

←
Göynük Kadınların
Kalkındırma,
Dayanışma ve
Yardımlaşma
Derneğini
temsilen
Ayten Aksoy
plaketini Prof. Dr.
Mustafa Kara'dan
alırken.

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Göynük Belediyesi

Panel: Göynük El Sanatları Çalıştay: Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması 16-17 Temmuz 2010 / GÖYNÜK

PROGRAM

16 Temmuz 2010 CUMA

14.00 PANEL: GÖYNÜK EL SANATLARI

Başkan: Doc. Dr. Feriha AKPINARLI - Doc. Dr. Levent KAYAPINAR
Yrd. Doc. Dr. Azize AKTAS-YASA: Kültürel Zenginlikleri ile Göynük;
Doc. Ayşen SOYSALDI: Göynük El Dokuması Tokak Örtme ve Peşke
Örnekleme Tanıtma
Yrd. Doc. Dr. Fatma Nur BAŞARAN: Göynük Kırkeli Düz Dokuma
Örnekleme
Yrd. Doc. Dr. Hilmiye KÖMLÜ KASAPLI: Göynük El İmalatları
Öğrt. Gör. Nihal ÖZGER: Göynük İğne Oyalama
Yer: Belediye Doğün Salonu

17 Temmuz 2010 CUMARTESİ

GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETIME KAZANDIRILMASI

10.30 AÇILIŞ
Protokol Açılış Konuşmaları
Kırmızı (Bolu Türküleri)
Defile
Halk Oyunları Gösterisi
Sevgi Açılış (Göynük El Sanatları Halk Eğitimi Merkezi)
Üstün Performansları ve Sanatları Ziyaret
Yer: Hamamönü Meydanı
11.00 Öğle Yemeği

14.30 ÇALIŞTAY: GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETIME KAZANDIRILMASI

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KARA
Belediye Başkanı Kemal KAZAN
Prof. Dr. Mustafa KARA: Tıttımda Sürdürülebilirlik Açısından El Sanatlarının Önemli
Doc. Dr. Feriha AKPINARLI: El Sanatlarında Kültür ve Pazarlama Sorunları
Doc. Ayşen SOYSALDI: El Sanatları Satış ve Satış Merkezlerinin Kurulması
Doc. Vildan ÇETİNTAŞ: El Sanatlarında Yenetil Yönetim -Üniversite İşbirliği
Prof. Teshibe ÖZBACI: Göynük Oyalama Geliştirilmesi ve Pazarlanması
Yrd. Doc. Dr. Lale ÖZDER: Folklorik Bebek Yapımı
Yasar SAHİN: Halk Eğitimi Modelleri
Ayşen AKSOY: Kent Keseneyi Kadınlar Komitesi Temsilcisi
Şibel ALCAN: Göynük Kadınlar Kalkınma, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Temsilcisi

ARA

Sonuç Bildirgesinin Okunması
Yer: Belediye Doğün Salonu

PANEL VE ÇALIŞTAY DÜZENLEME KURULU

Yrd. Doc. Dr. Azize AKTAS-YASA (AİBÜ): Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı
Doc. Ayşen SOYSALDI İGÜ: El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi
Serhat KESKİN (Göynük Belediyesi Yazı İşleri Müdürü)

ÇALIŞTAY SEKRETERYASI

Yrd. Doc. Dr. Meral BÖYÜKYAZICI İGÜ: El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı
Yrd. Doc. Dr. Nusay ÖZDEMİR (AİBÜ): Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı

KATILIMCI KURULUMLAR

G.D. Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TESAM)
AİBÜ: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER)
Göynük Belediyesi

YEREL KATILIMCILAR

Belediye Temsilcisi
Kırmızı Kadınlar Komitesi
Kent Keseneyi
Sivil Toplum Kuruluşları
Özel Sektör Temsilcileri
Muhtarlar Derneği

*Panel: Göynük El Sanatları
Çalıştay: Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve
Üretime Kazandırılması*

16-17 Temmuz 2010/GÖYNÜK

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Göynük Belediyesi

GÖYNÜK EL SANATLARI VE GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETİME KAZANDIRILMASI

PROGRAM

16 Temmuz 2010 Cuma

14.00 PANEL: GÖYNÜK EL SANATLARI

Başkan: Doc. Dr. Feriha AKPINARLI - Doc. Dr. Levent KAYAPINAR
Yrd. Doc. Dr. Azize AKTAŞ YASA: Kültürel Zenginlikleri ile Göynük
Doc. Aysen SOYSALDI: Göynük El Dokuması Tokak Örtme ve Peşkir
Örneğinin Tanıtımı
Yrd. Doc. Dr. Fatma Nur BASARAN: Göynük Kırtalı Düz Dokuma
Örneği
Yrd. Doc. Dr. Hülya KÖKLÜ KASAPLI: Göynük El İşlemleri
Öğr. Gör. Nihal ÜLGER: Göynük İğne Oyaları
Yer: Belediye Döğün Salonu

17 Temmuz 2010 Cumartesi

GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE ÜRETİME KAZANDIRILMASI

10.30 AÇILIŞ

Protokol Açılış Konuşmaları
Konsere (Bolu Türükleri)
Defile
Halk Oyuncuları Gösterisi
Sergi Açılışı (Göynük El Sanatları-Halk Eğitim Merkezi)
Usta Performansları ve Stanzları Ziyaret

Yer: Hamamözü Meydanı

13.00 Öğle Yemeği

14.30 ÇALIŞTAY: GÖYNÜK EL SANATLARININ GELİŞTİRİLMESİ ve ÜRETİME KAZANDIRILMASI

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KARA
Belediye Başkanı Kemal KAZAN
Prof. Dr. Mustafa KARA: Turizmde Sürdürülebilirlik Açısından El Sanatlarının Önemi
Doc. Dr. Feriha AKPINARLI: El Sanatlarında Kalite ve Pazarlama Sorunları
Doc. Aysen SOYSALDI: El Sanatları Sergi ve Satış Merkezlerinin Kurulması
Doc. Vildan ÇETİNTAŞ: El Sanatlarında Yerel Yönetim -Üniversite İşbirliği
Prof. Tevhide ÖZBAÇI: Göynük Oyalarının Geliştirilmesi ve Pazarlanması
Yrd. Doc. Dr. Lale ÖZDER: Folklorik Bebek Yapımı
Yasar SAHİN: Halk Eğitim Modülü
Ayten AKSOY: Kent Konseyi Kadınlar Komitesi Temsilçisi
Sibel ALCAN: Göynük Kadınlar Kulübü, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Temsilçisi

ARA

Sonuç Bildirgesinin Okunması

Yer: Belediye Döğün Salonu

PANEL VE ÇALIŞTAY DÖZENLEME KURULU

Yrd. Doc. Dr. Azize AKTAŞ YASA (A.İ.B.Ü. Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı)
Doc. Aysen SOYSALDI (G.Ü. El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi)
Sevhat KESKİN (Göynük Belediyesi Yazı İşleri Müdürü)

ÇALIŞTAY SEKRETERYASI

Yrd. Doc. Dr. Meriç BÖYÜKYAZICI (G.Ü. El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı)

Yrd. Doc. Dr. Nuray ÖZDEMİR (A.İ.B.Ü. Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı)

KATILIMCI KURUMLAR

G.Ü. Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TESAM)
A.İ.B.Ü. Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER)
Göynük Belediyesi

YEREL KATILIMCILAR

Belediye Temsilcileri
Kaymakamlık Temsilcileri
Kent Konseyi
Sivil Toplum Kuruluşları
Özel Sektör Temsilcileri
Muhtarlar Derneği

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi

Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve

Göynük Belediyesi tarafından düzenlenen

“Göynük El Sanatları” ve “Göynük El Sanatlarının Geliştirilmesi ve Üretime Kazandırılması”

konulu panel ve çalıştaya katılmanızı dileriz.

Prof. Dr. Hayri COŞKUN
A.İ.B.Ü. Rektörü

Prof. Dr. Ruza AYHAN
G.Ü. Rektörü

Kemal KAZAN
Göynük Belediye Başkanı

